

Ahmet Aslan

Kürtler Sofrası

Bir Savcının Kaleminden
"Kürt Sorununun İç Yüzü ve Çözüm Yolu"

Ahmet Aslan

Kürtler Sofrası

*Bir Savcının Kaleminden
“Kürt Sorununun İç Yüzü ve Çözüm Yolu”*

www.anatoliakültür.com

kitabın
adı: Kürtler Sofrası
yazarı: Ahmet Aslan
genel yayın yönetmeni: Şeref Yılmaz
editörü: Berk Cömert
kapak tasarımı: Hüseyin Özkan
iç düzeni: Özlem Özkan
yayıncılık sertifika numarası: 17463
isbn: 978-605-9937-01-6
yayın numarası: 50
güncel: 16
baskı: eylül 2014

Sonsuz Matbaa Kağ. Müc. Hizm. San.
ve Tic. Ltd. Şti. Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C Blok No: 291 Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 674 85 28 - 501 04 95 - Faks: 0212 674 85 29
sonsuzmatbaa@gmail.com
Sertifika No: 28487

ANATOLIA KİTAP
Alemdar Mah. Alayköşkü Cad.
Hasoğlu İşhanı, 2B K: 3
Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 512 88 77 / 526 04 30
www.anatoliakitap.com
facebook.com/anatolia.kitap

Bu eserin bütün hakları anlaşılmalı olarak Anatolia Yayınlarına aittir.
İzinsiz tamamı veya bir kısmı hiçbir ortamda kopyalanamaz,
Kaynak göstermek şartıyla eğitim amaçlı alıntı yapılabilir.

Anatolia Kültür Yayınları, Ferfir yayın grubunun tescilli markasıdır.

Ahmet Aslan

Kürtler Sofrası

Bir Savcının Kaleminden

“Kürt Sorununun İç Yüzü ve Çözüm Yolu”

Ahmet ASLAN (1983, Kastamonu)

2005 yılında Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 2007 yılında stajyer hâkim olarak mesleğine başladı. Staj dönemi boyunca Kastamonu Adliyesi, Türkiye Adalet Akademisi, Yargıtay Başkanlığı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bünyesinde eğitim aldı.

2008-2011 yılları arasında Tokat-Artova Cumhuriyet savcısı olarak görev yaptı. 2011 yılında Mardin-Kızıltepe Cumhuriyet savcılığına atandı. Kızıltepe Cumhuriyet Başsavcılığı bünyesinde genel adli yetkilerinin yanında terör suçları, organize suçlar ve ceza infaz kurumu idaresinden sorumlu olarak görev yaptı. 2013 yılında Kocaeli-Körfez Cumhuriyet savcılığına atanmış olup halen burada görev yapmaktadır.

Marmara Üniversitesi bünyesinde mali hukuk dalında yüksek lisans eğitimi almaktadır.

Yayınlanmış Diğer Eserleri:

- Cumhuriyet Savcısı ve Soruşturma (1. Baskı-2011, 2. Baskı-2012, Legal Yayıncılık)
- Karanlığa Veda (1. Baskı-2013, Cinius Yayıncılık)

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
-------------	---

Bugüne Nasıl Geldik? / 13

Kürt ve Kürdistan	15
İlk Kavşak: Malazgirt	19
Osmanlı İmparatorluğu	21
Kuruluş ve Yükselme Dönemi	21
Gerileme ve Çöküş Dönemi.....	23
Türkiye Cumhuriyeti.....	35
Milli Mücadele.....	35
Saltanata Geri Dönüş.....	44
Şeyh Sait İsyanı ve Tahrir-İ Sükûn Dönemi.....	50
Devrimler ve İnkılaplar	55
İsyanlar ve Islahat Planları	65
Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi.....	72
Darbe Arası Muhtıra.....	77
Lice'de Bir İsyân Filizleniyor	82
12 Eylül	83
Kavga Başlıyor	91
Sürece Derin Odaklar Dâhil Oluyor.....	92
Örgüt Liderinin Yakalanışı.....	96
Kavga Yeniden Başlıyor	97
Yeni Yapılanmalar.....	98
Barış Yolunda.....	99

Çözüm / 101

Meşruiyet.....	103
Meşruiyet Teorileri.....	103

Kürtler Karşısında Devletin Meşruiyeti	107
Pkk ve Kürtler	111
Bu Bağ Doğru Okunmalı	111
Devletin Muhatabı Kim?	114
Resmi İdeoloji	117
İdeolojik Devlet	117
Türkiye Cumhuriyeti ve Resmi İdeoloji	120
Resmi İdeolojinin Kısa Tarihçesi	120
Resmi İdeolojimizin Esasları	122
Bir Yanlış Anlaşılma.....	124
Resmi İdeolojinin Bekçileri	125
Resmi İdeoloji ve Kürt Sorunu	127
Barışın Temel Şartı: Yeni Anayasa.....	131
Anayasa ve Anayasacılık Tarihi	132
Kavram	132
Anayasacılık Tarihi.....	134
Yeni Anayasayı Kim Yapacak?	140
Değişmez Hükümler Değişmeli Mi?.....	142
Hak ve Özgürlükler.....	146
Etnik Kimlik ve Dil Meseleleri	148
Millet ve Milliyet	148
Kürtlük Bir Etnik Kimlik Mi?.....	150
Kürtçe.....	152
Üst Kimlik Meselesi	155
Demokratik Seçim Sistemi.....	159
Özerklik.....	164
Toplumsal Kin.....	173
Sorunu Besleyen Diğer Kaynaklar	177
Bölgenin Sosyoekonomik Yapısı	178
Sorunun Çözülmesini İstemeyenler	182
Karanlık Odaklar-Dış Güçler	182
Bazı Türk ve Kürt Hainler	188
Devletin Geçmişle Yüzleşmesi.....	191
En Doğru Yol: Barış ve Birlik.....	195
Yararlanılan Kaynaklar	199

**Evladını bu kısır kavgaya kurban veren
bütün annelere...**

ÖNSÖZ

19 Haziran 2011, saat 20.00, Tokat. Ankara'dan bir dostum arayıp saat 22.00'de atanacağım yerin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun internet sitesinde yayınlanacağını söyledi. İki yıl gibi geçen o iki saatin sonunda görev yerimi öğrendiğimde, bilgisayara öylece bakakaldığım anı hiç unutamam: “*Ahmet Aslan, Kızıltepe Cumhuriyet Savcılığına*”

Adını ara sıra NÇ davası, Uğur Kaymaz skandalı ve terör eylemleriyle duyduğum ama daha önce hiç görmediğim bu şehirde iki yıl yaşayacaktım. Hayatım boyunca unutamayacağım bu serüvene başlamak üzere yola çıktığımda, aklımda hep Kürt sorunu vardı. Üniversite yıllarında arkadaşlarla aramızda geçen hararetli tartışmalar, konuya ilişkin kitapları okumak uğruna feda ettiğim uykular, bayraklara sarılı tabutlar ve feryat eden anneler... Yaşı benden büyük olan bu sorun, ülkemde bir nehir oluşturmuştu; Güneydoğu Anadolu topraklarında doğan ve gencecik cesetler memleketlerine gönderildikçe oluşan kollarıyla bütün ülkeyi saran büyük bir kan nehri!

Şimdi Kürt sorununun kaynağına doğru yol alıyordum, hem de kavganın taraflarından birinin memuru olarak. Yol aldıkça yeşil dağlar renksiz kayalıklara dönüşüyor, sıcaklık seviyesi de bir kuzeyli için tahammül edilemeyecek derecede yükseliyordu. Sanki iklimler bile sorunla paralel bir değişim içindeydi; batıdan doğuya doğru ilerledikçe sorunun yaklaştığını hissediyordum.

Güneydoğu'da genel adli vakalara ilişkin yürüttüğüm soruştur-
maların yanında terör örgütü mensuplarına, mafyalara, zehir tüccar-
larına, silah kaçakçılara ve fuhuş çetelerine yönelik sayısız operas-
yon yaptım, binlerce kişinin ifadesini aldım, yüzlerce faili cezaevine
gönderdim, onlarca ceset inceledim. Tüm bu hummalı çalışmalar,
aynı zamanda bana bölgeyi ve bölge insanını yakından tanıma im-
kânı sunmuştu. Nitekim her adliye, bir bakıma bulunduğu bölgenin
siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel dokusunun aynasıdır. Ayrıca
birçok kamu görevlisinin yaptığıının aksine, mesleki faaliyetim dı-
şında da bölge halkından uzak durmadım; sofralarına oturdum, dert-
lerini dinledim, cenazelerine ve halaylarına katıldım. Böylece Kürt
sorununu yalnızca teorik olarak siyasi-hukuki boyutlarıyla değil,
bölgenin kendine özgü yapısı ekseninde de değerlendirme olanağı
bulmuştum.

Her insan, terk ettiği şehre uzaktan son bir kez daha bakıp mu-
hasebe yapar. Ben de 30 Nisan 2013 tarihli karamameyle Körfez
Cumhuriyet savcılığına atanıp geri dönerken, Mardin tepelerinden
o eşsiz Mezopotamya manzarasını seyredip kardeş kavgasını düşün-
düm. Bu topraklara ilk kez ayak basarken sahip olduğum fikirler
değişmemişti. Evet, biz Türk ve Kürt kardeşler, kısır bir kavganın
iki masum tarafıydık; iki kardeş halk birbirini öldürüyor, hainler de
akan kanımızdan nemalanıyorlardı! Her şey ve herkes; bakımsız şe-
hirler, eğitimsiz çocuklar, çocuk gelinler, saldırılar, patlamalar ve
hatta cesetler bile aynı şekilde haykırıyordu: “*Yeter artık, barışa-
lım!*”

Türkiye'de hem Cumhuriyet savcısı hem de siyasi kitaplar ka-
leme alan bir yazar olmak çok zor. Çünkü maalesef milletimiz, bir
insanın savcı sıfatıyla mevcut kanunları dosdoğru uygulayıp bir ya-
zar olarak da daha güzel günlere kavuşmak adına aynı kanunları yer-
den yere vurabileceğine inanmıyor. Mutlaka herhangi bir siyasi ya
da dini sınıfa dâhil edilip hainlik ve dalkavuklukla yaftalanıyor, en

yakınlarınızın bile size bir düşman gözüyle bakıp cephe aldıklarına şahit oluyorsunuz.

Ama her şeye rağmen duyduğu ıgıgı kaleme almak ve gördüğü ateşe bir damla su taşımak, bir yazar için namus borcudur. Ben de bölgede savcı olarak görev yaptığım iki yıl boyunca tarafsız bir adalet anlayışıyla hizmet verdikten sonra, şimdi bir yazar olarak görevimi yerine getirmek zorundaydım. Kaldı ki bu ülkenin herhangi bir vatandaşı olarak da omzumda ağır bir sorumluluk hissediyor, babalarımızdan bize miras kalan bu kanlı kavgayı çocuklarımıza miras bırakmak istemiyordum. *Kürtler Sofrası*, bu duygu ve düşünceler ışığında vücuda gelmiştir.

Tedavi, doğru teşhisle mümkündür. Bu kural sadece tıp bilimi açısından değil, bir ülke içinde gerek bireylerin gerekse toplumun rahatsızlığına yol açan her türlü sorunun çözümü açısından temel ilkedir.

Ben gözümle gördüm ve yüreğimde hissettim; bu ülkede acilen çözüme kavuşması gereken bir “*Kürt sorunu*” var. Bu ağır yaranın tedavisi de elbette yaranın kaynağını doğru teşhis etmekle mümkün olacak. Bu yüzden önce sorunun kaynağı, ardından da çözüme ilişkin yol haritası belirlenmelidir. Ancak her iki belirlemeyi doğru yapabilmek için çatışmanın son bulması ve insanların özgürce düşünüp rasyonel-objektif kararlar alabilecekleri bir hoşgörü ortamının doğması şarttır. Bir adam, herhangi bir sebebe dayanarak ya da sebepsiz yere size yumruk atmaya başlarsa, siz de saldırının haklı olup olmadığını değerlendirmeksizin karşılık vermek zorunda kalırsınız. Kavgaya sona ermediği sürece, her iki taraf da yumruklaşmanın sebebini, kavgayı kimin başlattığını veya kimin haklı olduğunu sağlıklı bir şekilde düşünemez. İşte Kürt sorununun PKK eylemleriyle yeniden gündeme geldiği andan itibaren tarafların binlerce gencin ölümüne seyirci kalarak çatışmaya devam etmesi de teşhisi ve dolaşısıyla tedaviyi imkânsızlaştırmıştır.

Gerçekten, sürekli çatışma hali, bu ülkenin insanlarını kardeşlik ve merhamet duygusundan uzaklaştırarak her iki tarafı da kimsenin kazanamayacağı kanlı ve kısır bir kavgaya odakladı. Öyle bir kavga ki bu, çatışmaya programlanmış insanlar kavganın sebebini çoktan unutmuş ve hiçbir şey düşünmeden birbirlerine zarar vermeye çalışıyorlar. Ben o topraklarda bulunduğum süre içinde insan ölülerinden “leş” diye bahsedecek kadar gözü dönmüş birçok Türk ile çocuk öldürecek kadar şursuz bir kine bürünmüş birçok Kürt tanıdım. Bu insanların herhangi bir davaya akıl ve mantıkla sahip çıktıklarını düşünemiyor muyuz? Kavgaya düşünmeden dâhil olduğu aşikârdır ve bu durum da ülkeyi barış ortamından uzaklaştırmaktadır. Öyleyse sorunu kökten çözmek için silahların susması, insanları sağlıklı düşünmekten alıkoyan çatışma ortamının son bulması şarttır.

Doğru teşhis ve tedavi için ikinci önemli şart ise gerçekçi olmaktır. Türkiye’de Kürt sorunu hakkında konuşanlar, buldukları konuma veya dâhil oldukları etnik gruba göre pozisyon alarak yargılanma, fişlenme, dışlanma vb. endişelerden ötürü bazı gerçekleri bildikleri halde dile getirmiyorlar. Bu durumda gerçekleri haykıran çok az sayıda aydın, toplum nezdinde “*marjinal ve itibar edilemez kişi*” konumuna düşüyor. Oysa bir hasta gerçeklerden kaçtıkça kendini kandırır ve bu görmezden geliş, hastalığın ilerleyip tüm vücuda yayılmasına, ardından da ölüme sebep olacaktır.

Bugün Türkiye’de tarihi bir süreç yaşanıyor. Silahlar büyük ölçüde sustu. Çatışmasız geçen her gün, bu kavganın kaynağını ve barışın sağlanması adına yapılması gerekenleri belirlemek için büyük bir fırsat sunuyor. Bu fırsatı iyi değerlendirmeli, cesur ve gerçekçi bir yaklaşımla Kürt sorununu kalıcı bir çözüme bağlamalıyız.

Kardeş kavgasının son bulduğu ve insanların huzur içinde yaşadıkları demokratik Türkiye’ye hasretle...

Ahmet Aslan
Mayıs 2014, İstanbul

**BUGÜNE
NASIL
GELDİK?**

KÜRT VE KÜRDİSTAN

Kürtlerin kökenine dair ortaya atılan iddialar muhtelifdir. Bu konuya ilişkin araştırmaların bir kısmının siyasi-ideolojik saiklerle yapılarak bilimsel temeli bulunmayan çeşitli tezler uydurulduğu da bir gerçektir.

Prof. Dr. Ahmet Özer, bugünkü Kürtlerin atalarının Ortadoğu'nun, Mezrabetan'ın ve Anadolu'nun belirli bir bölümünün en eski ve yerleşik toplulukları olan Karduki, Guti, Kasit, Haldi (Urartu), Med, Huri ve Nehriler olduğunu iddia etmektedir.¹ Ünlü Kürt siyasetçi Altan Tan'ın *Kürt Sorunu* adlı eserinde de benzer iddialara yer verilmiştir.² Bazı kesimlerce Kürtlerin aslında “bir Türk boyu” olduğu iddia edilmekte, bu iddia da Orta Asya'da bulunan ve Orhun Kitabelerinden çok daha önce dikilen yazıtlara dayandırılmaktadır.³ İddia sahiplerince “Kürt” sözcüğüne ilk defa açık ve kesin biçimde bu yazıtlarda rastlandığı belirtilmektedir.⁴ Çoğu insan tarafından gü-

1 Ahmet Özer, *100 Soruda Kürt Sorunu*, 2. Basım, İstanbul: Hemen Kitap, 2013, s.20.

2 Altan Tan, *Kürt Sorunu*, 11. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.27.

3 Ahmet Haldun Terzioğlu, *Kürt Elhanı Alp Urungu*, 1. Basım, İstanbul: Kripto Kitaplar, 2013, s. 7.

4 Orhan Türkoğan, *Etnik Sosyoloji*, s. 125; Aktaran: İlker Başbuğ, *Terör Örgütlerinin Sonu*, 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 25.

lünç bulunmakla birlikte, Kürt halkının Hz. Süleyman dönemindeki Casad adlı şeytanın veya üzerlerindeki örtü kaldırılan cinlerin soyundan olduğunu iddia edenler bile vardır.⁵

Konunun uzmanı olmadığımız için Kürtlerin kökenine ilişkin bir iddiada bulunamamakla birlikte, kökü nereye dayanırsa dayansın, asırlar boyunca “*Kürt*” olarak anılan bir insan topluluğunun bu dünyada var olduğunu söyleyebiliriz. Kürtlerin Malazgirt Savaşı’nda Türklerle aynı safta savaştıkları⁶ ve yine Cumhuriyet Dönemi’nden sonra Türkiye’de ağza alınması yasaklanan “*Kürdistan*” tabirinin Selçuklu Sultanı Sancar (1117-1157) tarafından Kürt halkının yoğun olarak yaşadığı coğrafya (Zagros dağlarının doğu ve batısında bulunan şehirler) için kullanıldığı⁷ bilinmektedir. Günümüzde de Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeyi, yani Kürdistan’ı, “*Türkiye’nin doğu ve güneydoğu kesimleri, Irak ve Suriye’nin kuzeyi ile İran’ın batı kesiminden oluşan alan*” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Yine Osmanlı döneminde devlet nezdinde “*Kürdistan*” ve “*Kürt*” söylemlerinin kullanıldığı da sabittir ki 1525’te Şarlken tarafından esir alınan Fransa kralının yardım istemine karşılık Kanuni Sultan Süleyman tarafından gönderilen ferman, bunun en güzel örneğidir:

Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz’in ve Karadeniz’in ve Rumeli’nin ve Anadolu’nun ve Karaman’ın ve Rum’un ve Dulkadir vilayetinin ve Diyarıbekr’in ve Kürdistan ve Azerbaycan’ın ve Şam’ın ve Halep’in ve Mısır’ın ve Medine’nin ve Kudüs’ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen’in ve

5 D. Ahsen Batur, *Kürdoloji Yalanları*, 1. Basım, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011, s.47-48.

6 Erhan Afyoncu, *Yavuz’un Külpesi*, 3. Basım, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010, s. 40.

7 Ali Tayyar Önder, *Türkiye’nin Etnik Yapısı*, 6. Basım, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2005, s.173; Basil Nikitine, *Kürtler*, E. Karahan, N. Akkuş ve N. Uğurlu (çev.), 2. Basım, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2010, s. 67-68.

büyük babalarım ecdadımın kahredici kuvvetleriyle fethettikleri, büyüklüğün sığınağı olan zatımın ateş yağdıran ve zafer nakşeden kılıcıyla fethettiği nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım.

Sen ki Fransa vilayetinin kralı Fransuva'sın...⁸

Evet, bu verilerden açıkça anlaşılacağı üzere, bugün itibarıyla kökenine dair çok net bilgiler bulunmasa bile (ki bence hiçbir etnik grubun kökenine dair net bilgiler mevcut değildir) “*Kürt*” adıyla anılan bir insan topluluğunun öteden beri var olduğu ve yine yüzyıllar boyunca “*Kürdistan*” adıyla anılan coğrafyada yaşadığı sabittir.

8 Erhan Afyoncu, *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*, 1. Basım, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011, s.15-16; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, 16. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.151.

İLK KAVŞAK: MALAZGİRT

10⁷¹ tarihli Malazgirt Zaferi'nin ardından hızla Anadolu, Yukarı Mezopotamya, Irak ve Suriye'ye yayılarak yerleşen Selçuklular, bu bölgelerdeki yerel Kürt hükümdarlıklarının çoğunu hâkimiyet altına aldılar ve bunlardan tasfiye edebildiklerinin yerine büyük kısmı Türkmen olan kendi adamlarını yerleştirdiler.⁹

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucularıyla aynı soydan gelen Kutalmış oğlu Süleyman Şah, Malazgirt Zaferi'nden sonra yürütülen fetih faaliyetleri çerçevesinde Kuzeybatı Anadolu'ya kadar ilerleyip İznik'i ele geçirerek Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini attı.¹⁰ Süleyman Şah'ın ölümü üzerine İznik'e gelerek yönetimi ele alan oğlu Birinci Kılıçarslan, İznik ve çevresinde tekrar hâkimiyet sağladıktan sonra doğuya yönelerek Malatya'yı kuşattı. Bu dönemde feodal Avrupa, Selçukluların İslam dünyasının başına geçmesi, Anadolu'yu fethetmesi ve İznik'e yerleşerek Bizans'ı tehdit etmesi üzerine harekete geçip Haçlı seferlerini başlattı ve ilk Haçlı seferi de

9 Tan, s. 68.

10 Mehmet Ersan ve Mustafa Alican, *Türkiye Selçukluları*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 21-32.

1097 yılında İstanbul üzerinden Anadolu'ya karşı düzenlendi.¹¹ Kılıçarslan, Haçlıların Anadolu'ya girip İznik'i kuşattığını öğrenince başkentini kurtarmak üzere Malatya kuşatmasını kaldırıp geri döndüyse de İznik'in Haçlıların eline geçmesine engel olamadı.¹² Bir süre Anadolu'da Haçlılarla mücadele ettikten sonra tekrar doğuya yönelip Malatya'yı ele geçiren Kılıçarslan, devamında Diyarbakir, Siirt, Erzen, Harput ve Silvan gibi bölgesel merkezlerdeki bey ve emirleri de hâkimiyet altına aldı.¹³

Kürtler, Kılıçarslan döneminde başlayan Haçlı seferlerine karşı Anadolu Selçukluları safında mücadele verdiler. Haçlılara karşı müthiş zaferler elde eden büyük komutan Selahaddin Eyyubi'nin ordusu da Kürt, Türk ve Araplardan oluşmaktaydı.¹⁴ Yine Kürtler, tıpkı Türkler ve Araplar gibi, 13. yüzyılda başlayıp İslam dünyasında büyük bir tahribat oluşturan Moğol istilasından da nasiplerini almışlardır.

Görüldüğü üzere Kürt ve Türk halklarının yoğun ilişkisinin miladı, 1071 tarihli Malazgirt Savaşı'dır. Bu savaşla birlikte iki halk, yüzyıllar boyunca aynı topraklarda birbirine karışarak yaşayacağı bir sürece adım attı. Ayrıca bu tarih, Kürtler açısından bambaşka bir olgunun, “*bir daha bağımsız olamama*” halinin de miladıdır. Gerçekten, bin yıllık Türk-Kürt kardeşliği, her dönemde Türk egemenliğine dayalı olarak süregelmiştir.

11 Halil İnalçık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 14.

12 Ersan ve Alican, s. 48-49.

13 Ersan ve Alican, s. 52-53.

14 Tan, s. 67.

OSMANLI İMPARATORLUĞU

Kuruluş ve Yükselme Dönemi

13. yüzyılda Anadolu'nun dört bir tarafı Moğol önlereinden kaçan Türk boylarıyla dolmuş ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasından istifade eden Türkmenler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni bağımsız beylikler kurmuşlardı.¹⁵ Son Selçuklu sultanının ölümünden sonra bağımsızlığını ilan eden bu beyliklerden biri de Osmanlılardır.

Anadolu Selçuklu Sultanı Birinci Alaeddin Keykubat'ın izniyle Ertuğrul Bey'in önderliğinde Söğüt ve Domaniç'e yerleşen Osmanlılar, Osman Gazi döneminde Bizanslılara karşı amansız bir mücadeleye girişerek beyliklerini kısa sürede devlete dönüştürdüler.¹⁶

Osmanlı ve Kürtler arasındaki ilişkinin devletin kuruluş döneminden itibaren başladığını, nitekim yeni devletin ikinci hükümdarı olan Orhan Bey zamanında bile dini otoritenin başında bir Kürt âlimin, Molla Taceddin el-Kürdi'nin bulunduğunu görüyoruz.¹⁷

15 Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, 1. Basım, İstanbul: Yenişafak Gazetesi, 2003, s.64.

16 Turan, s. 64.

17 Ramazan Balcı, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, 1. Basım, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010, s. 30; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Mehmet Ata (çev.), 1. Basım, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008, s. 15.

Kürtlerin Osmanlı hâkimiyetine girmesi ise Yavuz Sultan Selim'in doğuda büyük bir tehlike olarak beliren Safevileri 1514'te yenilgiye uğrattığı Çaldıran Savaşı'nın ardından İdris-i Bitlisi'nin de özverili çalışmaları sonucu gerçekleşmiştir.¹⁸ Akkoyunlu Devleti'ni yıkarak Şah İsmail liderliğinde kurulan ve Osmanlı topraklarını tehdit eden Safevi Devleti'nden daha şehzadeligi döneminde rahatsız olan Yavuz, Çaldıran Zaferi'yle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu hâkimiyet altına aldı.¹⁹ Sünni Kürtler, bir yönüyle de “*Şii-Sünni mücadelesi*” olan bu savaşta Osmanlı saflarında yer aldılar. Ancak Şah İsmail, bu savaştan iki yıl sonra bölgeyi yeniden istila etmek üzere harekete geçti. Safevilerin Diyarbakır ve çevresini kuşatmaları üzerine bir araya gelen Kürt beyleri, Osmanlıdan sığınma talebinde bulundular.²⁰ Bu talebin Yavuz Sultan Selim'e ulaşmasına aracılık eden İdris-i Bitlisi tarafından kaleme alınan İstimaletname'deki şu satırlar, Kürt-Türk birlikteliğinin resmi bir bağa dönüşmesini sağladı:

Bilad-ı Ekrad (Kürt beldeleri) denilen Diyarbekir ve civarındaki mazlum Müslümanlar, Devlet-i Aliyenin hizmetine taliptirler ve devlet ile din düşmanlarının şerlerinden sizin yardım ve merhametinizle masun olma ümidindedirler...

Bilad-ı Ekrad'ın Osmanlı Devleti'ne iltihakı, İstanbul'un fethi zaferini tamamlayacak derecede ehemmiyetlidir. Zira bu bölgenin ilhakıyla, bir taraftan Irak yani Bağdat ve Basra'nın yolları, diğer taraftan Azerbaycan yolları ve bir diğer taraftan da Halep ve

18 Balcı, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 30-37.

19 Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, 1. Basım, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010, s. 169.

20 Mustafa Akyol, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, 2. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006, s.31.

Şam yolları açılmış olacaktır. Allah'ın yardımı pek yakındır.²¹

Bundan sonra Kürtler, iç işleyişlerinde “özerk” olmakla beraber Osmanlı hâkimiyetinde yaşayacaklardı. Yavuz Sultan Selim döneminde Kürtlere sağlanan özerk statü, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yayınlanan bir fermanla aynen muhafaza edildi. Böylece Kürdistan ile İstanbul arasında oluşan resmi-siyasi bağ, varlığını 19. yüzyıl başlarına kadar aynen muhafaza etmiş, bu tarihten itibaren zayıflasa da imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra parçalara ayrıldığı ana kadar kopmamıştır.

Gerileme ve Çöküş Dönemi

Eski imparatorluklara göre “*minicik*” topraklara sahip olan ulus devletler, ülkelerinde gerçekleşen isyan, kargaşa, doğal afet, kıtlık vb. vakaları günümüzün teknolojik imkânlarına rağmen hemen kontrol altına alamıyor ve yaraların sarılması uzun bir süreç gerektiriyor. Acaba eski dönemlerdeki o imparatorluklar, devasa büyüklükteki topraklara, dini veya etnik kökeni farklı olan bin bir çeşit insana nasıl yüzyıllar boyunca hâkim olabiliyordu? Kuşkusuz ki hâkimiyetin asırlarca sürmesi ve süreç içinde ortaya çıkan engellerin kolayca aşılabilmesi, en başta merkezi otoritenin etkisini tüm topraklarda hissettirecek kadar güçlü ve söz sahibi olmasına bağlıdır. Ancak bu, bugünün dünyasında bile tesis edilemeyecek kadar “*devasa*” bir güçtür. Öyleyse merkezi otoritenin güçlü olmasının yanında, farklı insan topluluklarının imparatorluk bünyesinde huzur ve refah içinde yaşayabileceği bir devlet sistemine de ihtiyaç var ki bu ihtiyaç da ancak herkesin karnının doyduğu bir ekonomi düzeni ile insanların inançlarını rahatlıkla yaşayıp kültürlerini koruyabilecekleri düzeyde bir “*yerel yönetim*” hakkına sahip kılınmalarıyla karşılanabilir. Osmanlı bu hassas dengeyi üç kıtada kurmuş ve yüzyıllarca “*gerçek bir imparatorluk*” olarak ayakta kalmayı başarmıştı. Ama Prof. Dr.

21 Topkapı Sarayı Arşivi, E. 1019; Aktaran: Mustafa Akyol, s. 32.

İlber Ortaylı'nın belirttiği üzere, Osmanlı da bütün imparatorluklar gibi dağılmak için doğmuş ve büyümüştü.²²

Üç kıtaya hükmeden imparatorluğun sorunsuz işleyen devlet sistemi, 17. yüzyıldan itibaren çözülp yozlaşmaya başladı. Dirlik ve vergi düzeninin bozulmasına bağlı olarak tımarlı sipahi örgütünün felce uğramasıyla birlikte tarıma ve fetih gelirlerine dayalı olan devletin ekonomik ve askeri kaynakları kurumaya başlamış, “*ayan*” adı verilen taşra zenginleri süreç içinde devlet ile halk arasındaki aracılık rolünü istismar ederek “*feodal beyler*” haline gelmiş ve aynı zamanda padişah-ulema-yeniçeri üçgeni arasındaki uyum da bozulmuştu.²³ Ayrıca Fransız İhtilali'nden doğan milliyetçilik akımı, kısa süre içinde Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan uluslara da sirayet etti. Türk ve Müslüman olmayan tebaanın önceleri toprak-sızlık, vergiler vb. ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan direnişleri, 19. yüzyıl başlarından itibaren ulusal-siyasal boyutlar kazanmaya başlayacaktı.²⁴

Tüm bu gelişmeler, büyük bir imparatorluğu ayakta tutmanın yegâne yolu olan “*güçlü merkezi otorite ile farklı etnik ya da dini toplulukların sahip olduğu yerel yönetim hakkı*” arasındaki hassas dengenin bozulduğuna ve imparatorluğun parçalanma yoluna girdiğine işaret ediyordu.

Şehzadeliğinden itibaren Avrupa devlet sistemlerine ilişkin araştırmalar yapan ve tahta geçince de yenilikçi adımlar atmaya başlayan Üçüncü Selim, yenilik aleyhtarları tarafından organize edilen geniş çaplı bir isyanla (Kabakçı Mustafa İsyanı) tahttan indirildi. Yenilik taraftarı olan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, durumu haber alıp İstanbul'a gelerek isyanı bastırdıysa da padişahın öldürülmesine engel olamadı. Alemdar ve taraftarları, Üçüncü Selim'in

22 İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 6. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s. 9.

23 Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 18. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 21-24.

24 Tanör, s.25.

öldürülmesi üzerine hanedanın hayattaki tek erkek üyesi Şehzade Mahmut'u (İkinci Mahmut) tahta çıkardılar.²⁵ Alemdar Mustafa Paşa'nın yeni padişaha tahta çıkar çıkmaz Osmanlı tarihinin ilk anayasal belgesi olan Sened-i İttifak'ı kabul ettirdiğini görüyoruz. (1808) Bu belgeyle padişah, ayanları kendi bölgelerinin “*meşru idarecisi*” olarak kabul ediyordu ki bu da zaten bölgelerinde fiilen varlığını sürdüren feodal statülere “*süreklilik ve hukukilik*” kazandırılması demektir.²⁶

İkinci Mahmut, henüz yeni tahta çıktığında Alemdar'ın yönlendirmesiyle kabul ettiği Sened-i İttifak'ı uygulamadığı gibi Anadolu ve Rumeli'deki ayanların üzerine gidip egemenliklerini ortadan kaldırarak merkezi otoriteyi güçlendirdi. Bu süreçte Kürdistan derebeyleri de dize getirilmişti.²⁷ 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak feodal odakların ardından askeri odağın da gücünü kıran İkinci Mahmut'un gerçekleştirdiği köklü değişimle birlikte, Osmanlı'nın “*merkeziyetçi*” bir devlet yapısına kavuşmaya başladığını görüyoruz.

İkinci Mahmut'tan sonra tahta geçen Sultan Abdülmecit döneminde, 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane'de Mustafa Reşit Paşa tarafından padişah ağzıyla okunan hatt-ı hümayunla birlikte, Osmanlı için bambaşka bir süreç (Tanzimat Dönemi) başladı. Tanzimat Fermanı'nın esas gayesini, “*Sırp (1804) ve Yunan (1821) ayaklanmalarının temelini oluşturan ve imparatorluğu da temelinden sarsan milliyetçi fikirlerin önünü almak*” ve “*merkezi otoriteyi imparatorluğun tamamında hâkim kılmak*” şeklinde iki başlık altında toplam mümkündür.²⁸ Ferman, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alıp vergileme, askere alma vb. kamusal faaliyetlerin adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde yürütüleceğine vurgu yapıyordu.²⁹

25 Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, s. 462.

26 Halil İnalçık, *Sened-i İttifak*, s. 607; Aktaran: Tanör, s. 47.

27 Balcı, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 58.

28 Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, s. 490.

29 Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 6. Basım, Konya: Mimoza Yayınları, 2011, s. 18-19.

Daha çok dış baskıların etkisiyle yayınlandığı genel kabul gören 1856 tarihli İslahat Fermanı da imparatorluk bünyesinde yaşayan ve Müslüman olmayan uyruklar ile Müslümanlar arasında her yönden eşitlik bulunduğu hükmediyordu.³⁰ Bu hükümlerden de anlaşılacağı üzere, temelleri İkinci Mahmut'un somut uygulama ve söylemleriyle atılmış olan "Osmanlıcılık" akımının Tanzimat Dönemi'nden itibaren imparatorluk yönetiminde etkili olduğu gözlemlenmektedir. 20. yüzyıl başlarında yaşanan Balkan Harbi'ndeki büyük bozgun ve Müslüman olmayan ulusların hemen hemen tümünün imparatorluktan kopması, tüm etnik unsurların kendini imparatorluğun eşit parçası olarak hissederek ayrılığa tevessül etmeyeceği ümidiyle rağbet edilen Osmanlıcılık akımının da sonu olacaktır.³¹

Yenilik sürecinde merkezi otoriteyi güçlü kılmak adına yürütülen faaliyetler ve bilhassa vergilemeye ilişkin olarak yürürlüğe sokulan hükümler, önemli bir güç ve gelir kaybına uğrayan Kürt beyliklerince hoş karşılanmayacaktı. Eskiden aldıkları vergilerden mahrum kalmaları, gayrimüslimler ile Müslümanların eşit tutulması sonucu egemenlikleri altındaki Hıristiyanların kendilerine tavır alması vb. olumsuz şartlar, Kürt emirlerini isyan çıkarmaya yöneltti.³² Bu isyanları bastıran Sultan Abdülmecit, bölgeyi yeniden teşkilatlandırmak adına başta Diyarbakır olmak üzere Van, Muş ve Hakkâri sancakları ile Cizre, Botan ve Mardin kazalarını içine alan bölgede Kürdistan Eyaleti'ni kurdu.³³ Sultan Abdülaziz döneminde yürürlüğe sokulan Vilayet Nizamnamesiyle de Kürt beyliklerine son darbe vuruluyordu. Bu düzenlemeyle eyalet sistemine son verilip idari birimler "vilayet, kaza, nahiye ve köy" şeklinde yeniden düzenlenmiş,

30 Tanör, s. 96.

31 Toktamış Ateş, *Türk Devrim Tarihi*, 5. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 56-57.

32 Balcı, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 74-75.

33 Balcı, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 75.

Kürdistan eyaleti de Diyarbakır ve Van olmak üzere iki vilayete ayrılmıştı.³⁴

Tam burada şu hususa vurgu yapmakta fayda var: 19. yüzyılda imparatorluk bünyesinde çıkan isyanların tamamı aynı amaca yönelmemiş olup bunları “askeri, milli, mahalli ve dini isyanlar” olmak üzere dört bölüme ayırabiliriz.³⁵ Birçok etnik unsur, dünyayla birlikte Osmanlı topraklarına da hızla sirayet eden milliyetçilik akımının ve Batı’nın etkisiyle bağımsız bir devlet kurmak üzere ayaklanmış ve nihayetinde bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak o dönem itibarıyla Kürt isyanlarını bu kategoriye sokmak mümkün değildir. Ulusal ve merkezî devletlerin kurulduğu bu dönemde dünya seyri- ne paralel olarak Osmanlı’nın da İkinci Mahmut’tan itibaren “ulusal” olmasa bile “merkezî” bir devlet yapısına kavuşmaya başladığını görüyoruz. Bu süreç, güç dengesini merkezi devlet lehine bozarak yerel otoriteleri rahatsız etmiş ve mahalli isyanlara sebep olmuştur. İşte bu dönemdeki Kürt isyanları da feodal kaygılarla vücut bulmuş olup “ulusçu” bir nitelik taşımamaktadır.

Tanzimat Dönemi’nden itibaren yönetimde etkili olan Osmanlıcılık akımı, Müslüman olmayan etnik grupların imparatorluktan ayrılmasına engel olamamış ve gayrimüslimler bir yana, Türk olmayan Müslüman grupların da imparatorluktan kopma tehlikesi ortaya çıkmıştı. Doğu Anadolu’da mahalli idarelerin ortadan kaldırılmasıyla meydana gelen otorite boşluğu tam olarak doldurulamamış, bölgede Ermeni faaliyetleri artmış ve rakip Kürt aşiretleri arasındaki çatışmalar da tehlikeli bir hal almıştı.³⁶ Batı’nın da imparatorluğun parçalanmasına yönelik sürekli kışkırtıcı politika ürettiği bu dönemde

34 Balcı, *Osmanlı’nın Doğu Siyaseti*, s.77.

35 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 2. Cilt, 7. Basım, Ankara: TTK Basımevi, 2007, s. 29.

36 Balcı, *Osmanlı’nın Doğu Siyaseti*, s.100.

İkinci Abdülhamit, Doğu Anadolu'da büyük çoğunluğu Sünni Kürtlerden oluşan Hamidiye Alaylarını kurdu. Hamidiye Alaylarıyla birlikte Doğu Anadolu'yu imparatorluktan koparmayı amaçlayan dış tehditlere karşı bir tampon bölge oluşacak, Kürtler mevcut feodal yapıları içinde Osmanlı sistemiyle bütünleştirilip merkezi otoritenin kontrolüne alınacak ve Ermeni milliyetçiliğinin de önü kesilmiş olacaktı.³⁷

Hamidiye Alaylarına katılan bazı Kürt aşiretleri, ilerleyen süreçte bu statülerini istismar ederek diğer aşiretlere karşı baskı ve zulme başvurmuş, bu sebeple diğer aşiretlerin devletle arası açılmıştı.³⁸ Hamidiye Alayları sonraki dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kaldırılmak istenecek ama gösterilen tepkiler üzerine kaldırılmayıp “*Aşiret Alayları*” adıyla yeniden organize edilecektir.³⁹ Bu alaylar, Balkan Savaşı'na katılmış, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara karşı mücadele vermiş ve aynı savaşta yaşanan bozgun ve firarlarla birlikte işe yaramaz hale gelince de tümüyle dağıtılmıştır.⁴⁰

İkinci Abdülhamit, 1876'da Birinci Meşrutiyet'i ilan ettikten üç ay sonra rafa kaldırarak uzun yıllar boyunca devleti bizzat şahsında odaklanan otoriteyle ve hassas bir siyasi denge üzerinde yönetmiştir. Baskıcı yönetim tarzı gerekçe gösterilerek “*İstibdat Dönemi*” olarak adlandırılan bu süreçte, Sultan'ın politikaları sayesinde ülke topraklarında devasa kayıplar meydana gelmediğini ve yine Tanzimat yenilikleriyle birlikte bozulan Kürt-Osmanlı ilişkilerinin belli bir oranda düzeldiğini görüyoruz.

37 Balci, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 103-107.

38 Tan, s. 102.

39 Balci, *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, s. 127.

40 Ahmet Özer, *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, 3. Basım, İstanbul: Hemen Kitap, 2011, s. 257.

20. yüzyıl başlarından itibaren imparatorluk toprakları büyük değişimlere gebe oldu. Temelleri 1889’da atılan ve Sultan Abdülhamit’in “*sıkı kontrollü*” yönetim şekline rağmen varlığını sürdürebilen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1907 yılında asker ve sivil aydınlar tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek imparatorluğun geleceğini etkileyebilecek bir varlık haline gelmişti.⁴¹ Cemiyetin bu derece güçlenmesinin altında, imparatorluk topraklarında yaşayan etnik unsurları dışlamayan eşitlik, özgürlük vb. sloganlarla yola çıkması da yatıyordu.

1908’de Rumeli’de açılan isyan bayrağı Abdülhamit’i İkinci Meşrutiyet’i ilan etmeye mecbur bırakacak, yapılan ilk seçimler de yoğun baskının etkisiyle İttihat ve Terakki lehine sonuçlanacaktı. Büyük bir mücadele sonucu doğan ve doğduğu gün yıpranmaya başlayan İkinci Meşrutiyet Dönemi, günden güne safları artan bir muhalefetle karşılaştı ve 1909’da tarihimize “*31 Mart Vakası*” olarak kaydolun meşhur vakayı doğurdu. Ayaklanmaya karşı en büyük tepki, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çok güçlü olduğu Selanik’teki askeri birlikten gelmiş ve ayaklanmayı bastırmakla görevlendirildikten birkaç gün sonra İstanbul’a dayanan Hareket Ordusu’nun komutanı, ordunun amaç ve görevini “*padişaha açıkça meydan okuyan*” bir şekilde açıklamıştı:

Meşrutiyeti bir daha hiçbir gücün sarsamayacağı biçimde güçlendirmek, düşmanlarına gereken dersi vermek ve Kanun-ı Esasi’nin üzerinde hiçbir kanun, hiçbir kuvvet olmadığını ve olamayacağını ispat etmek.⁴²

Sanırım bu söylem, Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanmış darbelere tanık olanlara hiç de yabancı gelmez, her neyse... İsyân bastırıldı ve sıra padişahın tahttan indirilmesine gelmişti. Sultanın “*meclis kararıyla*” tahttan indirilmesiyle birlikte Osmanlı, 19. yüz-

41 Tanör, s. 174.

42 Tanör, s. 189.

yılda başlayan parçalanma sürecine kaldığı yerden devam edecek ve kısa süre sonra da elde sadece imparatorluğun kuruluşuna ev sahipliği yapan öz topraklar kalacaktı.

1911 tarihli Trablusgarp Savaşı'yla Kuzey Afrika'daki son toprak kaybedildi. 1912-13 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları'yla da Batı Trakya, tüm Makedonya, Arnavutluk ve Ege Adaları kaybedilerek Osmanlının Avrupa'daki varlığı Doğu Trakya ile sınırlandı.⁴³

İktidarı ele geçirdiği ilk anlarda eşitlik, adalet ve özgürlük sloganlarıyla “*Osmanlılık*” politikası yürütüp imparatorluk bünyesindeki Türk olmayan etnik gruplardan da destek gören İttihat ve Terakki Cemiyeti, İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından kısıktılan Hıristiyan kavimlere tesir eden milliyetçilik akımını kontrol edemeyince tam tersi bir çizgiye yönelmiştir.⁴⁴ Abdülhamit'in baskıcı yönetimini gerekçe göstererek ayaklanıp iktidarı ele geçiren İttihatçılar, kısa sürede eleştirdikleri yönetim modelini benimsediler. Baskı altında seçim (1912 tarihli “*sopalı seçim*”) ve darbe (1913 tarihli Bâbiâli Baskını) gelenekleri de o dönemin söz sahibi İttihatçıların Cumhuriyet Dönemi'ne bıraktıkları miraslardandır. Bu süreçte içinde Kürtlerin de yer aldığı geniş çaplı bir muhalefet kesimi oluşmuş, 1913-1914 yıllarında bazı Kürt ileri gelenleri tarafından ayaklanmalar (Bitlis ve Barzan) başlatılmıştır.⁴⁵

Endüstri Devrimi'nin bir sonucu olarak artan sömürge ihtiyacı, Osmanlı toprakları üzerindeki çatışma, Avrupa sahnesinde birdenbire ve güçlü bir biçimde doğan Almanya'nın güvenlik sorununu dikkate alarak izlediği politika, Batı'da güç dengelerinin değişmesi vb. temel nedenlerle gerginleşen dünya, Avusturya-Macaristan İm-

43 Tolga Uslubaş ve Sezgin Dağ, *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Karma Kitaplar, 2007, s. 340.

44 Tan, s. 112.

45 Tan, s. 121-126.

paratorluğu Veliahdının 28 Haziran 1914 günü Saraybosna ziyaretinde bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesiyle birlikte, etkileri halen devam eden büyük bir savaşa sahne oldu.⁴⁶ Bu süreçte Osmanlı, İttihat ve Terakki önderlerinden Enver Paşa'nın “*savaşın Almanya lehine sonuçlanacağı*” şeklindeki görüşüne istinaden safını belirledi; İngiliz donanmasından kaçarak kendisine sığınan iki Alman zırhlısıyla 29 Ekim 1914'te Odessa ve Sivastopol'u topta tutarak savaşa dâhil oldu. Aslında savaşın çıkmasından önceki yüzyıllık dünya tarihi dikkatle incelendiğinde, Enver Paşa'nın savaşa dâhil olma yönündeki tutumunun ileriki süreçte imparatorluğun parçalanması açısından çok da “*belirleyici*” bir nitelik taşımadığı, zaten savaşın temel nedenlerinden birinin “*Osmanlı toprakları*” olduğu görülecektir. Nitekim savaş içerisinde (1916) İngiltere ve Fransa arasında yapılan gizli Sykes-Picot Antlaşması'nın hükümleri ile yine savaş bitmeden (1917) İngiliz Dışişleri Bakanı tarafından Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'a gönderilen mektubun (Balfour Deklarasyonu) içeriği, bu tezi doğrulamaktadır. Bu gizli planlar, 1917 Devrimi'nden sonra Bolşevikler tarafından dünya kamuoyuna açıklanmıştı. Sykes-Picot'a göre Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul bölgelerini Fransa; Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin'i de İngiltere ele geçirmektedir.⁴⁷ Sykes-Picot hükümleri, paylaşımaya yönelik bir takım değişiklikler içermekle birlikte, savaş sonrasında (1920) yapılan San Remo Konferansı'nda da yinelenecekti. Balfour Deklarasyonu da Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulacağını açık bir işaretiydi. Yine henüz savaş sona ermeden ABD Başkanı Wilson tarafından açıklanan 14 ilkedenden de açıkça anlaşılıyordu ki yeni dünya, “*ulus*” esasına dayalı devletlerden oluşacaktı.

Osmanlı, milyonlarca insanın öldüğü bu savaş boyunca birçok cephede mücadele vermiş ve süreç içinde dengelerin İtilaf Devletleri lehine değişmesi sonucu 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı

46 Oral Sander, *İlkçağlardan 1918'e Siyasi Tarih*, 14. Basım, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, s. 345-355.

47 Sander, s. 382.

Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte teslim olmuştur. Aynı yıl, Osmanlıyla aynı safta yer alan Romanya, Bulgaristan ve Almanya'nın da teslim olduğunu görüyoruz. Mondros Mütarekesi, Osmanlı'yı teslim alıyordu; toprakları, boğazları, limanları ve ordularıyla birlikte... Osmanlı İmparatorluğu, henüz usulüne göre imzalanmış bir barış antlaşması bulunmasa da, bu mütarekeyle birlikte artık tarihe karışmış görünümündeydi.⁴⁸

Artık Ortadoğu ve dolayısıyla Kürdistan'ı da bambaşka bir gelecek bekliyordu. Gerçekten, savaş sonrasında İngiltere ve Fransa'nın savaşın bitiminden çok önce yapılan planlar doğrultusunda ve “*böl-parçala-yönet*” taktiği çerçevesinde Ortadoğu'yu küçük parçalara ayırdığını, savaş öncesinde sadece Osmanlı, İran ve Mısır'dan müteşekkil olan bu bölgede sömürgeci Avrupa devletlerinin çıkarları doğrultusunda birçok suni devlet filizlendiğini görüyoruz.⁴⁹ İngiltere tarafından Büyük Arap Devleti vaadiyle kandırılan Şerif Hüseyin önderliğindeki Arap ihanetinin de Ortadoğu'nun bu denli hızlı ve kolay parçalanmasına büyük katkı sağladığını unutmamak gerekir.

Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Kürtlerin çoğunluğu, parçalandığı ana kadar imparatorluğa sadakat gösterdiler. Ancak bu süreçte bağımsız bir Kürt devleti kurulması için faaliyette bulunan çevreler de vardı. Eski Osmanlı Dışişleri Bakanı Süleymaniyeli Said Paşa'nın oğlu olan ve on yıl Stockholm Büyükelçiliği yapan Kürt Şerif Paşa, 1918 yılında İstanbul'da “*Kürtlerin genel çıkarlarını korumak*” amacıyla “*yasal olarak*” kurulan Kürt Teali Cemiyeti tarafından, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından galip devletlerin Ortadoğu'yu yeniden paylaşmak üzere topladıkları Paris Barış Konferansı'na Kürtleri temsilen gönderilmişti.⁵⁰ Kürt Milli Delegasyonu Başkanı sıfatıyla Şerif Paşa ve Ermeni Milli Delegasyonu Başkanı

48 Karal, s. 561.

49 Turan, s. 109.

50 Tan, s. 160.

sıfatıyla da Boğus Nubar'ın birlikte imzaladıkları muhtırada, Osmanlı topraklarında bağımsız birer Kürt ve Ermeni devleti kurulması talep ediliyordu.⁵¹ Bu muhtıra ve Ermeni-Kürt anlaşması, Osmanlı Kürtlerinin tepkisini çekecek ve Bediüzzaman Said-i Nursi, Dava Vekili Ahmed Arif ile Binbaşı Mehmed Sıddık, Vakit Gazetesi'nde ortaklaşa yayınladıkları şu yazıyla Şerif Paşa'yı kınayacaklardı:

Dört buçuk asırdan beri İslam'ın fedakâr ve cesur taraftarı olarak yaşamış ve dini geleneklere bağlılığı gaye bilmiş olan Kürtler, henüz beş yüz bin şehidin kanları kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatıralarını teessürle anarken, İslamiyet'in zararına olarak tarihi ve hayati düşmanımız ile barış anlaşmaları imzalamak suretiyle dinlerine aykırı hareket edemezler. Bu nedenle, Kürt ulusal vicdanı bu gibi anlaşmaları imzalayanları tanımadığının ve emellerinin din ve milliyetlerini birleştirmek olduğunun bildirilmesine aracı olunması...⁵²

Şerif Paşa'nın Kürt halkı üzerinde temsil kabiliyeti bulunmadığı, 1920 tarihli İngiliz raporlarına da yansımıştır.⁵³ Bu konferansta dile getirilen bağımsızlık özleminin bütün Kürtlerin ortak duygusu olmadığını biliyoruz. Çünkü yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere Türk ve Kürt halklarının en önemli ortak paydası olan “*din*”, birçok Kürt nezdinde milliyetten daha değerliydi. Nitekim ileride değinileceği üzere Kürt-Türk ayrılığı, esasen dini değerlerin yok sayılmaya başlandığı yeni devlet düzeninde keskinleşecektir.

10 Ağustos 1920 tarihinde galip devletlerle Osmanlı hükümeti arasında imzalanan Sevr “*Barış*” Antlaşması, barışmaktan ziyade

51 Uğur Mumcu, *Kürt-İslam Ayaklanması*, 26. Basım, Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, 2005, s. 3.

52 Mumcu, s. 4.

53 Ali Satan, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye(1920)*, 2. Basım, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2010, s.142-143.

yok etme amacı taşımaktaydı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli sınırı bugünkü İstanbul ili sınırına getiriliyor ve böylece “*Türklerin Avrupa'dan atılması*” ile ilgili yüz yıllık Batı amacı gerçekleşiyor; Batı Anadolu Yunanistan'a, güneyde Mardin, Urfa, Antep ve Amanos Dağları Fransa'ya, Irak İngiltere'ye bırakılıyor; Doğu Anadolu'da Ermenistan, Irak ve Suriye arasında kalan bölgede ise Kürdistan kuruluyor; Türklere de “*yaşama bölgesi*” olarak Ankara, Kastamonu ve dolayları bırakılıyordu.⁵⁴

Ama tüm bu haksızlıklar Anadolu'da haklı bir direnişe neden olmuştu ve Sevr uygulanamayacaktı.

54 Sander, s. 409-410.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Milli Mücadele

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından itibaren Anadolu'da bulunan yüksek rütbeli görevlilerle (Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy vb.) irtibat kurmaya başlayan Mustafa Kemal, 12 Haziran 1919'da Amasya'ya geçerek ilk kez halka seslenmiş; padişah ve hükümetin İstanbul'da esir olduğunu, halkın kendi yurdunu savunması gerektiğini söylemiştir.⁵⁵ Mustafa Kemal, kısa süre sonra Amasya'ya intikal eden Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey ile de görüş alışverişi yapıp yaveri Cevat Abbas Bey'e aşağıda genel esasları belirtilen Amasya Genelgesi'ni yazdırdı:

-Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

-İstanbul hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor.

-Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

-Milletin içinde bulunduğu durum ve şartları göz önünde bulundurmak ve haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak milli bir heyetin toplanması şarttır.

-Anadolu'nun her bakımdan en güvenli bölgesi olan Sivas'ta milli bir kongrenin süratle toplanması kararlaştırılmıştır.

-Bunun için bütün vilayetlerin her livasından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yola çıkarılması gerekmektedir.

-Her olasılığa karşı bu iş milli bir sır olarak tutulmalı ve temsilciler gereken yerlerde kimliklerini gizleyerek yolculuklarını sürdürmelidirler.

-Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O güne kadar öteki il temsilcileri de Sivas'a ulaşabilirlerse Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas'ta yapılacak genel toplantıya katılmak üzere yola çıkarlar.⁵⁶

Bu genelge, Mustafa Kemal'le birlikte Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay ve Refet Bele tarafından da imzalanıp şifreli olarak bütün mülki ve askeri makamlara gönderilmiştir.⁵⁷

Amasya Genelgesi'ne göre 10 Temmuz'da toplanması öngörülen Erzurum Kongresi, 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan ve milli mücadele için yurdun doğusunda örgütlenen Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti tarafından öngörülmüş ve o tarihte Amasya'da bulunan Mustafa Kemal de kongreye davet edilmiştir. Doğu illeri temsilcilerinin ve Mustafa Kemal'in Erzurum'da yapı-

56 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 1. Basım, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2009, s. 51-52.

57 Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi(1919-1923)*, 1. Cilt, 1. Basım, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994, s. 6.

lacak kongrede buluşmaları, bu cemiyetin olağanüstü çalışmalarıyla sağlanmıştır.⁵⁸ Kongre, bazı temsilcilerin vaktinde gelememelerinden ötürü 23 Temmuz 1919 tarihinde toplanmıştır.⁵⁹

Tam burada, Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'e verdiği desteğe de özellikle değinmek gerekiyor. Çünkü 15. Kolordu Kumandanı olan Kazım Karabekir, Erzurum'da bulunduğu esnada askerlikten istifa eden Mustafa Kemal'e cephe alsaydı, belki Türkiye için tarihin seyri bambaşka olacaktı. Milli mücadele tarihimizin iki önemli siması arasında gerçekleşen diyalogu Kazım Karabekir'in satırlarından aktaralım:

Kemal Paşa pek meyustu. Ben kendisine hürmet ve samimiyette kusur etmeyeceğimi pek samimi ve ciddi bildirdim. Hazır ol vaziyetinde selamla “bundan sonra dahi ne emirleriniz varsa ifayı bir şeref bilirim” dedim.⁶⁰

23 Temmuz 1919 tarihinde başlayıp toplam 14 gün süren kongreye Bitlis, Erzurum, Sivas, Trabzon ve Van illerinden temsilciler katılmış, Elazığ, Mardin ve Diyarbakır temsilcilerinin bölgeye gelmeleri ise İstanbul hükümetine bağlı yöneticiler tarafından engellenmiştir.⁶¹ Kongrenin ardından yayınlanan bildirin ana hatları şöyledir:

-Milli sınırlar içinde vatanın parçaları bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.

-Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükümetinin düşmesi halinde millet hep birlikte savunacak ve direnecektir.

58 Atatürk, s. 62-63.

59 Ateş, s. 88-89.

60 Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, 1. Cilt, 3. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 78.

61 Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, Cilt 1, s. 8-10.

-Vatanın ve bağımsızlığın korunmasına merkezi hükümetin gücü yetmediği halde, amaca ulaşmak için geçici bir hükümet kurulacak, bu hükümet Milli Kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplantı halinde değilse, bu seçimi Heyet-i Temsiliye⁶² yapacaktır.

-Milli gücü meydana getirmek ve millet iradesini egemen kılmak esastır.

-Hıristiyan azınlıklara siyasi egemenlik ve sosyal dengelere aykırı ayrıcalıklar verilemez.

-Manda ve himaye kabul edilemez.

-Milli Meclisin derhal toplanması ve hükümetin Meclis denetimine tabi olması için çalışılacaktır.⁶³

4 Eylül 1919'da, Amasya Genelgesi'nde yapılması öngörülen Sivas Kongresi toplandı. Başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı bu kongrede Erzurum Kongresi kararları benimsenirken, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adı Anadolu ve Rumeli Müda-

62 **Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu):** Erzurum Kongresi'nde, vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlamak için her türlü önlemleri ve siyasi kararları almaya ve bunları uygulamaya yetkili olmak üzere teşkil edilmiştir. Dönemin derneklere ilişkin mevzuatı gereği 24 Ağustos 1919 tarihinde heyete seçilen kişiler Erzurum Valiliğine bildirilmiştir. Kongre esnasında heyete Mustafa Kemal, Eski Bahriye Nazırı Rauf Bey, Eski Erzurum milletvekili Raif Efendi, Eski Trabzon Milletvekili İzzet Bey, Eski Trabzon Milletvekili Servet Bey, Erzincan'da Nakşi Şeyhi olan Fevzi Efendi, Eski Beyrut Valisi Bekir Sami Bey, Eski Bitlis Milletvekili Sadullah Efendi ve Mutki Aşiret Başkanı Hacı Mustafa Bey seçilmiştir. Seçilenlerden bir kısmı devam eden faaliyetlere katılmamış, heyetin üye sayısı Sivas Kongresi'nde genişletilmiştir. Heyet-i Temsiliye, Türkiye Büyük Millet Meclisince İcra Vekillerinin seçilmesine kadar görevde kalmış ve Mustafa Kemal tarafından temsil edilmiştir. (Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, Cilt 1, s. 11-21; Atatürk, s.79.)

63 Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, Cilt 1, s. 11.

faa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirilmiş ve ayrıca Heyet-i Temsi-liye'nin bütün vatani temsil edeceği vurgulanmıştır.⁶⁴

İşte Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının hemen ar-dından yurdun muhtelif bölgelerinde başlayan direnişler süreç içinde Mustafa Kemal önderliğinde birleşerek tüm yurt sathında düzenli ve kontrollü bir mücadeleye dönüşecek; 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisinin yönettiği milli mücadele başarıya ulaşacak; doğu, güney ve nihayet batı bölgelerinde kazanılan şanlı zaferlerle birlikte Anadolu işgalden kurtulacaktı.

Ankara'da milli mücadele kapsamında örgütlenme çalışmaları sürerken, TBMM hkmetini g duruma sokan olgulardan biri de i ayaklanmalardı. Bu ayaklanmaların temel nedenleri, "*İstanbul hkmetini tanımayan Anadolu hareketinin meşruluğuna dair halkın zihninde doğan çelişkinin istismar edilerek propagandalar yapılma-sı, İngiltere'nin geniş bir haber alma ve propaganda rgt kurarak her türlü ayrılıķçı akımı ve Ankara'ya karşı muhalefeti desteklemesi ve Ankara'nın yorgun halka yeni külfetler yüklemesi*" şeklinde sayı-labilir.⁶⁵ Kaynağını kimi zaman etnik veya dinsel meselelerin, kimi zaman da iktidar mücadelelerinin oluşturduğu bu ayaklanmalardan biri de Koçgiri'de meydana gelmiştir. Etnik-siyasi amaçları bulunan ve Alevi Kürtler tarafından çıkarılan bu isyan, Sünni aşiretlerden destek görmedi ve bastırıldı.⁶⁶ Hemen belirtmekte yarar var ki ülke-nin böylesine zor koşullarda bulunduğu bir dönemde çıkan bu ayak-lanmaların birkaçında Kürtlerin rolü bulunmaktadır. Hatta ayaklan-maların büyük çoğunluğunun (Düzce, Yozgat, Çerkez Ethem vs.) Kürtlerle hiçbir ilgisi yoktur. Türkiye'nin çok zor günler geçirdiği

64 oker, *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*, Cilt 1, s. 19; Atatürk, s. 95; Ateş, s. 91.

65 Ateş, s. 134.

66 Tan, s. 166.

bu dönemde gerek dâhili siyasi hesaplarla gerekse harici kışkırtmalarla ayrılıkçı yol izleyenler bir tarafa, Kürtlerin milli mücadele kapsamında Türk kardeşleriyle birlikte gösterdikleri büyük fedakârlık, asla görmezden gelinemez.

Kürt ve Türk halklarının kader ortaklığı, henüz milli mücadelenin başında İstanbul hükümeti ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi arasında yapılan görüşmelere de yansımıştır. Heyet-i Temsiliye, bir yandan direnişe hazırlanırken bir yandan da padişah Vahdettin'le ilişki kurmaya yönelik girişimleri engelleyen Damat Ferit Paşa hükümetini bertaraf etmeye çalışıyordu. İkazların hükümetçe dikkate alınmaması üzerine kongrede İstanbul'la bağlantıların kesilmesi kararı alınmış ve 12 Eylül 1919 günü aşağıdaki bildiri tüm komutanlıklara ve illere gönderilmiştir:

Hükümet, ulusun sevgili padişahına dileklerini ulaştırmasını engelleyip onunla bağlantısını kesmekte ve gerçekleşen haince davranışını sürdürmekte direndiğinden, ulus da, yasal bir hükümet başa geçinceye kadar İstanbul Hükümeti ile yönetim yönünden ilişkisini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta haberleşme ve yazışmaları bütünüyle kesmeye karar vermiştir. Her yerdeki sivil memurlar, askeri komutanlarla birlikte bu kararı yerine getirecek ve sonucu Sivas'ta Kongre Genel Kuruluna bildirecektir.

Bu bildirim bütün komutanlara, sivil yönetim başkanlarına gönderilmiştir.⁶⁷

Bildiri Anadolu'nun muhtelif illerinde İstanbul hükümetine karşı bir cephe oluşmasını sağlamış, zor durumda kalan Damat Ferit Paşa 2 Ekim 1919'da istifa etmiş, yeni hükümet Ali Rıza Paşa tarafından kurulmuş ve Heyet-i Temsiliye de hükümet ile yeniden irtibata geçmişti.⁶⁸ Hatta İstanbul hükümetini temsilen Bahriye Nazırı Salih

67 Atatürk, s. 136.

68 Sinan Hakan, *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 276-278; Ateş, s. 92.

Paşa Amasya'ya gelmiş ve 20 Ekim 1919-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Heyet-i Temsiliye ile görüşmüştür. 22 Ekim 1919 tarihinde İstanbul hükümetini temsilen Salih Paşa ile Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf ve Bekir Sami Beyler arasında karara bağlanan ve Cumhuriyet Dönemi'nde yayınlanması yıllarca yasaklanan 2 no.lu gizli Amasya Protokolü'nde, aşağıdaki hususlara yer verildiğini görüyoruz:

Osmanlı Devleti'nin düşünülen ve kabul edilen sınırı Türkler ve Kürtlerin oturdukları araziye kapsar.

Kürtlerin Osmanlı topluluğundan ayrılması imkânsızdır.

Türkler ve Kürtlerin yaşadıkları bölgenin kurtarılması ortak olarak en asgari talebimiz kabul edilmiştir.⁶⁹

Yine Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mayıs 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisinde yaptığı şu konuşma, milli mücadelenin Anadolu'daki tüm etnik gruplarla omuz omuza yürütüldüğünün açık bir delilidir:

Efendiler, meselenin bir daha tekerrür etmemesi ricasiyle bir iki noktayı arz etmek isterim: Burada maksud olan ve Meclis Âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasırı İslamiyedir, samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh, bu Heyet-i Âliyenin temsil ettiği, hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, yalnız bir unsur-u İslam'a mahsus değildir. Anasırı İslamiyeden mürekkep bir kitleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz.

69 Mustafa Armağan, *Paşaların Hesaplaşması*, 5. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s.183-186; Doğu Perinçek, *Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*, 4. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 278.

Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan, hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, hududu millimiz İskenderun'un cenubundan geçer, Şark'a doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hududu millimiz budur, dedik! Hâlbuki Kerkük şimalinde Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları tefrik etmedik. Binaenaleyh, muhafaza ve müdafaasıyle iştilal ettiğimiz millet bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelif anasırı İslamiyeden mürekkeptir...⁷⁰

Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki hükümetinin son sadrazamı Talat Paşa'ya gönderdiği 29 Şubat 1920 tarihli mektupta da Türkiye'nin Türk ve Kürtlerin milli sınırlarını ihtiva ettiğini dile getirmektedir:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namına vücuda getirilen milli birlik, Erzurum ve ardından Sivas genel kongrelerinde tespit edilen esaslara göre, Türk ve Kürt milli sınırlarıyla sınırlanan Türkiye'yi taksim olmaktan kurtarmak ve Osmanlı devlet ve milletlerinin bağımsızlığını temin etmek gayesini hedefledi. Bu gayeye ulaşmak için fiilen ve zımnen müdafaa-i esas aldı.⁷¹

Doğu cephesinde Kazım Karabekir Paşa'nın önderliğinde kazanılan zaferler sonucu 3 Aralık 1920'de Ermenilerle Gümrü Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla belirlenen sınır, ufak tefek

70 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi I, Cilt I, S.165-166; Aktaran: Bilal N. Şimşir, *Kürtçülük (1787-1932)*, 4. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2010, s. 369-370.

71 Hakan, s. 149-150.

bazı değişimlerin dışında günümüzdeki gibidir.⁷² Yine güneyde müt-hiç bir mücadele verilmiş ve 20 Ekim 1921’de Fransızlarla imzalan-an Ankara Antlaşması uyarınca savaş hali sona ermişti. Ankara Antlaşması’yla belirlenen güney sınırimız da -Hatay dışında- günü-müzdeki gibidir.⁷³ Batıda da 30 Ağustos 1922 tarihli Başkomutanlık Meydan Muharebesi’yle birlikte Yunan ordusu tümüyle dağıtılmış ve geri çekilen Yunanlıları izleyen ordumuz, üç yıl önce işgal edilen İzmir’e 9 Eylül 1922 itibarıyla girmişti. Ardından Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında gerçekte Mudanya Mütarekesi’yle birlikte savaş dönemi sona erdi. şimdi sıra, cephedeki başarıyı ma-sadaki savaşa yansıtmaya gelmişti.

Peki, masaya kim oturacaktı? Türkiye’de biri İstanbul biri de An-kara’da olmak üzere iki hükümet vardı. Bu tuhaf durum müttefiklere hiç de tuhaf gelmemiş olacak ki Lozan’da yapılacak barış konferan-sına hem İstanbul hem de Ankara hükümetlerinden temsilci gönde-rilmesini talep ettiler.⁷⁴ Ankara ise bu talebe 1 Kasım 1922 tarihinde bir yasayla cevap vererek saltanatı kaldıracaktı.

20 Kasım 1922’de başlayan ve çıkan anlaşmazlıklar yüzünden bir süre kesintiye uğrayan Lozan Konferansı, 24 Temmuz 1923 ta-rihinde antlaşmanın imzalanmasıyla sona erdi. Böylece fiilen sona eren savaş hali hukuken de son buluyordu. Bu antlaşmayla birlikte yeni devletimizin hâkim olacağı toprak parçasının sınırları büyük öl-çüde kesinleşti. Antlaşmaya göre Suriye sınırı daha önce Fransa ile imzalanan 1921 tarihli Ankara Antlaşması’nda belirlendiği şekliyle kabul ediliyor, Irak sınırının kesinleşmesi ise antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren dokuz aylık süre içinde İngiltere ile Türkiye arasında yapılacak barış görüşmelerine bırakılıyordu.⁷⁵ Irak sınırının derhal belirlenmesine engel olan Musul, sonraki süreçte İngilizlerin

72 Ateş, s. 142.

73 Ateş, s. 144.

74 Ateş, s. 153.

75 İbrahim Sadi Öztürk, *Türklüğün İdam Fermanı (Sevr Antlaşması)*, 1. Ba-sım, Ankara: Fark Yayınları, 2007, s. 300-301.

hâkimiyetine terk edilecekti. Konferansta çözüme bağlanamayan Boğazlar ise 1936 tarihli Montreux Sözleşmesi'yle bugünkü statüsüne kavuşmuştur.

Evet, Türklerin öncülüğünde kurulup birçok etnik unsuru egemenliği altına alarak üç kıtaya hükmeden o büyük imparatorluk parçaları olmuş ve Osmanlıdan geriye kalan toprak parçasında da Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Böylece bir Osmanlı diyarı olan Kürdistan da parçalara ayrılmış ve bağımsız bir ulus devlet kuramayan Kürtler, bölgede kurulan devletlerin egemenliği altında yaşamaya başlamışlardı.

Saltanata Geri Dönüş

Devrim süreci, “*eski düzenin yıkılması*” ve “*yeni düzenin kurumsallaştırılması*” şeklinde iki ana aşamadan oluşur. İlk aşamada mesele, olmak ya da olmamaktır. Bu sebeple devrimciler, görüş ayrılıklarına aldırış etmeksizin bir araya gelip büyük fedakârlıklarla eski düzene karşı mücadele ederler. İkinci aşamada ise farklı fikirler su yüzüne çıkar. Çünkü herkes, yeni düzenin kendi inandığı değerler esas alınarak kurumsallaşmasını ister. Çıkan iç çatışma, baskın gelen grubun galibiyetiyle sonuçlanır ve diğer gruplar yönetimden uzaklaştırılır. 20. yüzyıl başlarında Türkiye topraklarında yaşanan devrim de aynı şekilde cereyan etmiştir.

23 Nisan 1920’de milli mücadeleyi yönetmek üzere Ankara’da toplanan ve halen “*Türkiye’nin tek demokratik topluluğu*” olma özelliğini koruyan Büyük Millet Meclisinde her renkten temsilci bulunuyordu. Birinci Meclis Dönemi’nde (1920-1923) gelişen fikir ayrılıkları, meclis bünyesinde iki ayrı oluşum ortaya çıkardı: Liderliğini Mustafa Kemal’in yaptığı ve daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkasına dönüşecek olan “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu*” ile “*İkinci Grup*” olarak adlandırılan muhalifler.

İlber Ortaylı’ya göre savaş döneminde meclis içinde bulunan muhalefet, sanıldığı gibi saltanat taraftarı muhafazakârlardan oluşan

bir zümre değildir; İkinci Grup içinde her türlü sol fikir sahibi ve hatta Sovyetlere sempati duyanlar da mevcuttur.⁷⁶ Mete Tunçay'a göre ise İkinci Grubun esas amacı, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel egemenlik kurmasına karşı çıkmaktan ibarettir.⁷⁷ Birinci Meclis Dönemi boyunca iki grup arasında, Mustafa Kemal'in meclise ait olması gereken yetkileri şahsında toplaması, İstiklal Mahkemelerinin kuruluşu, temel hak ve özgürlükler vb. birçok konuda yoğun tartışmalar yaşanmıştır.⁷⁸

Üç yıllık çoğulcu demokrasi döneminin ardından yapılan seçimlerde, devrimin öne çıkan lideri Mustafa Kemal'in arzuladığı hızlı ve kökten değişimlere haklı ya da haksız gerekçelerle engel olmaya çalışanların büyük kısmı bertaraf edilmiştir.

Tarihte örneğine az rastlanır bir demokrasi hareketiyle temelleri atılan yeni devletin henüz emeklediği ilk yıllarda vuku bulan “*saltnat benzeri*” bu olumsuz değişim, kökü Osmanlının çöküş dönemine uzanan Kürt sorununun bugünkü boyuta ulaşmasının da ana sebeplerindedir. Çünkü Anadolu'da milli mücadele ateşinin yakıldığı ve Osmanlıdan artakalan sınırlar içinde yeni bir devletin kurulduğu süreçte (Birinci Meclis Dönemi) ılımlı bir Kürt siyaseti izlendiğini görüyoruz. Savaş yıllarında yürürlüğe sokulan 1921 Anayasası'nda “*yerinden yönetim*” prensibinin benimsenmiş olması, Mustafa Kemal'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda ve ardından bir dizi kongrede Kürtlerin varlığını inkâr etmeyen söylemleri ve hatta 1923 tarihli İzmit konuşmasında “*Kürtlere yerel özerklik tannacağını*” dile getirmesi, ılımlı Kürt siyasetinin varlığına delildir.⁷⁹ Bu

76 İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 5. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 26.

77 Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 5. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 39

78 Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Mustafa Kemal'in Muhalifleri*, 1. Basım, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013, s. 29-41.

79 Hüseyin Yayman, *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2011, s. 35.

yapıcı siyasetin izlendiği süreç, genel itibarıyla Anadolu devriminin ilk aşamasına, yani bağımsızlığı kazanmak ve eski düzeni yıkmak amacıyla halkın tek vücut olduğu döneme tekabül etmektedir. Muhalefetin susturulup devrimin kendi çocuklarını yemeye başladığı ikinci aşamada ise demokratik siyaset terk edilecek ve Kürt-Türk birlikteliğini derinden yaralayan kamusal uygulamalara başvurulacaktır.

Aşağıdaki cümleler, 1923 yılının Ocak ayında İzmit Kasrı'nda İstanbul'dan gelen gazetecilerle konuşan Mustafa Kemal'e aittir:

Bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt geleri öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Örneğin Erzurum'a giden, Erzincan'a, Sivas'a giden, Harput'a kadar giden bir sınır çizmek gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürtleri de göz önünde tutmak gerekir.

Bu nedenle başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise kendi kendilerini özerk olarak yneteceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar. şimdi TBMM hem Türklerin hem Kürtlerin yetkili temsilcilerinden oluşmuştur. Ve bu iki ge, bütün çıkarını ve bütün yazgılarını birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz.⁸⁰

Gazi'nin yayını uzun yıllar yasaklanan bu konuşmasında bahsettiği anayasa, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'dur; Kürt ve Türklerin temsilcilerinden oluşan ve kaderini birleştiren meclis ise Birinci Meclis'tir. Birinci Meclis bu konuşmadan birkaç ay sonra yapılan seçimle, 1921 Anayasası da yaklaşık bir buçuk yıl sonra kabul edilen 1924 Anayasası'yla birlikte tarihe gömüldü. Yeni meclis ve yeni anayasa ise Türk-Kürt kardeşliğini ebediyete taşıyacak demokratik nitelikten çok çok uzaktı.

Devrim liderine muhalefet edenlerin büyük ölçüde meclis dışında bırakılmasından sonra Türkiye, halkın kaderinin tek bir kişinin inisiyatifine terk edildiği ve insanların kanun zoruyla özlerinden kopararak dönüştürülmeye çalışıldığı hayli uzun bir antidemokratik devlet düzenine sahne olacak; 1950 yılında yapılıp Demokrat Parti'nin zaferiyle sonuçlanan ilk adil seçime kadar ülke, “*tek adamlar (önce Mustafa Kemal, ardından İsmet İnönü)*” tarafından yönetilecektir.⁸¹ Bu süreçte söz sahibi olan Mustafa Kemal ve ekibinin milli mücadele döneminde omuz omuza savaştığı birçok kahraman devlet büyüğüyle de arasının açıldığını, bu kahramanların sistem dışına itildiğini ve hatta bazılarının hiç hak etmedikleri ağır suçlamalara maruz bırakıldığını, muhalefeti yok etmek adına çok daha etkili baskı araçlarının devreye sokulduğunu görüyoruz. Milli mücadelenin en büyük kahramanlarından Kazım Karabekir Paşa'ya “*Atatürk'e suikast davası*” kapsamında reva görülen şu muamele, yeni düzenin söz sahiplerinin muhalefeti yok etmek adına bu millete miras bıraktıkları utançlardan yalnızca biridir:

22 Haziran'da jandarma kumandanı beni evden aldı. Etlik bağlarındaki köşküm bir hayli jandarma ve polisle sarılmıştı. Yine İsmet Paşa benimle görüşmek istiyor denildi. Polis dairesinde bir gece yerde yattım. Şiddetli protestom üzerine birkaç gece de jandarma kumandanlığında yattım. Başlı başına bir eser teşkil eden bu alçakça hadisenin teferruatına burada

81 Ahmet Aslan, *Karanlığa Veda*, 1. Basım, İstanbul: Cinius Yayıncılık, 2013, s. 11.

lüzum görmüyorum. Sebep olanların iki cihanda felaketlerini her dem dilerim.

Ankara İstiklal Mahkemesi ki idam kararlarını da infaza salahiyet almıştı. Müddei Umumisi dahi Ali Bey isminde olan bu Üç Ali Beyler heyetinde, suikastlar hakkında vesikalar var diye Kılıç Ali Bey de dâhil idi. Vesikalar millet muvacehesinde gösterilmişti. Biz bir kısmımız beraat ettik, fırkamızın bir kısım azası da asılma ölümü ile bu fani dünyadan gittiler.

Bir kısım İttihat ve Terakki mensupları da Ankara'ya nakil olunarak orada aynı akıbete vardılar.

Milli tarihimiz için bu davanın bir adli mahkemede rüyeti daha şerefli olurdu. Halk Fırkasının en nüfuzlu azasının kararıyla muhalif bir fırkanın altı mebusunun öldürülmesi, tarihimize büyük bir dava olarak geçmiş bulundu.

1927'de yeni mecliste artık Halk Fırkası tek vücut gibi arzı endam eyledi ve memleketin mukadderatını sorgusuz sualsiz idare etti. Gerçi bir aralık Fethi Bey'in Serbest Fırkası çıkarıldıysa da bunun da Halk Fırkasına hâkim istikamete gittiği görülerek bazı hadiselerin ithamıyla ve liderinin aldığı emre imtisalen fırkasına lağv emrini verdi.⁸²

Aynı dava kapsamında yapılan saygısızlıklar, Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarına da şöyle yansımıştır:

... Babıali'de makam odasına girinceye kadar herkesten iyi muamele ve kolaylık görmüştüm. Burada Vali Süleyman Sami Bey aynı nezaketi ve iyi muameleyi gösterdi. Yalnız beni beş altı saat isticvap gayretinde bulunan Polis Müdürü Ekrem Bey'den gördüğüm kabalığı, yaptığı isticvabı hiçbir vakit affetmeyeceğim.

82 Kazım Karabekir, *Kürt Meselesi*, 13. Basım, İstanbul: Emre Yayınları, 2005, s. 43-44.

... Karanlık tamamıyla basmıştı. Açık bir polis otomobili ile meçhul bir istikamete doğru gidiyorduk. Sağıma, soluma, ön tarafa birkaç sivil memur oturmuştu. Beni nereye götürüyorlardı, bilmiyordum. Polis Müdürü Ekrem Bey'in beni bir takım asılsız ifşaata zorlamak için sorduğu garip suallere çok müteessir olmuşum. Ekrem Bey'in rütbe ve mevkiimi hiçe sayar bir tavır takmışı canımı sıkmıştı. Şimdi yine onun emriyle meçhul bir istikamete götürülürken, bu oldukça saygısız bulduğum muameleden kurtulmanın rahatlığı içindeydim.⁸³

Aslında 1920 yılı Ağustos ayında Halide Edip Adivar ile Mustafa Kemal arasında gerçekleşen şu diyalog, başlarda demokratik usullerle ilerleyen yeni devlet düzeninin kurumsallaşma sürecinin kısa bir süre sonra tek kişinin iradesi doğrultusunda işlemeye devam edeceğinin habercisiydi:

-Herkes benim verdiğim emri yapmalıdır.

-Şimdiye kadar Türkiye'nin kurtuluşu ve iyiliği için böyle yapmamışlar mıydı?

-Ben hiçbir eleştiri, hiçbir fikir istemiyorum. Yalnız emirlerimin yerine getirilmesini...

-Benden de mi Paşam?

-Sizden de.

-Milli gayeye hizmet ettiğiniz müddetçe size itaat edeceğim.

-Benim emrime daima itaat edeceksiniz.⁸⁴

83 Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar (2. Kısım)*, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1960, s. 195-204.

84 Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşli İmtihanı*, s. 140; Aktaran: Taha Akyol, *Atatürk'ün İhtilal Hukuku*, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2012, s. 198-199.

Şeyh Sait İsyanı ve Takrir-i Sükûn Dönemi

1923 yılında yapılan seçimle birlikte sürekli Mustafa Kemal'in yoluna engel çıkaranlar meclisten arındırılmış olsa da muhalefet kesim olarak son bulmamış, gidişattan memnun olmayan kesimlerce bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak muhalif söylemler dile getirilmiştir. Bu tavırların meclis içinde ve basında oluşturduğu çalkantı, 17 Kasım 1924 itibarıyla içinde askeri görevlerinden istifa ederek meclise iltilhak eden Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy gibi önemli şahsiyetlerin yer aldığı örgütlü bir muhalif cephenin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Yeni fırkanın halk egemenliğini ve liberal demokrasiyi benimsediğini, o dönem itibarıyla Türkiye'de işleyen köklü ve hızlı değişim sürecinin aksine "yumuşak geçiş" anlayışına sahip olduğunu biliyoruz. Ayrıca dikkat çekmekte yarar var ki fırkanın kurulduğu gün basına açıklanan programında, bugün itibarıyla Kürt sorununun çözümüne ilişkin olarak sık sık dile getirilen ve önerilen bir idari usule, yerel yönetim esasına vurgu yapılmıştır:

Madde 14: Milli vahdetin halelden masuniyetini temin için Devletin murakabesi baki kalmak şart ile idari âdem-i merkezîyet esası terviç edilecektir.⁸⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına ilişkin London Times muhabeirine yaptığı şu değerlendirme, bu yeni oluşuma karşı cephe aldığını göstermektedir:

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programında, mevcut fırkanın umdelerinden hariç ve mevzu-u münakaşa olmağa değerli esaslı bir prensip ve fikir görülüyor.⁸⁶

Atatürk'ün yeni kurulan fırkaya ve bu fırkanın programına ilişkin Nutuk'ta sarf ettiği şu sözlerden de aynı sonuç çıkmaktadır:

85 Tunçay, s. 388.

86 Tunçay, s. 108.

... “Cumhuriyet” sözcüğünü söylemekten bile çekinenlerin, cumhuriyeti doğduğu gün boğmak isteyenlerin kurdukları partiye “Cumhuriyet”, hem de “İlerici Cumhuriyet” adını vermeleri, nasıl ciddi ve ne derece samimi bir davranış sayılabilir?

... Efendiler, olup bitenler de gösterdi ve kanıtladı ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı, en hain kafaların ürünüdür.⁸⁷

Mustafa Kemal’in yönettiği siyasal sürece ve tasarladığı köklü değişimlere ciddi bir engel teşkil edebilecek olan yeni fırkanın kuruluşunun üzerinden henüz birkaç ay geçmişken, 13 Şubat 1925’te Şeyh Sait Ayaklanması patlak verdi. Büyük askeri ve mali kayba neden bu ayaklanma birkaç ay içinde bastırılacak ama ardından doğan siyasi sorunların çözülmesi çok daha uzun zaman alacaktı. Ayaklanmaya karşı gerekli tedbirleri almadığı için eleştirilen Fethi Bey hükümeti görevinden ayrılmış ve devam eden süreç İsmet Paşa hükümeti tarafından yönetilmiştir. İsmet Paşa döneminde tedbirlerin sertleştirildiğini, meclisten Takrir-i Sükûn Kanunu çıkartılıp iki tane de İstiklal Mahkemesi kurulduğunu (İsyan Mıntıkası İstiklal Mahkemesi ve Ankara İstiklal Mahkemesi) görüyoruz.⁸⁸

Bu süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensupları da hükümeti isyanın bastırılması yönünde desteklemiş, ancak yürürlüğe konulmak istenen Takrir-i Sükûn Kanunu’nun iktidara verdiği “sınırları belirsiz ve istismara müsait” yetkiden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Gerçekten, bu kanun metni, isyanın bastırılarak ülkede huzurun sağlanmasının ötesinde, yürürlükte kaldığı sürece

87 Atatürk, s. 696-697.

88 Tunçay, s. 146.

mevcut otoriteye karşı gelişecek her türlü meşru ya da gayrimeşru muhalefeti bertaraf etmeye imkân tanımaktadır:

Madde 1: İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamını ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbüsât ve neşriyatı hükümet reiscumhurun tasdikiyle re'sen ve idareten men'e mezundur. İşbu ef'al erbabını hükümet İstiklal Mahkemesine tevdi edebilir.⁸⁹

Kazım Karabekir Paşa da Takrir-i Sükûn Kanunu'nun görüşüldüğü bir meclis oturumunda şu sözleri sarf etmiştir:

Muhterem arkadaşlar! Evvelce bu kürsüden söylediğim veçhile hadise-i isyan zuhur eden muntıkada hükümetimizin her türlü kanuni icraatına taraftarız ve bunu bir daha tekrar ediyorum. Fakat bu muayyen hadise karşısında milletin hukuku tabiiyesini tazyike matuf olarak icraata katiyen taraftar değiliz. Huzuru âlinize getirilen kanun gayrivazih ve elastikidir. Eğer bu kabul edilirse, buna istinaden Teşkilat-ı Esasiyemizin ruhundan doğan siyasi taazzuflar ve bunların faaliyetini tahdide veyahut matbuatı tazyike teşebbüs edilirse, halk hâkimiyeti tenkis edilecek demektir. Çünkü artık milletvekillerinin sedaları dahi bu kubbe altında harice çıkamayacaktır. Bu kanunu kabul etmek, cumhuriyet tarihi için bir şeref değildir.

İstiklal Mahkemelerine gelince: İstiklal Mahkemele-ri, isminin medlulü veçhile, istiklal harplerimiz esnasında yapılmış ve yapılması lazım gelen bir mahkeme idi. Binaenaleyh bunların tarihe karıştırılması da Meclis-i Aliniz için tarihi bir şereftir. İsmet Paşa

89 Ahmet Süreyya Örgüevren, *Şeyh Said İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, 2. Basım, İstanbul: Temel Yayınları, 2007, s. 68.

Hazretleri eğer İstiklal Mahkemelerini ıslahat aleti zannediyorlarsa pek ziyade yanılıyorlar.⁹⁰

Nitekim paşa öngörüsünde haklı çıkacak ve bu kanuna istinaden basın ve kendi partisi de dâhil olmak üzere her türlü muhalefet susurularak Mustafa Kemal'in arzuladığı gibi bir devlet düzeni oluşturulmaya çalışılacaktı. 1920 yılında önce askerden kaçıışı ve vatana ihaneti önlemek için kurulan ve bu dönemde tekrar göreve çağrılan İstiklal Mahkemeleri de “*rejim bekçisi*” gibi çalışarak bir halk devriminin halka nasıl zulmedebileceğini gösteren yegâne örnekler arasında tarihteki yerini alacaktı.⁹¹

İsyanın çıkışından iki ay sonra yakalanan Şeyh Sait, Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanıp idam edildi. İsyanın sebebi ise halen tartışma konusudur. Kimilerine göre Lozan'da karara bağlanamayan Musul meselesine ilişkin görüşmelerden kısa bir süre önce çıkan bu isyan yüzünden Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin “*Musul'un Türkiye'ye etnik, dinsel ve kültürel bakımdan bağlı olduğu*” tezi ileri sürülemez hale gelmiş ve Musul kaybedilmiştir.⁹² Kimilerine göre Şeyh Sait isyanı, dinsel bir giysi altında ulusal bir başkaldırıdır.⁹³ Şeyh Sait ise sorgusunda isyanın yegâne amacının

90 Örgüven, s. 305-306; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*, 2. Cilt, 1. Basım, Ankara: TBMM Vakfi Yayınları, 1993, s. 7.

91 İstiklal Mahkemelerinin yargılamaları ve verdiği cezalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, 1. Basım, Ankara: Ayraç Kitabevi, 2009; Ahmet Turan Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, 1. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2011; Mahmut Akyürekli, *Şark İstiklal Mahkemesi (1925-1927)*, 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013; Mehmet Sılay, *İskilipli Atıf Hoca*, 4. Basım, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014; Eyüp Akman, *Açıksöz Gazetesi'ne Göre Kastamonu İstiklal Mahkemeleri*, 1. Basım, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005; Sadık Albayrak, *İstiklal Mahkemesi Kurbanı 22 Yaşında Bir Hoca*, 1. Basım, İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2013; Ahmet Süreyya Örgüven, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, 2. Basım, İstanbul: Temel Yayınları, 2007.

92 Ateş, s. 178.

93 Tunçay, s. 136.

“şeriat” olduğunu söyleyecektir.⁹⁴ Şeyhin bu savunması ciddiye alınabilir. Çünkü isyanın patlak verdiği tarihten yaklaşık bir yıl önce (Mart 1924) yürürlüğe sokulan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun, yeni devlet düzeninin temelinde şeriata yer olmayacağını gösteriyordu. Bu köklü değişimlerin Anadolu’da yaşayan dindar insanları “*din elden gidiyor*” endişesiyle birleştirerek -belki propagandaların da etkisiyle- isyana teşvik etmesi olasılık dışı değildir.

Ancak isyana katılan herkesin şeyhle aynı görüşte olduğunu da söyleyemeyiz. Örneğin yargılamalardan sonra idamına karar verilen 48 kişiden biri olan Kemal Feyzi, sorgusunda şu sözleri sarf etmiştir:

Ben, bağımsız bir Kürdistan kurulması için çok çalıştım. Yıllarca aşiretler içinde yaşadım. Vilayetlerde uğraştım. Ünlü Simko’ya altı ay kâtiplik yaptım. Bütün bu gezilerim ve faaliyetlerimden sonra gördüklerim bana şu kanıyı verdi: Birçokları gibi benim de önceden sandığım bir şeyin bugün ham bir hayal olduğunu anlamış bulunuyorum. Ortada millet denecek bir Kürt topluluğu yokmuş meğer. Benim, o eski bütün emellerim ve hayallerim, inançlarım hep boş, yersiz bir kuruntudan başka bir şey değilmiş.⁹⁵

Kemal Feyzi’nin ardından asılan Avukat Hacı Ahti’nin de dünyaya şu sözlerle veda ettiği rivayet olunmaktadır:

Yaşasın Kürtlük mefkûresi, yaşasın Kürdistan!⁹⁶

94 Örgüven, s. 176-193.

95 Mumcu, s. 96-97.

96 Mumcu, s. 101.

Devrimler ve İnkılaplar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren vuku bulan birçok köklü değişim, bu dönemi ele alan eserlerin bazılarında “*devrim*” bazılarında “*inkılap*” olarak adlandırılmakta, bazılarında ise her iki kavram eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ben, bu eserin konusuyla ilgisi bulunmadığı için bu teorik tartışmaya dâhil olmayacağım. Ancak kuruluş yıllarında Türkiye’de gerçekleşen bu büyük değişimleri sebep ve sonuçları yönünden kategorize etmenin analizlerimin okuyucu nezdinde doğru anlaşılmasını kolaylaştıracağı kanaatine vardığım için bir ayırım yapmaya da gerek duydum. Bu satırların yazarı, ülkedeki yönetim biçiminin kökten değişmesini “*devrim*”, aynı yönetim şekli içinde yapılan köklü değişimleri ise “*inkılap*” olarak adlandırmaktadır.

Kavramlara bu anlamları yüklediğimizde, Birinci Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıkıldıktan sonra Anadolu’nun işgal edilmesi üzerine başlayan bağımsızlık mücadelesinden itibaren Türkiye’de gerçekleşen devrimin “*monarşiden cumhuriyete geçiş*” olduğunu ve bu devrimin de “*saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı*” şeklinde iki temel aşamada gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyetin ilanından sonra yeni düzenin kurumsallaşması adına alfabe, giyim kuşam vs. alanlarda gerçekleştirilen köklü değişimleri ise “*inkılap*” olarak adlandırıyoruz.

Terminolojik açıdan bu şekilde kategorize ettiğimiz köklü değişimleri, şimdi de sebep-sonuç ilişkisi açısından sınıflandıralım. Şüphesiz ki Türkiye’de yaşanan devrimler ile inkılaplar arasındaki en önemli farkı, “*halk tabanında değişime yönelik talep olup olmadığı*” hususu teşkil eder. Türkiye devriminin halk tabanında belirli ölçüde bir karşılığı bulunduğunu, inkılapların ise tek kişinin iradesi doğrultusunda ve tepeden inme bir üslupla gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Gerçekten, 1808’de Sultan İkinci Mahmut ile ayanlar arasında Sened-i İttifak’ın imzalandığı andan itibaren yaşanan tüm gelişmeler (Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Kanun-u Esasi, 1921 Anayasa-

sı...) bir bütün olarak değerlendirildiğinde görülecektir ki “1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması” ile “29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesi”, yalnızca Mustafa Kemal tarafından düşünülüp halka armağan edilen değil, aksine uzun yıllar boyunca tabanda belirli bir talebe sahip olan devrimlerdir. Nitekim gerek saltanatın kaldırılması gerekse cumhuriyetin ilanına ilişkin meclis tasarruflarının yürürlüğünden itibaren ülkede uzun vadeli toplumsal bunalımlar yaşanmamış olması, bu devrimlerin halkın özüne uyum sağladığının ve tabanda olumlu karşılık bulduğunun kanıtıdır.

Cumhuriyetin ilanından sonra birer birer yürürlüğe sokulan inkılaplar arasında “*sebep*” yönünden bir fark bulunmadığını, yani tüm bu değişimlerin tabanda hiçbir talebe sahip olmadığını, yalnızca iktidarın iradesine dayandığını ve bu sebeple de ancak kanun zoruyla dayatılarak yaşatılabildiğini söylemek mümkündür. Fakat “*sonuç*” yönünden ele aldığımızda, inkılapları ikili bir ayrıma tabi tutmak gerekmektedir. Şöyle ki, bazı inkılaplar -toplum talebine dayanmadan vücuda getirilse bile- ihtiyaca uygunluğu sebebiyle toplumla bütünleşebilmiş, birçok inkılap ise aradan neredeyse bir asır geçmesine rağmen benimsenmemiş ve kanuni zorunluluklar ile halkın değerleri arasında oluşan çelişkiler, o günden bugüne kanayan ağır yaralar doğurmuştur.

Halkla bir türlü entegre olamayan ve devletin kuruluş yıllarından günümüze kadar birbirinden farklı onlarca kesimin mağduriyetine yol açan inkılapların iki ayıncı özelliği dikkat çekmektedir ki bunlar, Anadolu insanının tarihsel süreç içinde kazandığı değerlere tamamen aykırıdır: Zaman zaman ırkçı ve totaliter tutumlarla desteklenerek haddi aşan bir “*Türk milliyetçiliği*” ve özünde din-devlet işlerinin ayrılması amacı taşımakla birlikte inkılapçı grup tarafından yanlış anlaşılacak (ya da öyle anlaşılacak istenerek) insanların dinden uzaklaştırılmasına yönelik tasarruflara dayanak teşkil eden “*laiklik*”... Bu iki özelliğe ilerleyen süreçte bir de “*Atatürk fetişizmi*” eklenerek yeni devletin resmi ideolojisinin (Kemalizm) temel esasları oluşacak ve bu kapsamda yürütülen faaliyetler sonucu Kürtler de

dâhil olmak üzere ülkede yaşayan birçok etnik, dini ve siyasi grup ile devlet arasında husumet doğacaktır.⁹⁷ İleride değinileceği üzere “*ırkçı Türkçülük, insanların vicdanlarına bile hükmetmeye imkân tanıyan laiklik ve mantıksal tutarlılığı bulunmayan Atatürk sevgisi*” temelinde oluşan resmi ideoloji, -birkaç istisnai dönem dışında- günümüze kadar “*devlet ve milletin varlık sebebi*” olarak benimsenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tüm erkleri (yasama, yürütme ve yargı) tarafından her türlü faaliyette kaynak olarak benimsenen “*değişmez resmi politika*” olmuştur.

Bilimsel yönden “*etnik mozaik*” olarak kabul edilip edilemeyeceğine dair görüş bildirmek bu satırların yazarının haddini aşmakla birlikte, herhalde Türkiye toplumunun etnik, dini ve siyasi çeşitliliğe sahip olduğu da inkâr edilemez. Böyle bir ülkede devletin Türkçülüğü totaliter bir üslupla faaliyetlerine yansıtmasının Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan Kürtçülük fikrini alevlendireceği şüphesizdi. Ayrıca kuruluş yılları itibarıyla Türkiye topraklarında yaşayıp Türklerden sonra en büyük nüfusa sahip olan Kürtleri devlete bağlı olmaya teşvik eden temel olgulardan biri de dindir. Bu cümle ile Kürt-Türk ayrışmasına laikliğin sebep olduğunu kastetmiyorum; hatta “*din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ile inanç özgürlüğünün anayasal teminat alınması*” anlamına gelen laikliğin de taraftarıyım. Fakat resmi uygulamalar açıkça göstermektedir ki Türkiye’de laiklik, “*devletin inançlara eşit mesafede olması*” yerine “*inançsız olmak ve halkın inançlarını da hiçe saymak*” şeklinde anlaşılmıştır. Hatta din kurallarını yorumlama yetkisini devlet tekeline bulundurarak halkı resmi ideoloji ekseninde dönüştürme faaliyetinin sekteye uğramasını engellemek amacıyla -laik devlet düzenlerinde varlığı asla kabul edilemez olan- Diyanet İşleri Başkanlığı da kurulmuştur. Böylece ırkçı eylem ve söylemlerle kendi ülkelerinde

“ikinci sınıf vatandaş” konumuna düşürülen Kürtlerin ayrılık fikri, etnik kimlikten çok daha büyük önem attıkları dinlerine yönelik saygısız saldırılarla beraber daha da kuvvetlenmiştir.

Bakınız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ideologlarından biri olan Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, 1930 yılında hangi sözleri sarf ediyor:

Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da, düşman da, dağ da bilsin ki bu memleketin efendisi Türk’tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.⁹⁸

Bozkurt’un kendince resmi ideolojinin esaslarını belirlediği *Atatürk İhtilali* adlı eserinde yer alan şu cümleler de aynı mantığın izlerini taşımaktadır:

Türk’ün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu’nun bahtsızlığı, çoğunlukla, kaderini Türklerden başkasının idare etmiş olmasıdır.⁹⁹

Bu sözlerin anlamı çok açıktır: “*Türkiye’de insan muamelesi görmek isteyen kişi Türk olmak ya da olmasa da ‘Türküm’ demek zorundadır. Aksi halde devletin bir insanı vatandaş olarak benimsemesi mümkün değildir. Kişiler ya dönüşecek ya da dışlanacaktır.*”

Bu yıllarda ülkede esen Türkçülük rüzgârına kapılanlar tarafından “*Türklerin dünya üzerindeki tüm medeniyetlerin kurucusu oldukları (Türk Tarih Tezi)*” ve “*Türkçenin dünyanın bütün sesli dille-*

98 Mustafa Armağan, *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*, 3. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 169; Osman Can, *Darbe Yargısının Sonu*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 31; Faik Bulut, *Türk Basınında Kürtler*, 3. Basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2010, s. 123.

99 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, 3. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008, s. 134.

rine ön ayak olduğu (Güneş Dil Teorisi)” şeklinde iddialar da ortaya atılmıştır.¹⁰⁰

Milli mücadele sonrası kurulan yeni devletin hukukunun “sil baştan” oluşturulmasına öncülük eden Mahmut Esat Bozkurt’un zihniyeti, devletimizin var olduğu süreç boyunca yürürlüğe sokulan anayasalar da dâhil tüm mevzuata yansımıştır. Mesela 04.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun şu hükümleri, bu tespiti ispatlayan yüzlerce örnekten biridir:

Yükseköğretimin amacı, öğrencilerini;

(1) ATATÜRK İnkıpları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,

(2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

(3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,

(4) Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren...

Vatandaşlar olarak yetiştirmektir.

14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun “Genel Amaçlar” başlıklı ikinci maddesi de şöyle başlar:

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini

100 Ayşe Hür, *Öteki Tarih III*, 2. Basım, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013, s. 104-110; Mustafa Akyol, s. 116-118; Mustafa Erdoğan, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, 8. Basım, Ankara: Liberte Yayınları, 2012, s. 161.

benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek...

Görüldüğü üzere ideolojik devlet, kişilerin etnik ve siyasi değerlerini hiçe sayarak “*şeref, sevgi, mutluluk*” gibi duygusal olguları bile kanun hükmü haline getirecek ölçüde saçmalayabilmekte, devletin görev ve sorumluluğunu düzenleyen kanun maddelerinde bile aslen vatandaşın devlete karşı görev ve sorumluluğuna vurgu yapmaktadır.

Kemalizm’in temel değerlerini benimsetmek adına dayatılan dikkat çekici bir diğer uygulama da ezanın Arapça okunmasının yasaklanmasıdır. Atatürk’ün yaşadığı dönemde genelgelerle yürürlüğe sokulan bu uygulama, 1941 yılından itibaren kanun zoruyla dayatılmıştır. Bu süreçte demokratik ülkelerde hiçbir suretle kabul edilemeyecek şekilde halkın inançlarının aşağılandığı birçok başka devlet tasarrufu da gerçekleşmiştir.¹⁰¹ Nitekim 1950 yılında yapılan seçimle iş başına gelen ve ilk iş olarak Müslüman Türkiye’nin hiçbir zaman benimsemediği Arapça ezan yasağını yürürlükten kaldıran Demokrat Parti, bu icraatıyla daha yolun başında resmi ideolojinin gözüne batmış ve on yıl sonra sabrı taşan ideolojik devlet, demokratik yollarla seçilmiş ilk başbakanı adi bir suçlu gibi asmıştır.¹⁰²

Türk milliyetçiliği ve laiklikle beraber resmi ideolojinin üçüncü temel unsuru olan Atatürk aşkı da akıl almaz bir mantıksızlıkla devlet tasarruflarına yansımıştır. Gerçekten, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Atatürk arasındaki bağı mantık çerçevesinde izah ede-

101 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Armağan, *Türkçe Ezan ve Menderes*, 3. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

102 Aslan, s. 40.

bilmek mümkün değildir. Çünkü bu bağlılık, bu ülkeye büyük hizmetler vermiş bir kişiye insani çerçevede duyulan sevgi ve saygı boyutunun ötesinde, tıpkı insan yaşamını doğumdan ölüme kadar belli bir çerçeveye sokan dini bir bağlılığı andırmaktadır. Bu mantık dışı bağ, halkın gönülden duyduğu sevginin yansıması biçiminde de ortaya çıkmamış, yasalarla zorunlu kılınmıştır. Tapınmanın boyutu o derece ileridir ki devlet Atatürk'ü Atatürk'ten bile korumaya kalkmış, onun adına “özlü sözler” uydurulmuş ve “zararlı” sözleri de sansürlenmiştir.

Kuruluş dönemlerinden bugüne kadar milli eğitimde kullanılmak üzere hazırlanan resmi tarih kitaplarında, Türkiye’de yaşanan bütün olumlu gelişmelerin Atatürk’ün eseri olduğuna vurgu yapılmakta ve diğer tarihi şahsiyetler göz ardı edilmektedir. Hatta komiktir; bugün bile Atatürk’ün bazı tasarruflarını eleştirmek isteyen kişiler, bunu açıkça söylemekten çekindiği için muhalefet oklarını İsmet İnönü’ye yöneltirler.

Resmi tarih ve hatta muhtelif beyanlarında kendisi bile aksini söylese de, Türkiye’nin hem demokratik hem de ekonomik açıdan geliştiği yirmi birinci yüzyıl şartlarında bile kanunlardaki yerini koruyan “tek adam aşkı”, aslında Atatürk’ün de arzuladığı bir olgudur. Bunu milli mücadeleye ilişkin bugünkü resmi tarih verilerine birçok açıdan ters düşen olayları kayda geçtiğini öğrendiği Kazım Karabekir’e söylediği şu sözlerden anlıyoruz:

Muntazam tuttuğunu işittiğim hatıratını vesikalarıyla birlikte getir de bir göreyim. Hiçbir tarafta herkes gibi benim İstiklal Harbi’nin banisi olduğumu ve Türk milletine ölümden kurtararak ona istiklalini bahşettiğimi söyleyeceğine, kendini de benim paye çıkartacak propagandalar yaptırıyorsun! Bir millete ancak bir Gazi olur. Bu yürüyüşe ayak uydurmaya

çalış. İstiklal Harbi'ni nasıl emirlerimle başardıkça, bundan sonrası da ondan başka türlü olamaz!¹⁰³

Taha Akyol da Mustafa Kemal'in tüm siyasi yaşamı boyunca vurgu yaptığı “*halk egemenliği*” idealine en başta kendisinin uymadığı, arzuladığı Türkiye modelini oluşturmak ve baki kılmak adına demokrasiyi hiçe sayabildiği kanaatindedir:

Muhalefet modernleşme karşıtı değildi. Onlar da modernistti. Ancak onların modernleşme modelleri Mustafa Kemal'inkinden farklıydı. Muhalefet, memlekette eleştiri hürriyetinin olmasını istiyordu, piyasa ekonomisinin modernleşmeyi daha hızlı getireceğini düşünüyordu. Atatürk ise modernleşme projesinin ancak otoriter rejimde uygulanabileceğine inanıyordu.¹⁰⁴

Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele, Adnan Adıvar... Onlarla Atatürk arasındaki en önemli görüş ayrılığı neydi? Rejim, tek adam rejimi olacak mı olmayacak mı? Bütün farklılıklar bu meselenin etrafında döner. Onlar, “*Sen partilerin üstünde tarafsız ol. Memlekette çok parti rejimi olsun*” diyorlar. Kişi idaresine karşı çıkıyorlar. Atatürk ise kendisinin mutlak hâkim olduğu bir modernleşme projesini savunuyor. Atatürk'te, doğuştan baş olmak üzere yaratıldığına, lider olduğuna dair bir inanç var.¹⁰⁵

103 Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası*, 4. Basım, İstanbul: Emre Yayınları, 1995, s. 272.

104 Neşe Düzel, *Korkusuz Tarih*, 1. Basım, İstanbul: Alkim Yayınevi, 2011, s. 91-92.

105 Düzel, *Korkusuz Tarih*, s. 92.

Değerli tarihçi Cemil Koçak da devrimin ikinci aşamasında (yeni düzenin kurumsallaştırılması) ortaya çıkan ayrışmanın sebebini şöyle açıklıyor:

Ordu, 1922-1924 arasında Mustafa Kemal Paşa'dan yana olanlar ve olmayanlar arasında bir kez bölünüyor. Milli Mücadele'nin ağırlıklı kadrosundan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele gibi isimler, Mustafa Kemal'in ülkede iktidarın tamamına hâkim olacağı endişesiyle karşı ekibe geçiyorlar. Bu isimlerin hepsi aynı zamanda orduda da komutan oldukları için, bu iktidar kavgası, orduyu da siyasi ve ideolojik olarak ikiye bölüyor. Mustafa Kemal'in yanında Fevzi Çakmak, İsmet Paşa ve birkaç isim yer alıyor.¹⁰⁶

Bunların hepsi de İttihatçı. Hepsi de Halk Fırkası içinde. Hepsi de muvazzaf asker ama... Bunlar, modernizasyon projesini uygulama yönteminde anlaşıyorlar. Mustafa Kemal Paşa grubu, "Meşrutiyet'te gördük. Bu işler anayasayla, parlamenter sistemle falan olmaz. Biz bunu otokrat bir yönetimle yapacağız, İttihatçıların kurmuş olduğu eski sistemi devam ettireceğiz biz" diyorlar. Buna karşılık Kazım Karabekir ve diğer grup ise, "Biz bu sistemi tecrübe ettik. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını da bu yüzden yaşadık. Bu yöntemden tamamen vazgeçelim. Gerçek bir temsili sistem, parlamenter rejim kuralım. Siz modernizasyonu zorla yapacaksınız. Böyle bir modernizasyon kalıcı olamıyor. Biz böyle bir modernizasyonu gençliğimizde yapmaya çalıştık. Osmanlı modernizasyonu Jakoben bir metotla yapıldı ve kalıcı olmadı. Çünkü bu yöntemle yapıldığında, işler hızla geri gidebiliyor. Bu yüzden modernleşmeyi zamana yaymak ve bu

konuda halkı ikna etmek, halkın onayını almak lazım. Halkın üstüne fazla gitmemek ve tepki toplamamak lazım” diyorlar.¹⁰⁷

Çok partili siyasal hayata geçişin ilk acı tecrübesi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının irticayla ilişkilendirilip kapatılmasından beş yıl sonra bizzat Mustafa Kemal’in iradesi doğrultusunda 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının da devrim liderinin tasarladığı etki alanının dışına taşarak “*iktidar olma*” tehlikesi oluşturduğu için aynı yıl siyaset sahnesinden çekilmek zorunda kaldığını görüyoruz. Milletın kaderini tek bir kişinin iradesine odaklayan bütün bu siyasi olayları “*o dönemde tek ilerici ve akıllı devlet adamının Mustafa Kemal olduğu, başkaca herkesin mürteci ve aptal olduğu*” şeklinde gerekçelendirmek, herhalde aptallığın ta kendisi olur.

Fakat Atatürk’ün gelecek nesilleri de kapsamak üzere bütün bir milletin varlık sebebi olarak gösterilmesi ve ölümünden sonra bile “*tek adam*” olarak kalması, sadece onun şahsi arzusundan kaynaklanmamıştır. Bu abartılı sevginin ideolojik devlet faaliyetleri çerçevesinde günden güne daha da abartıldığını ve sevgiden ziyade “*kutsal inanç*” haline dönüştürüldüğünü biliyoruz. Milli mücadele döneminin en önemli kahramanlarından biri olan Kazım Karabekir Paşa’nın şu sözleri manidardır:

Mustafa Kemal Paşa’dan başka ortada kimse bırakılmadı. “O kurtardı ve O kurtaracak” teranesi, hazıra konmak isteyen dalkavukların dillerinde destan oldu.¹⁰⁸

Atatürk öldükten sonra da düzen böyle ilerleyecek ve ağır haksızlıklara imza atan birçok siyasetçi ya da bürokrat, kendini aklamak için ona sığınmaktan utanmayacaktır!

107 Düzcel, *Korkusuz Tarih*, s. 21-22.

108 Karabekir, *Paşaların Kavgası*, s. 169.

İsyanlar ve İslahat Planları

Kürtlerin yeni devlete başkaldırıları, Şeyh Sait ayaklanmasından ibaret değildir. Devlet ve Kürtler, Şeyh Sait vakasının ardından Dersim isyanına kadar geçen süre zarfında Şemdinli, Pervari, Ağrı, Sason vb. birçok bölgede karşı karşıya gelmiştir.¹⁰⁹ Bu isyanlardan bazıları ulusal bir boyut kazanmadan kolaylıkla ve hatta çatışmaya bile gerek kalmaksızın bastırılmış, bazı isyanlar ise yeni devlet sistemi içinde Kürtlerin “*ciddi bir sorun*” olduğunu açıkça ispat etmiştir. Örneğin 1930 tarihli Ağrı (Zeylân) ayaklanmasının olağanüstü askeri gidere mal olarak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlüğü arttırdığını biliyoruz.¹¹⁰

Aynı dönemde yeni devletin de bu soruna eğildiğini, isyanlara karşı gerekli askeri cevabı vermenin yanında sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yaptığını görmekteyiz.

Şeyh Sait isyanının ardından Cemil Uybadın, Mahmut Esat Bozkurt, Kazım Orbay ve Abdülhalik Renda tarafından hazırlanıp 24 Eylül 1925’te Bakanlar Kurulunca kabul edilerek yürürlüğe sokulan Şark İslahat Planı, Kürt sorununun çözümünde devletin “*iskân ve asimilasyon*” araçlarını uygun bulduğunu gösteriyor. Plana göre ülkenin doğu bölgelerinde yaşayan Kürtler batı bölgelerine, Balkanlar’dan gelen Türk göçmenler ise Kürt coğrafyasına yerleştirilecektir.¹¹¹ Şark Planı’nda dile getirilen “*iskân, sıkıyönetim ve Türkleştirme siyaseti*”, devlet tarafından sonraki yıllarda da Kürt sorununun çözümüne yönelik “*temel ilkeler*” olarak benimsenmiştir.

14 Haziran 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı İskân Kanunu’nda, Türkiye’deki yerleşim bölgelerinin belirlenmesinde “*Türk ırkı, Türkçe ve Türk kültürü*” kavramları ölçüt olarak kabul edilmiş; Türk kültürüne bağlı olmayan ya da bağlı olmakla birlikte Türkçe-

109 İsmet Bozdağ, *Kürt İsyanları*, 1. Basım, İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s. 59-96.

110 Tunçay, s. 242-245.

111 Yayman, s. 79.

den başka bir dil konuşanlar hakkında hükümetin tedbir almaya yetkili olduğuna, bu tedbirlerin “*başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan çıkarma*” tasarruflarım da kapsadığına hükmedilmiştir.¹¹² Kanunun asimilasyon amacına hizmet eden bu hükümleri 18.06.1947 tarihinde kabul edilen 5098 sayılı Kanun’la yürürlükten kaldırılmış¹¹³ ve batı bölgelerinde yaşamaya mecbur bırakılan binlerce insan memleketlerine dönmüştür.¹¹⁴

1935’te Atatürk’e sunulmak üzere İsmet İnönü tarafından hazırlanan Kürt Raporu’nda da realiteyi kabullenerek demokratik çözümler üretmek yerine dönüştürme politikası önerildiğini görüyoruz:

Diyarbakır, kuvvetli Türklük merkezi olmak için tedbirlerimizi kolaylıkla işletebileceğimiz bir olgunluktur.¹¹⁵

Bitlis, Hizan ve Mutki arasında suni olarak daima devlet kuvveti ile vücuda getirilmiş bir Türk şehri ve merkezidir... Bitlis’i kuvvetli bir merkez olarak bir Türk yuvası ve kalesi halinde tutmalıyız.¹¹⁶

1937 yılında Türkiye, sebep ve sonuçlarına ilişkin tartışmaların halen sona ermediği Dersim isyanına sahne oldu. Dersim, Osmanlı döneminden beri devletin tam olarak hâkimiyet kuramadığı, boş bırakılan alanın eşkıya tarafından doldurulduğu bir yöreydi. Haliyle

112 İskân Kanunu, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf, (Erişim Tarihi: 17.09.2013).

113 İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına, Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Yeniden Bazı Madde ve Fıkralar İlavesine Dair Kanun, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6640.pdf, (Erişim Tarihi: 17.09.2013).

114 Hür, s. 179.

115 Saygı Öztürk, *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007, s. 20.

116 Saygı Öztürk, s. 31.

devletin gözü de eskiden beri Dersim'in üzerindeydi. O dönem itibarıyla Dersim'e ilişkin hazırlanan raporlar, yöredeki sorunun çözümüne ilişkin farklı öneriler sunulduğunu gösteriyor. Örneğin 1931 yılında Fevzi Çakmak Paşa tarafından hazırlanan rapor, sanki 6 yıl sonra vuku bulacak hadisenin habercisi gibidir:

Dersimli okşamakla kazanılmaz. Silahlı kuvvetlerin müdahalesi Dersimliye daha çok tesir yapar ve ıslahın esasını teşkil eder.

Dersim evvela koloni gibi nazarı itibara alınmalı. Türk camiası içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra ve tedricen öz Türk hukukuna mazhar kılınmalıdır.¹¹⁷

Aynı yıl Korgeneral Ömer Halis Bıyıktay tarafından hazırlanan rapor ise Fevzi Çakmak Paşa'nınkine nazaran ılımlı ve iyimser öngörüler içermektedir:

Dersim'de halkın yüzde doksanı zor şartlar altında didinerek geçimini temin etmeye çalışmakta ve zararlı işlerden uzak durmaktadır. Seyit ve ağaların çok zalimane olan tasallut ve tecavüzünden kurtarılabilse, boyun eğen ve çalışkan bir halk kazanılmış olacaktır.¹¹⁸

Dersim isyanına karşı devletin önce İsmet İnönü, ardından da Celal Bayar'ın başbakanlığı döneminde olmak üzere iki askeri müdahalesi gerçekleşmiştir.

İsyan, 1937 yılının Mart ayında, Seyit Rıza'nın önderliğinde Pah ve Kahmut bucaklarını birbirine bağlayan Harçık deresi üzerindeki köprü'nün yıkılması ve telefon hatlarının tahrip edilmesiyle başladı.¹¹⁹ Devletin başkaldırının sona ermesine yönelik çağrısı, Dersimliler tarafından bir notayla cevaplanacaktı:

117 Hür, s. 282.

118 Yayman, s. 113.

119 Necmi Günel, *Dersim İsyanı*, 1. Basım, İstanbul: Paraf Yayınları, 2010, s. 177.

1-İçimize karakollar yapılmayacak.

2-Köprü kurulmayacak.

3-Yeniden nahiyeye ve ilçeme merkezleri oluşturulmayacak.

4-Silahlarımıza dokunulmayacak.

5-Vergiler, her zamanki gibi pazarlık usulüyle verilecek.¹²⁰

Öne sürülen şartlara bakılırsa isyanın kaynağı, bölgede hâkim olan feodal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik devlet faaliyetleridir. O gün itibarıyla bu şartların kabulü, elbette bir ulus devlet için “zafiyet” anlamına gelirdi. Zaten devletin de uzlaşma gibi bir niyeti yoktu; uzlaşma yerine ezip geçme yönteminde karar kılınmıştı.

Dersim, 1937 yılı Mayıs ayı itibarıyla başlayıp hem havadan hem de karadan yürütülen şiddetli saldırılarla yerle bir edildi. Seyit Rıza, harekât esnasında (Temmuz 1937) İngiltere Dışişleri Bakanlığına yazdığı yardım talepli mektupta, yaşananları şöyle anlatmaktadır:

Üç aydan beri ülkemde tüyler ürpertici bir savaş sürüyor. Bombardıman uçaklarının, yangın bombalarının, boğucu gazların kullanılmasına rağmen ben ve yurttaşlarım Türk ordusunu başarısızlığa uğrattık. Direnişimiz karşısında Türk uçakları kasabaları bombalıyor, yakıyor ve savunmasız kadın ve çocukları öldürüyor. Böylece Türk hükümeti başarısızlığının intikamını bütün Kürdistan sakinlerinin canına zulmederek alıyor. Zindanlar yumuşak başlı Kürt halkıyla dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, asılıyor ya da Türkiye'nin tecrit edilmiş bölgelerine sürgün ediliyor.¹²¹

120 Rıza Zelyut, *Dersim İsyancıları Seyit Rıza Gerçeği*, 11. Basım, Ankara: Kripto Yayınları, 2011, s. 292-293.

121 Faik Bulut, *Dersim Raporları*, s. 283-284; Aktaran: Armağan, *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*, s. 119-120.

Aynı yılın Eylül ayında da Seyit Rıza teslim alınacak ve Elazığ'da yapılan yargılamanın ardından biri oğlu olmak üzere 6 isyancıyla birlikte idam edilecektir. Hem devletin Dersim isyanını bastırmaya yönelik harekâta ölçünün kaçırılmış olduğuna hem de yargılama ve infaz aşamalarındaki şaibelere ilişkin tartışmalar bugün bile devam etmektedir.

Yargılama sürecine tanıklık eden İhsan Sabri Çağlayangil, idam hükümlerinin infaz edildiği anı aynen şu cümlelerle aktarmaktadır:

Kararlar okununca hâkim ilamda idam lafını kullanmadığı ve ölüm cezasına çarptırılmaktan bahsettiği için verilen hükmü iyi anlamadılar. “İdam tünne” diye bir vaveyla koptu. Biz Seyit Rıza’yı aldık. Otomobilde benimle polis müdürü İbrahim’in arasına oturdu. Jeep jandarma karakolunun yanındaki meydana durdu. Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı.

-Asacaksınız, dedi ve bana döndü.

-Sen Ankara’dan beni asmak için mi geldin?

Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyorum. Bana güldü. Savcı namaz kılıp kılmayacağını sordu. İstemedi. Son sözünü sorduk.

-Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz, dedi...

Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılırken Seyit Rıza görmesin diye pencerenin önünde durdum.

Fındık Hafız’ın idamı bitti. Seyit Rıza’yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve hitap etti.

-Evladı Kerbelayih. Bi hatayih. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir, dedi.

Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağıyla tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi...¹²²

Dersim isyanına ilişkin dikkat çeken diğer bir önemli husus, isyanın Dersim'deki bazı Alevi aşiretlerinin başkaldırısıyla sınırlı kalıp diğer Kürt bölgelerine yayılmamış olmasıdır. Sünni Kürt aşiretlerinin tamamı isyandan uzak durmuş ve Alevi Kürtlere destek vermemiştir.¹²³

Yine açıklığa kavuşması gereken bir diğer husus da Dersim harekâtı emrinin Atatürk tarafından verilip verilmediğidir. Benim kanaatim odur ki, Atatürk'ün yaşadığı dönem içinde onun emri olmaksızın böyle bir harekâta kalkışmak, kimsenin haddi olamaz. Bu sebeple Atatürk'ün mevzudan habersiz olduğuna dair iddialar safсатаdan ibarettir. Nitekim Atatürk'ün 4 Mayıs 1937 tarihinde Dersim'in kaderini belirleyen Bakanlar Kuruluna başkanlık ettiğini ve Seyit Rıza'nın idam edildiği gün de Elazığ'da olduğunu biliyoruz.¹²⁴ Bu gerçekler karşısında Dersim harekâtıyla Atatürk arasında bağlantı kurmamak, resmi tarihin sıklıkla yaptığı bir "*Atatürk'ü günahsız tanıtmak amacıyla gerçeği görmezden gelme*" faaliyetidir.

Devletin Dersim'e yönelik harekâtı, binlerce kişinin ölümü ve Seyit Rıza'nın yakalanıp asılmasına rağmen son bulmamış ve 1938 yılı Ocak ayında ikinci bir temizlik faaliyetine girişilmiştir. İkinci Dersim harekâtı döneminde başbakanlık görevini ifa eden Celal Bayar, sağlığında Kurtul Altuğ'a yaptığı ve 12 Eylül 1986 tarihinde

122 İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, 3. Basım, İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1990, s. 51-52.

123 Tan, s. 297.

124 Arnağan, *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*, s. 132; Hür, s.308-309.

Tercüman Gazetesi'nde yayınlanan açıklamasında şu sözleri sarf etmiştir:

Fevzi Çakmak, Atatürk ve ben, Dersim'de yapılan büyük ordu manevralarındayız... O sırada biz konuşurken Dersimlilerin jandarma karakollarından üç dört tanesini bastıkları haberi geldi. Atatürk benim yüzüme baktı. “Ne olacak?” dedi. Anlıyorum, orada emniyet tesis edilecek. Atatürk, “Mesuliyetini üzerime alıyorum, vuracağız Dersim’i” dedi ve vurduk.¹²⁵

Devletin başkaldırıya karşı doğal olarak sahip olduğu “*bastırma ve cezalandırma*” yetkisini adalet sınırlarını aşarak kullanması sonucu ortaya çıkan Dersim zulmü, Kürtlerin Kemalist rejim içinde yaşadıkları “*simgeleşmiş*” acılardan biridir. Prof. Dr. Mehmet Çelik, “*Dersim isyanı*” diye adlandırılan hadisenin özünde bir “*eldeki ekmeği koruma kavgası*” olduğunu, bütün Anadolu halkı gibi mevcut mal varlıklarıyla bile zar zor geçinen Dersimlilerin elde avuçta bulunan birkaç hayvanı devlete vergi olarak kaptırmamak için dağlara sakladıklarını ve hayvanları dağda bekleten gençlerin askere gitmediklerini, aynı zamanda devletin “*mali*” müdahalesinden uzakta kalabilmek için bölgedeki karakolları basıp jandarmaları öldürdüklerini, tüm bu eylemlerin bağımsızlık amaçlayan bir “*başkaldırı*” değil adli nitelikte “*suç*” teşkil etmesine rağmen halkın devlet tarafından kantarın topuzunun kaçtığı bir dönüştürme operasyonuna maruz bırakıldığını belirtmektedir.¹²⁶

Tuhaftır ki bugün çok sayıda Dersimli, tek parti döneminde yaşadıkları o zulmü her fırsatta dile getirmekle beraber, imha kararlarını alan Cumhuriyet Halk Partisine ve Atatürk’e koşulsuz bağlı olan kitle içinde yer almaktadır. Mustafa Armağan, bu çelişkiyi, devletin isyanın ardından bölgede “*Cumhuriyet değerlerine sahip bir nesil*

125 Armağan, *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*, s. 133.

126 Mehmet Çelik, *Tarihin Hafızası*, 6. Basım, İstanbul: BSR Yayın Grubu, 2011, s. 149-169.

yetiştirmek, onlara Dersimli kimliklerini unutturmak ve hatta ondan utanmalarını sağlamak” amacıyla yürüttüğü yoğun eğitim faaliyetine bağlamaktadır.¹²⁷ Ben bu görüşe katılmakla birlikte, Dersimliler ile resmi ideoloji arasında güçlü bir bağ kurulmasında, bölge halkının inanç ve yaşam tarzının Kemalizm’in Türkiye’ye biçtiği yaşam tarzıyla uyum içinde oluşunun da etkili olduğu kanaatindeyim.

Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi

1946 yılında Türkiye, tek partili siyasal hayata (çok komik bir söylem olduğunu belirtmeden geçemeyeceğim) bir daha geri dönmek üzere (elbette darbe dönemlerindeki sıfır partili siyasal hayat hariç) veda etti. Demokrat Parti, İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşundan itibaren süregelen tek adamlar devrinin iyiden iyiye toplumu bunalttığı bir dönemde, Cumhuriyet Halk Partisi içinde doğan ve içinde hatırı sayılır kişilerin bulunduğu muhalif grup tarafından kurulmuştu.

1946 yılında yapılan ve açıktan kullanılan oyların gizlice sayıldığı seçim sonuçları, Cumhuriyet Halk Partisi lehine yapılan baskının da etkisiyle iktidarı değiştirmemişti. DP milletvekili Esat Budakoğlu, 1946 seçimlerini şöyle anlatmaktadır:

Seçim gününde sandıkları dolaştım ben. Kanun hükmü icabı rey açık, tasnif gizliydi. Jandarma silahıyla baskı yapıyor. Devlet otoritesine hâkim olanlar sandık başında, “Kime veriyorsun? Tayyare hırsız Bayar’a mı vereceksin, Milli Mücadele kahramanı, Atatürk’ün yakın arkadaşı İnönü’ye mi vereceksin?” Rey verenlere karşı söylenen söz buydu. Ve bu devrede biraz **“Ne karışyorsun, ben istediğime veririm”** diyen ve diğerlerine cesaret verenlere karşı ağır muamele

yapılıyordu. Jandarma tarafından alınıp karakola götürülenler de vardı.¹²⁸

Fakat 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan ilk adil seçimlerde ilk kez gerçek anlamda seçme hakkına kavuşan halk, devletin yıllardır süregelen dönüştürme faaliyetine rağmen devrimin kendi özüne uymayan ilkelerini benimsemeyeceğini sandıkta haykırdı. Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla meclise girmişti. Halkın yeni partiye bu denli teveccühte bulunmasının temelinde, o dönemde dünyayla birlikte Türkiye’de de yaşanan ekonomik bunalımdan doğan parasal kaynak ihtiyacının tek parti yönetimince çıkarılan yasalar doğrultusunda “*ağır vergi salımı ve zorla çalıştırma*” uygulamalarıyla tamamen vatandaşa yansıtılmış olmasının verdiği bıkkınlık da yatmaktadır.¹²⁹

Başvekil Adnan Menderes’in ilk göze çarpan icraatı, Arapça ezan yasağını kaldırmak olmuştu ki bu icraat tek başına bir “*karşıdevrim*” hareketidir. Atatürk’ün sağlığında sözde çağdaşlaşma ve Türkçülük politikası kapsamında yürürlüğe sokulup uzun yıllar devlet baskısıyla uygulanabilen bu yasağın son bulması, hiçbir zaman dini değerlerini dünyevi değerlere değişmemiş olan Anadolu’nun kutsal hasretine son verecek ve henüz yolun başındayken yeni iktidara karşı halk nezdinde oluşan muhabbet, Menderes’i 1960 darbesine kadar aralıksız iktidar yapacaktı.

Demokrat Parti iktidarıyla birlikte yıllardır kabuğuna çekilen Türkiye, zincirlerini kırmaya başlamış, bu dönemde hem ekonomik hem de siyasal yönden uluslararası girişimlerde bulunmuş ve ülkedeki refah seviyesi de yükselmiştir. Tüm bu olumlu gelişmelerle birlikte, 1954 seçimlerinde oyunu daha da arttıran iktidarın zafer sarhoşluğuna kapılarak zaman zaman antidemokratik uygulamalara başvurduğu da bir gerçektir. Öyle ki bu süreçte ciddi bir parti içi

128 Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, *Demürkrat*, 14. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007, s. 33.

129 Ersal Yavi, *Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır*, 3. Basım, İzmir: Yazıcı Yayınevi, 2005, s. 543-548.

muhalefetin de baş gösterdiğine, Demokrat Parti'nin kurucularından Fuat Köprülü'nün istifa ederken “*artık kurduğu partiyi tanıyamadığını ve herkesin Menderes'i devirmek amacıyla işbirliği yapmasınının bir vatan borcu olduğunu*” söylediğine şahit oluyoruz.¹³⁰

Bu süreçte yaşanan talihsizliklerden biri de hiç şüphesiz 6-7 Eylül 1955 olaylarıdır. Ne tesadüftür ki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra'da Kıbrıs sorununa ilişkin müzakerede bulunduğu esnada Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığına dair bir yalan haberle İstanbul karışmış ve azınlıklara yönelik ağır saldırılar gerçekleştirilmişti.

Gittikçe olumsuzlaşan şartlar dâhilinde yapılan 1957 seçimlerinden çıkan sonuç, iktidarını korumasına rağmen artık Demokrat Parti'nin üç yıl önceki güce sahip olmadığını gösteriyordu. İktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik sürekli artıyor, ülkede baş gösteren olaylar abartılı iftiralarla süslenerek daha da şiddetli bir boyuta taşıyordu.

Demokrat Parti Meclis Grubu, yaşanan olayların ardından Cumhuriyet Halk Partisinin halkı ve orduyu kışkırttığı iddiasıyla Meclis Başkanlığından muhalefetin soruşturulması amacıyla Tahkikat Komisyonu kurulmasını istedi. İsmet İnönü, kurulan komisyona olağanüstü yetkiler verilmesine ilişkin görüşmelerin yapıldığı meclis oturumunda, şu tarihi sözleri sarf edecekti:

Arkadaşlar. Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.¹³¹

Nitekim öyle de olacak; Demokrat Parti 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeyle iktidardan indirilecek, adaletsiz ve aşağılayıcı bir yargılama sürecinin ardından Menderes ve iki arkadaşı asılarak katledilecekti. Böylece Millet Meclisinin teşekkülünden 40 yıl sonra

130 Birand, Dündar ve Çaplı, s. 94.

131 Birand, Dündar ve Çaplı, s. 114.

demokrasimizin geldiği nokta, demokratik yollarla seçilen ilk başbakanın darbeye indirilip adi bir suçlu gibi asılması olmuştu.¹³²

Anadolu insanının her anımsadığında yüreğini burkan bu hazin vakanın sebeplerine gelince... Demokrasi acemiliğinin halkın yüksek teveccühüyle birlikte zafer sarhoşluğuna dönüşmesinden kaynaklı olarak zaman zaman antidemokratik idare tarzına başvurulması, elbette eleştirilmesi ve ders alınması gereken bir siyasi tutumdur; ama Adnan Menderes ve ekibinin bu yöndeki tavırlarının darbeye sebep olduğunu söylemek de büyük bir haksızlıktır. Bu katliam, Demokrat Parti'nin daha ilk günden resmi ideoloji sınırlarını ihlal ederek sergilediği siyasi tutumun yıllarca zulme maruz bırakılan halk tarafından benimsenmesi sebebiyle Kemalizm aleyhine oluşan büyük tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla yapılmıştır.

MBK üyelerinden Cemal Madanoğlu'nun şu sözleri de bu tespiti doğrulamaktadır:

Ordu daha önce DP'ye sempatiyle bakarken bu ezanın Arapçalaştırılması karşısında irkildi. Kıpırdanmalar başladı. Bu kıpırdanmalar giderek de arttı. Ben Erzurum'da Ordu Kurmay Başkanlığı'na geldiğimde çekmecemde gizli bir dosya buldum. Bu dosyada "Ne duruyorsunuz? Atatürkçülük ortadan kalkıyor. Devlet elden gidiyor" mealinde yazılar, mektuplar vardı. Hepsi, ordu içinde değişik örgütlerden yazılmış...¹³³

Peki, "ideolojik devlet düzeninden halk iradesine dayalı demokratik devlet düzenine geçiş denemesi" olarak adlandırabileceğimiz on yıllık Demokrat Parti döneminde, devletin Kürt siyasetine bakışında da demokratik bir gelişme yaşandı mı? En başta belirtmek

132 Aslan, s. 40.

133 Birand, Dündar ve Çaplı, s. 77.

gerekir ki tek parti döneminde her yönüyle devlete köle yapılan vatanşın Demokrat Parti döneminde nispeten demokratik bir düzene kavuşması, şüphesiz bu ülkede yaşayan Kürtler için de olumlu bir değişimdir. Örneğin bu dönemde, yeni devletin kuruluşundan itibaren uygulanan asimilasyon ve dışlama politikaları kapsamında idam edilmiş, hapse atılmış veya sürgüne gönderilmiş Kürt ileri gelenlerinin bizzat kendileri veya çocukları milletvekili seçilerek meclise girmişlerdir.¹³⁴ Ancak iktidarın son yıllarında Irak'ta yaşanan olayların ardından devletin Türkiye Kürtlerine karşı hassasiyet kazandığını görüyoruz.

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta Abdülkerim Kasım önderliğinde gerçekleştirilen darbeyle Irak Kralı Faysal'ın iktidarına son verildi. Öldürülen kral, o an itibarıyla İstanbul'a hareket ediyor ve Başbakan Adnan Menderes, kendisini Yeşilköy Havaalanı'nda bekliyordu.¹³⁵ Bu olayın ardından Türkiye Cumhuriyeti ordusuna bağlı birlikler Irak sınırına doğru harekete geçirildi. Bu süreçte İngiltere ve ABD büyükelçileri, ülkelerine gönderdikleri raporlarda, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti ya da Kürt özerk bölgesi kurulmasından endişe duyduğunu ve bunu engellemek amacıyla Irak'a askeri müdahalede bulunabileceğini bildirdiler.¹³⁶ Bu gelişmenin ardından Sovyetler Birliği tarafından Irak'a müdahale etme ihtimali bulunan Türkiye'ye nota verilmiş, Türk hükümeti de bu notayı “*Türkiye'nin Ortadoğu gerginliğini arttıracak bir girişimde bulunmayacağı*” teminatıyla cevaplamıştı.¹³⁷ Aynı süreçte eski Irak yönetimi zamanında ülkesinden ayrılıp yıllardır Sovyetler Birliği'nde mülteci olarak bulunan Molla Mustafa Barzani de darbenin ardından Irak'a dönüp General Kasım'a tam destek verdi.¹³⁸ Darbe yönetimi

134 Tan, s. 316-317.

135 Tan, s. 323.

136 Mesut Barzani, *Barzani ve Kürt Özgürlük Hareketi*, 1. Cilt, s. 447-451; Aktaran: Tan, 324.

137 İsmet Bozdağ, *Darağacında Bir Başbakan*, 2. Basım, İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s. 182.

138 Tan, 324.

ile Kürt lideri anlaşmış ve Araplar ile Kürtlerin Irak'a ortak oldukları ilan edilmişti. Tüm bu gelişmeler Türkiye Kürtlerinin ilgisini, Türkiye Cumhuriyeti'nin de dikkatini çekiyordu.

Darbenin birinci yıl dönümünde Kerkük'te çıkan olaylarda Kürtlerle çatışan birçok Türkmen hayatını kaybetmişti. Maalesef bazı Türk siyasiler Irak'ta yaşanan bu olaylardan duydukları nefreti doğrudan Türkiye Kürtlerine yöneltmiş ve hatta bir milletvekilince verilen önergede “*Irak'ta Türkmenlerin uğradığı kayıp nispetinde Türkiye Kürtlerine misillemede bulunulup bulunulmayacağı*” bile sorulmuştur.¹³⁹ Bu süreçte Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından hazırlanan ve “*1958 Irak İhtilali'nin yarattığı etkiyle Türkiye'de de Kürtçülük hareketlerinin arttığı*” tespitini içeren raporlardaki öneri doğrultusunda birçok Türkiyeli Kürt aydın tutuklanmıştır (49'lar Olayı).¹⁴⁰ Bu türden devlet politikaları da doğal olarak Kürtlerin tepkisini çekmiş ve tek parti döneminin ardından nispeten düzelen devlet-Kürt bağlarının yara almasına sebep olmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki Irak'taki Arap-Kürt kardeşliği de çok kısa sürecek; 1961'de devlet Kürtlerin üzerine bomba yağdırmaya başlayacak ve direnen Kürtler de Kerkük'teki petrol boru hatlarını havaya uçuracaktır.¹⁴¹

Darbe Arası Muhtıra

27 Mayıs darbesinin ardından yürürlüğe sokulan 1961 Anayasası, çoğulcu demokratik bir siyasal düzen öngörüyordu. Bu aşamadan sonra Türkiye, anayasanın öngördüğü şekilde farklı siyasi fikirleri temsil eden birçok oluşumun vücuda gelişine sahne oldu. Bu süreçte Kürtlerin de üç ayrı kulvarda siyasi faaliyette bulduklarını görüyoruz. Sorunu Marksist ideolojinin paradigması içinde çözme-yi amaçlayan Kürtler 12 Şubat 1961 tarihinde kurulan Türkiye İşçi

139 Özer, *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, s. 565; Tan, s. 326.

140 Özer, *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, s. 565-566.

141 Özer, *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, s. 345-346; William R. Polk, *Irak'ı Anlamak*, Nurettin Elhüseyni (çev.), 1. Basım, İstanbul: NTV Yayınları, 2007, s. 127.

Partisi bünyesinde siyaset yapmaya başlamış¹⁴², 1965 yılında Diyarbakır'da “*Türkiye sınırları içinde etnik temelli bir Kürt federasyonunu kurulmasını*” amaç edinen Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kurulmuş¹⁴³ ve yine rejimle entegre olan feodal Kürt ağa ve şeyhleri de Adalet Partisi ile Yeni Türkiye Partisi bünyesinde toplanmıştır.¹⁴⁴ TİP ve TKDP mensubu olan Kürtler ile bağımsız Kürt aydınları tarafından Doğu Mitingleri düzenlenmiş ve bu mitingler sonucu ortaya çıkan örgütlenme fikrinden hareketle 1969'dan itibaren şehirlerde ayrı ayrı Devrimci Doğu Kültür Ocakları kurulmuştur.¹⁴⁵ Türkiye İşçi Partisi'nin 1970 tarihli 4. Büyük Kongresi'nde partinin Kürt realitesini tanıdığı deklare edilmiş ve devletin Kürt meselesine yönelik ırkçı politikaları kınanmıştır.

Yeni dönemde darbecilerin Kürt meselesine bakış açısına gelince... Her ne kadar yeni anayasa demokratik bir toplum düzeni öngörüyor olsa da bu husus anayasayı yapanların umurunda değildir; devletin bu süreçte de Kürt realitesini inkâr edip yoğun bir asimilasyon politikası uyguladığını görüyoruz. Darbeciler tarafından Devlet Planlama Teşkilatına hazırlattırılan raporda, Kürtlerin Türk nüfusu içinde asimilasyona uğratılması için Türklerin doğuya Kürtlerin de batıya yerleştirilmesi ve böylece Türkiye Kürtleri ile Irak ve İran Kürtlerinin iletişiminin kesilmesi, Türk siyasi düzenininin Kürtler açısından en elverişli ve en emin düzen olduğuna dair inandırma faaliyetine girişilmesi vb. tek parti döneminde hazırlanan Kürt raporlarıyla aynı anlayışı destekleyen önerilerde bulunulmuş ve hatta tek parti dönemindeki inkâr politikası daha da inkârcı bir boyuta taşınarak raporda “*Kürt*” yerine “*kendini Kürt sananlar*” ibaresi kullanılmıştır.¹⁴⁶

142 Tan, s. 348.

143 Mustafa Akyol, s. 133.

144 Tan, s. 350.

145 Tan, s. 351-352; Mehdi Bektaş, *Kürt Sorununda Dayatma*, 1. Basım, İstanbul: Su Yayınevi, 2012, s. 252-253.

146 Can Dündar ve Rıdvan Akar, *Ecevit ve Gizli Arşivi*, s.90-103; Aktaran: Yayıman, s.178-185.

Cemal Gürsel'in darbeden sonra Diyarbakır'da yaptığı konuşma-
da sarf ettiği şu sözler, darbeyle birlikte düzeni yeniden ele geçiren
resmi ideoloji taraftarlarının Kürt sorununa bakışını net bir şekilde
özetlemektedir:

**Bu memlekette Kürt yoktur. Kürdüm diyenin yüzüne
tükürürüm!**¹⁴⁷

Dünyadaki politik seyre paralel olarak Türkiye'de de yoğun bi-
çimde yeşeren sol fikirlere sahip kitlelerin mevcut düzene başkaldırı-
sının karşı fikir sahipleri ile devlet nezdinde sert bir karşılık bulması
sonucu ortaya çıkan çatışma ve kargaşa, 60'lı yılların ikinci yarısına
damgasını vurmuştu. 70'li yılların başından itibaren yasadışı eylem-
lere banka soygunu ve adam kaçırmanın da eklendiğini görüyoruz.

Resmi ideolojinin bekçileri, sol kaynaklı hareketin silahlandığı,
eylemlerin ve mecliste yaşanan huzursuzlukların giderek yoğunlaş-
tığı bu dönemde tekrar devreye girme gereği duydular. 12 Mart 1971
tarihinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri
Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur
ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu'nun imzalarını taşı-
yan bir muhtıra verildi:

**Meclis ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icra-
atlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve
ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün
bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümi-
dini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördü-
ğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye
Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşü-
rülmüştür.**

147 Mustafa Remzi Bucak, *Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup*, s. 52;
Aktaran: Yayman, s. 185.

Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclisimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.

Muhtıranın ardından Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiş ve askerın istediği partiler üstü hükümet, Nihat Erım başkanlığında kurulmuştu. Yeni hükümet döneminde birçok ilde sıkıyönetim ilan edilerek muhalif kesimler üzerindeki baskı artırıldı ve tutuklamalar yoğunlaştı. Bu kez darağaçları, ülkenin geleceğiyle derdi zoru olan yirmili yaşlardaki gençler için kurulacaktı. Kürt meselesine ilişkin siyaset yapan muhtelif gruplara dâhil olan kişiler de sıkıyönetim döneminde tutuklanmış ve ancak 1974 tarihli genel afıyla birlikte hürriyetlerine kavuşmuşlardır.

Kanaatim odur ki 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Kürt meselesi, salt ulusalcı fikirlerin etkisinden ziyade, aynı dönemde revaçta olan Sosyalist-Marksist felsefenin halkların bağımsızlığı, sömürüye son vb. temel ilkeleri içinde kendine yer bularak ülke gündemine bu derece yoğun bir şekilde düşmüştür. Nitekim tek derdi “*Kürt meselesi*” olmayan Türkiye İşçi Partisi'nin yukarıda bahsi geçen 4. Kongre'de “*partinin Kürt sorununa işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını*” ilan ettiğini, ileriki süreçte PKK'nın kuruluşunun Marksist felsefeye dayandırıldığını ve hatta

örgütün kuruluş toplantısında yer alan kişiler arasında Türk kökenli solcuların da yer aldığını görüyoruz.

Sıkıyönetim sürecinde yakalanıp idama mahkûm edilen Türk solunun simge ismi Deniz Gezmiş de darağacında dünyaya veda ederken şu sözleri sarf etmiştir:

Yaşasın tam bağımsız Türkiye. Yaşasın Marksizm-Leninizm'in yüce ideolojisi. Yaşasın Türk ve Kürt halklarının bağımsızlık mücadelesi. Kahrolsun emperyalizm. Yaşasın işçiler, köylüler...¹⁴⁸

1971 muhtırasının ardından devletin ülkedeki kaosu her ne pahasına olursa olsun sona erdirmeye ve düzene muhalif kesimleri gerek yasal gerek yasadışı yollarla susturmaya yönelik faaliyetleri sonucu kısa süreli bir sükûnet dönemine girildi. Sükûnet kısa süreli olacaktı, çünkü cebir kullanarak fikirlerin sonsuza dek yok edilebildiğini henüz tarih yazmamıştır! Kısa süren “*mecburi huzur*” döneminin ardından Türkiye'nin yeniden siyasi kamplara ayrıldığını, 1974 affıyla serbest kalan Kürt siyasetçilerinin de vakit kaybetmeksizin yeniden örgütlenmeye başladığını görüyoruz.

1974 yılından itibaren Türkiye, üniversitelerde başlayıp hızla soğa yansıyan, hatta kısa süre sonra lise ve ortaokullarda bile vuku bulan kanlı çatışmalara sahne oldu.¹⁴⁹ Aynı süreçte derin-karanlık odaklar tarafından yönetilen katliamlar ve suikast girişimleriyle birlikte doruk noktasına ulaşan kargaşa, olağan devlet uygulamalarıyla normale döndürülemez hale gelmişti. Her geçen gün daha da şiddetlenip kardeşi kardeşe düşman edecek kadar ileri boyutlara ulaşan

148 Halit Çelenk, *İdam Gecesi Anıları*, 17. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, s. 117; Erdal Öz, *Güllünün Solduğu Akşam*, 37. Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2003, s. 257.

149 Hakan Yılmaz, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, 6. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 377.

çatışma hali, rejim bekçilerini artık sıradanlaşan bir müdahaleye, darbeye davet edecekti.

Lice’de Bir İsyân Filizleniyor

1970’li yılların başında Abdullah Öcalan öncülüğünde örgütlenmeye başlayan bir grup insan, 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır’ın Lice ilçesine bağlı Fis köyünde yaptıkları toplantıda (birinci kongre), amacı “*Türkiye ’nin doğu ve güneydoğu bölgeleri ile Suriye, Irak ve İran ’ın belirli bölgelerini de içine alan bağımsız bir Kürt Devleti kurmak*” şeklinde özetlenebilecek olan PKK’yı kurdular. Amaca ulaşmanın yegâne yolu ise “*silahlı mücadele*” olarak belirlenmişti.

Örgütün kuruluşu, 1979 yılı Temmuz ayında AP milletvekili M. Celal Bucak’ın evine yapılan saldırıyla ilan edildi. Aynı dönemde örgüt mensupları Suriye ve Lübnan’a geçiş yapıp gerilla eğitimi aldılar.

Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihsel süreç içinde belirli aralıklarla Kürt halkı ile karşı karşıya geldiği ve bu ayaklanmaların çoğunun katı tedbirlerle bastırıldığı bilinmektedir. Bunlar içinde süresi ve maliyeti bakımından diğerleriyle asla kıyaslanamayacak olanı ise şüphesiz PKK adlı örgüt bünyesinde başlayan ve her türlü sert tedbire başvurulmasına rağmen bastırılmayan isyandır.

PKK’nın kuruluş iradesine ilişkin birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Doğu Ergil’e göre bu isyanın bir türlü bastırılmayışının altında “*tabanın iradesi*” yatmaktadır:

Yakın tarihimizin ışığında değerlendirildiğinde, daha önceki Kürt isyanlarının hep seçkin ve önder isyanları olduğu görülür. Önderler yakalanınca,

sürülünce veya idam edilince hareketin önü alınmıştır. İlk kez bir Kürt hareketi, aşağıdan gelmektedir. Bastırılmasının zorluğu da bundan kaynaklanmaktadır. Sıradan insanlar, kendilerini aşan bir davaya katılmaktadırlar. Hayatlarına bir anlam gelmekte, ilk kez geleceği kendilerinin belirleyeceğine inanmaktadırlar.¹⁵⁰

Örgütün kuruluş kaynağına ilişkin bambaşka bir tespit yapan siyasetçi ve yazar Şamil Tayyar'ın iddiası ise şöyledir:

PKK, jakoben bir harekettir, toplumsal dinamiklerin ortaya çıkardığı bir örgüt değildir. Bundan dolayı PKK'nın forse ettiği eylemler, Kürt isyanı metaforu içinde değerlendirilemez.

Derin devletin bilgisi ve kontrolü altında tohumları atılan örgüt, bir toplumsal kalkışmanın ürünü olsaydı, 1984 yılında başlattığı kanlı eylemleri (Şemdinli ve Eruh) Kürt halkının kanı üzerinden planlamazdı.¹⁵¹

12 Eylül

1970'li yılların sonuna doğru ülkedeki şiddet olayları sürekli artıyor, bazıları önemli siyasi kişiler olmak üzere birçok insan silahlı saldırılar sonucu yaşamını yitiriyordu. Ordunun üst kademesi, mevcut durumdan rahatsızlık duyduğunu belirtir bir uyarı mektubunu Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e göndermiş ve fakat siyasiler mektubun muhatabı olmadıklarını dile getirmişlerdi. Tüm bunlara bir de 1980 yılı Nisan ayında görev süresi dolan Fahri Korutürk'ün yerine

150 Doğu Ergil, *Kürt Raporu*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 129.

151 Şamil Tayyar, *Kürt Ergenekonu*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 7.

seçilecek isim üzerinde iktidar ve muhalefetin uzlaşmamasından doğan bunalım eklendi.

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye, sancuları halen süren bir dönemin ilk sabahına uyanıyordu. Asker, çoğu ilde ilan edilen sıkıyönetime rağmen bir türlü önlenemeyen (!) iç karışıklığı gerekçe göstererek yönetime el koymuştu.

12 Eylül, Türkiye'nin yaşadığı çileye çok ayrı bir boyut kazandırdı. Darbenin ardından onlarca genç idam edildi, daha şanslı olan binlerce kişi ise ağır işkenceler gördü ve en güzel yıllarını zindanlarda geçirdi. Yıllar sonra Kenan Evren, bu zulmün haklılığını şöyle gerekçelendirecektir:

Şimdi, efendim kanunlar uygulanmak için yapılır. Kanunlar hem olacak, hem de uygulanmayacak, ben buna oldum olasıya karşı çıkmışımdır...

Askeri dönemler niçin gelmiştir? Ülkede muhakkak bir kargaşa, olumsuz bir hal var ki, mecbur kalmış asker yönetime el koymaya... Şimdi, tekrar eski haline getirebilmek için, tabii mevcut kanunlar o zaman sıkı bir şekilde tatbik ediliyor. Bütün mesele burada, yani yeni bir kanun çıkarılmıyor. Bizim askeri dönemde de, yani 12 Eylül döneminde de biz yeniden idamları çoğaltıcı bir kanun çıkarmadık. Ama o zamana kadar TCK'da hangi suçlar ölümle cezalandırılıyorsa, mahkemeler o cezayı verdi. Sonra Meclis'e geldi, o zamanki Danışma Meclisine veyahut ondan evvel Konseye geldi, onaylandı. Bir de şunu söylemek isterim, olayları kendi döneminde değerlendirmemiz lazım. Burada hata yapıyoruz. Nitekim Atatürk döneminde de İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Şimdi bunları tenkit edenler oldu. Bu kadar insan idam edilir mi filan diye. Şimdi o dönemi yaşamak lazım. Acaba onlar da isteyerek mi yaptı, yoksa mecburiyetten mi yaptılar...

Her olay kendi koşullarında değerlendirilmeli. Romalılar devrindeki olayları bugünkü felsefeyle değerlendiremeyiz.¹⁵²

Elbette bu zulüm, yalnızca darbe döneminde hakkında adli işlem yapılan vatandaşlara biçilen cezalardan ibaret değildi. İnsanları tekrar resmi ideoloji ekseninde “*tek tip düşünen ve yaşayan bireyler*” olarak dönüştürmeye yönelik fiili ve hukuki devlet faaliyetleri herkesi mağdur etti. Özellikle Milli Güvenlik Konseyinin yönetimi doğrudan doğruya elinde tuttuğu 12 Eylül 1980 ile genel seçimlerin yapıp ilk Özal hükümetinin göreve başladığı 1983 sonu arasındaki uygulama, insan haklarının bir felsefe olarak toptan reddedildiği ve ülkedeki bütün sivil ve siyasi oluşumların sindirildiği yıllar olmuştur.¹⁵³ Hatta aynı zihniyetle vücuda getirilip baskı altında halka onaylattırılan 1982 Anayasası ile bu anayasa kapsamında hazırlanıp yürürlüğe sokulan kanunlar yüzünden bugün bile mağdur olmaya devam ediyoruz.

Darbenin en büyük mağduru ise şüphesiz Kürtler olmuştur. Evet, Kürtlerin mağduriyeti bambaşkadı; herkes siyasi görüşü yüzünden zulüm görürken onlar ayrıca ellerinde olmayan, irade dışı gelişen bir olgudan, “*Kürt olmaktan*” dolayı zulme maruz kaldılar. Başta Diyarbakır Cezaevi olmak üzere tüm ülke genelinde sistematik olarak uygulanan zulüm, Kürtleri devlete küstürdü.¹⁵⁴

1980’den 2000’li yıllara kadar asker veya polis tarafından insanlık dışı muamelelere maruz bırakılan birçok Kürt’ten dudak uçukla-

152 Türey Köse, *Yargılı İnfazlar*, 3. Basım, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2011, s. 67-68.

153 Erdoğan, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, s. 268-269.

154 12 Eylül döneminde cezaevlerinde uygulanan sistematik işkenceye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Yılmaz, *Kara Arşiv 12 Eylül Cezaevleri*, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

tan anılar dinledim. Beni en çok etkileyen ise 1990'lı yıllarda sadece amcasının oğlu örgüte katıldığı için ailesiyle birlikte karakola götürülüp günlerce işkence gören ve gerçekten suçsuz olan Mardinli bir dostumun şu sözü olmuştu: “*Bunu yapanlar, anne baba kucağında büyütülmüş insanlar olamaz!*”

Ben dinlediğim işkence anılarını, yürüttüğüm adli soruşturmalar kapsamında öğrendiğimden dolayı kitabıma aktaramıyorum. Burada başka kaynaklarda yer alan birkaç anıya yer verelim ki okurun gözünde vahşetin boyutları canlanabilsin.

1982 yılında Diyarbakır'da gözaltına alınıp yaklaşık 5 yıl hapis yatan Bayram Bozyel'in *Diyarbakır 5. No.lu* adlı eserinden bazı bölümler:

... 5 No.lu'daki uygulama, ırkçı ve sömürgeci yanıyla sivrildi. Burada diğer cezaevlerinden daha şiddetli, daha katmerli bir işkence ağı oluşturuldu.¹⁵⁵

... Şimdi sıra en iğrenç işkencelerden birine geliyor. Lağım içinde banyo yaptırmaya. Birinci kattaki hücrelerden ikisinin tuvaletleri bilerek tıkatılmış. Bu nedenle üst katlardaki hücrelerin tuvaletlerinden gelen pis sular buralarda birikmiş. Bu hücreler avlu zemininden iki karış kadar alçak. Pis sular burayı doldurmuş ve avluya taşmış. Dörder beşer kişilik gruplar halinde bizi götürüp bu pis sulara yatırıyorlar. Çıplak bedenlerimizi copluyarak suya girmeye zorluyorlar. Başlar dâhil tüm beden batırılıyor. Lağım suyu derin bir iğrenme yaratıyor, insan kendini aşağılanmış hissediyor. Çekingenlik gösterenler kalaslar ve coplarla sokuluyor suya, başlar postallarla batırılıyor.¹⁵⁶

155 Bayram Bozyel, *Diyarbakır 5 No.lu*, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.92.

156 Bozyel, s.98.

... Cezaevine konan insanlardan bir hafta, bazen de iki üç gün içinde altmış kadar marşı ezberlemeleri isteniyor. Bu, yaklaşık olarak yüz yirmi sayfalık bir kitaba eşittir. Havalandırmadaki eğitim zamanlarının dışında tutuklular gün boyu içeride iki sıra halinde diziliyorlar. Herkes dizlerini karın boşluğuna çekip yerinde sayarken buna uygun şekilde marş söylemek zorunda... Kantine, banyoya, görüşe, revire, koridoru yıkamaya giderken, karavana getirip götürürken marş söyleniyor ve uygun adımda yürünüyor. Bu kural mahkeme salonuna gidip gelirken bile uygulanıyor... Bazen cezaevi amirinin hoparlörlerle komut vererek kırk koğuştan birden yerinde saydığı ve herkese marş sölettirdiği de oluyor.¹⁵⁷

... Uzun bir aradan sonra bir gün banyoya hazırlanmamızı istiyorlar. Büyük bir sevinçle soyunuyoruz. Üzerimizde yalnızca külotlarımız kalıyor. Mevsim kış. Sıraya girip banyoya doğru uygun adım ve marş söyleyerek yürüyoruz. Tam banyo girişinde karşılıklı duran iki gardiyan ellerindeki hortumlarla önlerinden geçene soğuk su sıkmaya başlıyor. Herkes iyice bir ıslatıldıktan sonra gerisin geri koğuşa dönüyoruz.¹⁵⁸

... Bizi bir köşeye toplayıp soyunmamızı istiyorlar. İlk başta koltuk altı veya etek tıraşı içindir sanıyoruz. Üzerimizde bir tek külot kalıncaya kadar soyunuyoruz. Bekliyoruz. Birden “yat!” emri geliyor. Hepimiz cam gibi keskin buz parçalarının üzerine uzanmak zorunda bırakılıyor. Arkasından “sürün!” emri geliyor. Sürünürken üzerine dayandığımız dirsekler ve

157 Bozyel, s.122-123.

158 Bozyel, s.134.

dizler bıçak gibi keskin buz parçaları tarafından kesiliyor. Arkamızda kandan kırmızı şeritler oluşmaya başlıyor. Gardiyanlar çıplak bedenlerimizi coplayarak bizi daha hızlı sürünmeye zorluyorlar. Coplar çıplak kalçalara, sırtta, omuzlara iniyor. Bundan kaçınırken farkına varmadan insan hızlanıyor. Birinin copundan kurtulmak için çabalarken öbürünün menziline giriyoruz. Böylece buz parçaları üzerinde hızlı bir sürünme sürüp gidiyor. Az sonra, dizlerden ve dirseklerden akan kan yerdeki buzun rengini değiştiriyor, zemin kırmızıya dönüşüyor.¹⁵⁹

1981 yılı Kasım ayında Diyarbakır Askeri Cezaevi'ne giren ve burada yaklaşık bir yıl kadar kalan Hüseyin Yıldırım'ın kendisiyle röportaj yapan Neşe Düzel'e anlattıklarından bir kesit:

... Bana, soyun dediler, soyundum. Allah Allah diye üstüme sopalarla saldırdılar. Epey dövdükten sonra beni lağımın içinde bir aşağı bir yukarı sürüklediler. Sonra biri başımı bacaklarının arasına aldı ve uzun süre sopalarla arkamdan vurdular. Nereye vuracaklarını biliyorlar. Sinirlerin geçtiği yerlere vuruyorlar. Ciğerlerim ağzıma geldi ve bayılmışım... Sonra elbiselerimi ateşe verdiler ve beni sırtüstü o ateşe yatırdılar. Daha sonra beni duvarın dibindeki bir makaranın önüne getirdiler. Makarada ip sarılıydı. İpin ucunu halka yapmışlar. Çok affedersiniz. İlk kez anlatıyorum bunu. Çok affedersiniz. İpi benim cinsel organıma geçirdiler. Biri ipi tutuyor ve çekiyor. O zaman çok utandım. Bu çok ağır geldi... Her taraftan işkence sesleri geliyordu. Ben, "*Kafama bir kurşun sıkın bunu yapmayın*" dedim. İpi bırakmam için ellerime tersen sopalarla vuruyorlar. Bütün parmaklarım kırıldı,

ayak topuklarım kesildi. Sonunda iriyarı bir onbaşı, “Ben bu kadarına yokum” dedi ve fırlayıp beni kucakladı. Beni beşinci hücreye götürdüler ve kenefe koydular... Diyarbakır cezaevinde herkesi böyle imtihan ettiler. Ben dört aydan fazla hücrede kaldım ve dört ay her gün işkence gördüm. Bir de hücrelere kedi büyüklüğünde fareler saldırıyordu. Birini kovuyordun, diğeri geliyordu. Fareler üstümüzde dolaşıyordu. O işkenceci Yüzbaşı Esat, ben kilo kaybettikçe, bana “Şişmanlamışsın yahu” diyordu. Benim bütün parmaklarım kırıldı. Bakın. Hala düzelmediler. Çenem ortadan ikiye bölündü. Bakın. Dizlerime çok vurdu- lar. Bakın. Doktor falan yok, kendi kendine kaynadı çenem ve bütün kemiklerim. ¹⁶⁰

Darbe döneminde 50’li yaşlardayken tutuklanıp Diyarbakır Askeri Cezaevi’ne konulan Felat Cemiloğlu:

... Mesai sırasında bazen bir kısmımızı hücre önündeki talim yerine çıkarıp ya talim yaptırıyorlar ya da birbirimize dayak attırarak bizimle alay ediyorlardı. Böyle bir günde Urfalı bir baba oğulla epey eğlendiler. Baba 65 yaşlarında, 1.90 boyundaydı. Oğlu 25-30 yaşlarında ve babasından daha iri ve cüsseliydi.

Evela oğlunu babasına tokatlattılar.

Yavaş tokat vurduğu için hem oğul hem baba coplanıyordu. Beş on denemeden sonra oğulun babaya vurduğu şiddetli tokatları beğenmediler. Bu kere oğlu babanın sırtına bindirdiler. Bir taraftan babayı copluyor, daha hızlı koşması için zorluyorlardı. Oğul

160 Neşe Düzel, *Silinmek İstenen Bir Hafızanın Peşinde*, 1. Basım, İstanbul: Selis Kitaplar, 2012, s.40-41.

babasının sırtından indikten sonra ağlamaya başladı.¹⁶¹

... Hep kalas dayağı vardı ceza olarak. Aç ağzını derlerdi, kalası getirir, iki elleriyle tutar ve küt diye çenenin altından yukarı doğru vururlardı. O kalın kalası çenene alt taraftan yedin mi, eğer tecrübesizsen dilini ısırırdın. Tecrübeliyen dilini ısırılmazsın ama bu sefer de dişlerin birbirine girer.

Bana da bir gün bir avuç bok yedirdiler de, bu sallanan dişlerimden kurtuldum!

Tek ayak üstünde, duvar dibinde duruyorum. Ceza! Ama bir süre sonra yoruluyorum. Ayağım düşüyor yere, tutamıyorum. Emre itaatsizlik! Cezası: Duvarın dibinde, kanalizasyonun kapağını kaldırdılar, bir avuç bok alıp ağzıma attım. Sonra ağzımda pislik, hazır ola geçtim, öylece duruyorum. Kıpırdamak yok. Temizlemek yok. Yere tükürmek yok. Öylece ağzın kapalı, kımıldamadan ayakta, hazır olda bekliyorsun. Bir süre sonra bıraktı, içeri girdim.

... Hapishaneden kurtulduğum zaman genç olsaydım, en azından soruşturma, gözaltı, 5 no.lu hapis-hane cehennemine tekrar haksız yere girmemek için dağa çıkardım.¹⁶²

Kötü muamele, cezaevine özgü bir uygulama değildi elbette... Kürtler devlet dairelerinde, sokakta ve hatta kendi evlerinde bile aşığıldılar.

161 Hasan Cemal, *Kürtler*, 19. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2010, s. 26.

162 Cemal, s. 33-34.

Devletin bu tavrı, bölgede darbe öncesine kadar “*marjinal*” olan PKK’nın tabanını hayli genişleterek örgütün deklare ettiği “*bağımsızlık, sömürgeye son*” vb. amaçları Kürt halkı nazarında “*meşru*” hale getirmiş ve bu süreçte ölmemeyi başarabilen birçok Kürt, ölüm pahasına dağlara çıkıp PKK saflarında savaşmayı yeğlemiştir. Yani bu sistemli zulümden sonra devlete göre “*hain bir terör örgütü*” olan PKK, birçok Kürt vatandaşın gözünde “*umut*” olmuştur.

Evet, ne acı ki devlet, birkaç kişinin oluşturduğu isyan kıvılcımını kendi elleriyle kocaman bir yangına dönüştürdü. Hatta açıkça diyebiliriz ki devlet, bu akıl almaz zulümle Kürtleri isyana katılmaya teşvik etti.

Kavga Başlıyor

1982 yılı Ağustos ayında Suriye’de yapılan ikinci kongrede Türk sömürgeciliğine karşı siyasal ve kısmen de askeri alanda yürütülen mücadelenin yeni bir aşamaya (halk savaşı aşaması) geldiğine dair karar alan örgüt, kadrolarını Kuzey Irak alanına kaydirmaya başlamış ve ardından ilk öncü birlikler Türkiye’ye gönderilmiştir.

1984 yılı Temmuz ayma kadar yurt içinde yürütülen çalışmaların yetersiz olduğu kanısına varan örgüt, olumsuzlukları aşmak üzere yaptığı toplantıda HRK’yı (Kürdistan Kurtuluş Birliği) kurmuş ve 15 Ağustos 1984 tarihinde de HRK’nın kuruluşunu kitlelere duyurmak üzere eş zamanlı olarak Eruh (Siirt) ve Şemdinli (Hakkâri) saldırılarını düzenlemiştir. Aynı yılın Kasım ayında Eruh ilçesine bağlı Karageçit köyüne yapılan saldırıda da 4’ü çocuk 5’i kadın olmak üzere 9 vatandaş öldürülmüştür.

Hem silahlı kuvvetlere hem de sivil halka yönelik gerçekleşen büyük eylemlere karşı özel bir hazırlığı bulunmayan devlet de kısa sürede toparlanıp karşı saldırıya geçmiş ve böylece uğrunda binlerce gencin heba edileceği kavga başlamıştır.

1986 yılı Ekim ayında Lübnan’daki Helwe Kampı’nda üçüncü kongresini yapan örgüt, silahlı mücadelenin tüm alanlara yayılması

kararı doğrultusunda HRK yerine ARGK'yı (Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu) kurmuş, 1990 yılı Aralık ayında Kuzey Irak'ta gerçekleşen dördüncü kongrede de kendisine “*Kürt Devleti'nin 2000 yılına kadar inşa edilmesi*” hedefi koymuştur.¹⁶³

Sürece Derin Odaklar Dâhil Oluyor

“*Terörle mücadele*” başka şeydir, “*teröristle mücadele*” başka... Elbette devlet, vatandaşların yaşam haklarına ve ülke bütünlüğüne kasteden bir örgütle anladığı dilden konuşmak zorundadır. Fakat amacını “*yüzyıllardır zulüm gören bir halkın ülke topraklarının bir kısmında bağımsızlığını ilan edip yeni bir devlet kurması*” şeklinde benimseyen bir örgüte karşı sadece silahlı mücadele yoluyla başarıya ulaşmak mümkün değildir. Çünkü terör örgütünün tabanını oluşturan ve devletin kendilerine zulmettiğine inanan insanlar, devletin hükmü altındaki topraklarda “*vatandaş*” sıfatıyla yaşamaktadırlar. Bu insanların milli birlik ve ülke bütünlüğüne inandırılması gerekmektedir ki bu amaca -haklı bir gerekçeyle de olsa- şiddet kullanılarak ulaşılamaz. Aynı süreçte örgütten nefret eden ve ülke bütünlüğünü savunan vatandaşların örgütün temsilcisi olduğunu iddia ettiği vatandaşlara karşı toplumsal bütünlüğü bozucu bir kine sahip olmalarını engellemek amacıyla da faaliyet gösterilmelidir.

Maalesef devletimiz, teröre rağmen toplumsal barışı ve ülke bütünlüğünü sağlamak için başvurulacak en son çare olduğu halde silahlı mücadeleyi yegâne yol olarak benimsemiş ve doğan çatışmanın kaçınılmaz sonucu olan ölümler de, ölen hangi taraftan olursa olsun, iki kardeş halkı birbirine karşı kinlendirmekten başka hiçbir işe yaramamıştır.

Eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, *Terör Örgütlerinin Sonu* adlı eserinde, bazı sayısal verilere dayanarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin terör örgütüne karşı yürüttüğü silahlı mücadelede başarılı

olduğunu iddia ediyor.¹⁶⁴ Bazı acı gerçekleri bir kenara bırakıp kimin başarılı olduğunu tespit etmek amacıyla salt kelle sayma yoluna gidersek, bu iddiayı doğru kabul edilebiliriz. Ancak bu verileri “süreç içindeki dalgalanmalara rağmen örgütün silahlı kadrolarındaki insan sayısının genel itibarıyla hiç düşüş göstermediği ve örgüte katılımların azalmadığı” gerçeğiyle birlikte değerlendirdiğimizde, en başından itibaren terörle mücadeleyi tamamen unutup yalnızca teröristle mücadeleye odaklandığımızı ve binlerce gencin toprak olmasına rağmen başarı yolunda bir adım bile ilerleyemediğimizi anlarız.

Evet, Türkiye’de terörün ağır can kayıplarına neden olan eylemlerle hortladığı günden itibaren devlet nezdinde geliştirilen savunma mekanizması, silahlı mücadeleden ibaretti. “Biz niye bu hale geldik, bu sorunu çözenin başka bir yolu yok mu?” gibi soruları gündeme getiren ve getirdikten kısa bir süre sonra şüpheli şekilde ölen Eşref Bitlis, Turgut Özal vb. birkaç aydın insan dışındaki herkes savaşa odaklanmıştı. Ama saldırı şekli ve zamanı belirsiz olan bir örgüte karşı düzenli devlet ordusuyla mücadele etmek kolay olmadı. Savaşın yapıldığı coğrafi bölgenin şartları her yönden örgüt lehineydi ve gün geçtikçe şehit sayısı artıyordu. Mevcut hukuki düzen içinde yürütülen silahlı mücadeleden sonuç alınamayacağına karar veren bazı “aklı evvel” yetkililer, yeni bir yöntem geliştirdiler: “*illegal silahlı mücadele*”

Bundan sonra örgütle anladığı dilden konuşulacak, örgütü besleyen kaynaklar kurutulacak ve bölgede yardım-yataklık faaliyetinde bulunan köyler boşaltılıp örgütün halkla bağı kesilecekti. Yani bir taraftan legal silahlı mücadeleye devam edilerek “*görünüşte hukuki*” bir tavır takınılacak, diğer taraftan da karanlık faaliyetlerle örgüte büyük darbeler vurulacaktı. Fakat hesap yanlıştı; çünkü örgüte karşı kısa vadede büyük başarılar kazandırdığı sanılan bu karanlık faaliyetler, uzun vadede halkları birbirine küstürecek ve kardeş kavgasını içinden çıkılmaz bir boyuta taşıyacaktı.

Asker ve polis teşkilatlarında görev yapan kamu görevlileri ile devletin bu tür faaliyetlerde eskiden beri kullandığı kişiler göreve çağrıldı. Oluşturulan yasadışı birimlere bölge halkından olan korucu, itirafçı vb. kişiler de katıldı. Bu karanlık birimleri yöneten kamu görevlileri, arkalarındaki siyasi ve ekonomik gücün de desteğiyle bölgede tek egemen güç haline getirildiler. Askere, polise, valiye, kaymakama, hâkime ve savcıya tanınan yetkileri tek başlarına kullandılar; adı geçen yetkililer ise bölgede yaşanan olayları sadece seyrettiler. Evlerinden asker ya da polis olduğunu söyleyen kişilerce alman yüzlerce insandan bir kısmına bir daha ulaşılamadı, diğer kısmı ise ağır işkenceyle geçen sorguların ardından suçlu olup olmadığına bakılmaksızın tutuklanıp cezaevlerine dolduruldu. O dönem gözaltına alındıktan sonra bir daha kendilerine ulaşılamayan kişilerin cesetleri, bugün zorla boşaltılan köylerdeki su kuyularında ya da lağım çukurlarında bulunuyor. Oluşturulan yasa dışı kadrolara dâhil edilen korucu ve itirafçılar, arkalarındaki güce güvenerek şahsi husumet duydukları kişileri “örgütçü” diye yaftalayıp bertaraf ettiler ve aynı zamanda da ceplerini doldurdular. Ayrıca Hizbullah gibi görünüşte bambaşka amaçları olan yasadışı örgütler de piyasaya sürülmüştü. Gündüz vakti sokakta yürüyen insanlar, arkalarından sıkılan tek kurşunla ya da satır darbeleriyle ölüyorlardı. 1987 yılının Temmuz ayında başlayan OHAL uygulaması da devletin zor kullanma yetkisini istismara elverişli hale getirerek tüm bu hukuksuz faaliyetlere kılıf oluyordu. Böylece Güneydoğu, PKK terörünün yanında Hizbullah ve devlet terörünün de yaşandığı, insanların sokağa çıkamaz hale getirilip ölmek ya da öldürmek arasında tercih yapmaya zorlandığı bir cehenneme dönüştü. Ayrıca Güneydoğu’da bunlar yaşanırken, Adapazarı-Hendek-Sapanca arasında da Kürt işadamlarının cesetleri bulunuyordu.¹⁶⁵

Aynı süreçte Kürt sorunu ekseninde siyaset yapan DEP milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve bu kişiler meclis önünde

165 Can Dündar ve Celal Kazdağlı, *Ergenekon (Devlet İçinde Devlet)*, 13. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s. 62-64.

yaka paça gözaltına alınmışlardır. O dönemde meclis gündeminin yüz ellinci sıralarında bulunan dokunulmazlık dosyalarının alelacele gündemin başına alınması da, devletin savaş dışındaki tüm yollara kapıyı kapattığının bir göstergesidir.¹⁶⁶

Terörle mücadele sürecinin illegal düzeyde yürütüldüğü bu dönemlerde, adli makamların da devletin silahlı güçlerinin baskısı altında görev yapıp birçok adaletsiz karara imza attığını söyleyebiliriz. Süreç boyunca örgütün mensubu olmadığı halde kimi zaman mahalle baskısı, kimi zaman da gençlik hevesiyle şehir eylemlerine katılan 13-18 yaş arasındaki çocuklar tutuklanıp cezaevine gönderildiler. Cezaevi koşulları, henüz net bir siyasi tercih yapamayacak kadar küçük olan bu çocuklar için her açıdan olumsuzdu. Maalesef cezaevinden çıktıklarında da devlet tarafından “*terörist*” muamelesi görmeye devam ettiler. Böylece bu gençlere de kardeş kavgasına PKK saflarında dâhil olmaktan başka bir seçim hakkı kalmamıştı.

Bugün varlığı yargı kararlarıyla da kısmen kabul gören bu illegal örgütler, Türkiye gündemine ilk kez 3 Kasım 1996 tarihinde, içinde Abdullah Çatlı, Gonca Us, Sedat Bucak ve Hüseyin Kocadağ’ın bulunduğu aracın Susurluk’ta yaptığı kazayla oturdu. O günlerde tartışılıp açığa çıkarılması mümkün olamayan karanlık faaliyetler, zaman içinde her meslek grubundan cesur ve namuslu insanların gösterdiği gayretlerle belli bir ölçüde aydınlatıldı. Şimdi geriye baktığımızda, o dönem itibarıyla hem asker hem de polis teşkilatları içinde PKK ile mücadele etmek için teşekkül ettirilen suç örgütlerinin birçok masumu katlettiği ve aynı zamanda kendilerine tanınan sınırsız yetkiyi istismar edip uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi ağır suçlara bulaştığını görüyoruz.

Masum halk, kimin hangi taraftan olduğunu anlayamadı; hem örgütün hem de devletin oluşturduğu korku düzeni içinde yıllarca zulüm görerek çıldırdı. Hukukun en başta devlet tarafından çiğnen-

166 Ercan Karakaş, *Kürt Sorunu (Sosyal Demokratik Yaklaşımlar)*, 1. Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009, s. 63.

diği bu süreçten geriye, lağım çukurlarına atılmış cesetler, eğitim alamamış bir nesil ve köyleri anımsatan gelişmemiş şehirler kalmıştı.

Sonuç? Maalesef devlet, tüm bu karanlık faaliyetlere imkân tanıyarak örgütün iddialarını haklı çıkarmıştı. Böylece devlete kin duyan Kürtlerin sayısı önemli ölçüde artmaya ve örgütün temsil ettiği taban da genişlemeye devam etti. Bundan sonra Kürtleri birlik ve bütünlüğe inandırmak, tekrar güvenlerini kazanıp terörü sona erdirmek çok daha zor olacaktı.

Örgüt Liderinin Yakalanışı

Abdullah Öcalan, 1998 yılı Ekim ayında Türkiye'nin baskıları sonucu yıllardır yaşadığı Suriye'den çıkıp bir süre Rusya, İtalya ve Yunanistan'da ilgili devletlerin gözetiminde kaldıktan sonra devam eden baskılar üzerine Kenya'daki Yunan Büyükelçiliğine sığındı. Kenyalı yetkililerin örgüt liderinin ülkelerinde bulunmasından duydukları rahatsızlığı iletmeleri üzerine Öcalan, önceden yapılan plan uyarınca 15 Şubat 1999 tarihinde Nairobi Havaalanı'nda hazır bekleyen ve Türk güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu uçağa bindirilip yakalanarak Türkiye'ye getirildi.¹⁶⁷ Aynı yıl İmralı Adası'nda başlayan yargılama neticesinde verilen hüküm şöyle başlıyordu:

Kurduğu silahlı terör örgütü PKK'yı aldığı kararlar ve verdiği emir ve talimatlarla sevk ve idare ederek, devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf eylemleri gerçekleştirdiği sabit görüldüğünden, eylemine uyan TCK'nin 125. maddesine göre ölüm cezası ile cezalandırılmasına...¹⁶⁸

167 Tuncay Özkan, *Abdullah Öcalan Neden Verildi? Nasıl Yakalandı? Ne Olacak?*, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2005, s.175-182.

168 Tuncay Özkan, *Operasyon*, 3. Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s. 255.

Abdullah Öcalan, idam cezasının kaldırılmasının ardından müebbet hapse mahkûm oldu.

Örgüt liderinin yakalandığı süreçte gerek Türkiye gerekse dünyada yaşanan olaylar açık bir şekilde göstermektedir ki yakalamanın zamanı ve şekli, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız politikaları doğrultusunda belirlenmemiştir.¹⁶⁹ 1990'lı yılların başında örgüt liderini uzun yıllar muhafaza eden Suriye'nin müttefiki olan Sovyetler Birliği'nin çöktüğünü ve 2000'li yılların başında da Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin komşusu Irak'a müdahalede bulunduğunu sebep-sonuç ilişkisi içerisinde hesaba kattığımızda, Öcalan'ın Türkiye'ye teslimini dönemin uluslararası konjonktürünün bir sonucu olarak görmek mümkündür. Nitekim ülkemizde “Öcalan'ın ABD tarafından idam edilmemek koşuluyla Türkiye'ye teslim edildiği” şeklindeki iddiayı çürütecek esaslı bir karşı çıkış da olmamıştır.

Kavga Yeniden Başlıyor

Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi, doğal olarak örgüt içerisinde büyük bir travmaya sebep olmuştur.

PKK'nın 2000 yılı Ocak ayında gerçekleşen kongresinde silahlı mücadeleye son verme kararı alınıp İmralı'da özel olarak hazırlanan cezaevinde tutulan örgüt liderinin idamdan kurtulmasını ve sonrasında da serbest bırakılmasını sağlamaya yönelik “barış projesi” hazırlandı. Bu kongrede alınan kararların Öcalan'ın yargılanma aşamasında yaptığı savunmalarla uyum içinde olduğunu görüyoruz.

Ayrıca bir takım batılı ülkelerin terör örgütü listelerine alınan PKK, 2002 yılı Nisan ayında gerçekleşen kongrede adını “KADEK (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi)” olarak değiştirmiş ve Abdullah Öcalan'ı KADEK'in onursal başkanlığına getirmişti.

169 Tayyar, s. 134-141; Özkan, *Abdullah Öcalan Neden Verildi? Nasıl Yakalandı? Ne Olacak?*, s. 7-16.

2003 yılı Ekim ve Kasım aylarında gerçekleşen kongrede de isim değişikliğiyle hedeflenen sonuca ulaşılammaması üzerine KADEK feshedilip örgütün adı “KONGRA-GEL (*Kürdistan Halk Kongresi*)” olarak değiştirilmiştir.

Devlet, Öcalan’ın yakalanışıyla birlikte doğan bu tarihi fırsatı değerlendiremedi. Örgütün ne yapacağını şaşırıldığı bu dönem içinde hazır idam cezası da kaldırılmışken Kürtlerin öteden beri vurguladıkları talepleri hukuki düzeyde karşılanırsa ve örgüt mensupları da affedilerek ülkeye çağrılısaldı, Türkiye 2000’li yıllara bu ağır yarayı tedavi etmiş olarak girebilecekti. Fakat burada şu hususu özellikle belirtmekte fayda var: Gerçek bir demokratik ülkede olması gerektiğinin aksine, o dönemlerde Türkiye’nin kaderine yalnızca seçilmiş siyasiler hükmetmiyordu. Ayrıca mevcut siyasi iktidarların tabanını oluşturan Türklerin böyle kapsamlı bir af ve barış projesine hazır oldukları da söylenemezdi.

PKK’nın 2004 yılı Mayıs ayında gerçekleşen kongresinde, “*örgüt liderinin serbest bırakılması, örgüte yönelik operasyonların durdurulması, koruculuk sisteminin kaldırılması, Kürt kimliğinin anayasada kabul edilmesi vb. taleplerin karşılanmadığı*” gerekçesiyle ateşkes dönemi sona erdirilip yeniden savaş kararı alındı.

Ve Türkiye, ortalama beş yıl süren bu belirsizliğin ardından kardeş kavgasına kaldığı yerden devam etti. Öcalan da avukatları aracılığıyla örgütü yönetmeye devam edecekti.

Yeni Yapılanmalar

Savaşın yeniden başladığı dönemden itibaren Öcalan, örgütün bağımsız bir ulus devlet kurma idealini önce “*Demokratik Konfederalizm*” ve ardından da “*Demokratik Özerklik*” şeklinde revize edip cezaevinde geliştirdiği yeni yapılanmaya ilişkin tasarıları avukatları

aracılığıyla PKK'nın üst düzey yöneticilerine ulaştırarak bu tasarılar çerçevesinde yeniden örgütlenmeye gidilmesi talimatı verdi. Bu talimatlar doğrultusunda gerçekleşen kongrelerde, “*dört parçadan oluşup Türkiye'nin güneydoğu ve doğu bölgeleri ile Suriye, Irak ve İran topraklarının bir kısmını içine alan ve bölgedeki tüm Kürt halklarını kapsayan*” yeni yapılanmalar (2005'te KKK-Koma Komalen Kürdistan, 2007'de KCK-Koma Civaken Kürdistan) karara bağlandı. Elbette tüm bu gelişmelerin sadece Öcalan'ın iradesi doğrultusunda yaşanıp yaşanmadığını şimdilik kesin olarak bilmiyoruz; gerçeği zaman gösterecek.

Türkiye Cumhuriyeti adli makamları tarafından yürütülen soruşturmalar kapsamında deşifre edilen ve bünyesinde tıpkı bir devlet teşkilatı gibi yasama-yürütme-yargı organları ihtiva eden bu sıra dışı yapılanma, “*örgütün kuruluş amacından sapmadığı*” şeklinde yorumlandı. Kürtlere yeniden cezaevi yolu görünmüştü.

Barış Yolunda

Son yıllarda Türkiye'nin önüne yeni bir tarihi fırsat çıktı. Siyasi iradenin kararlı tavrıyla başlayan barış süreci, birçok Kürt ve Türk vatandaş tarafından umutla karşılandı. Ara sıra süreci baltalamak üzere dile getirilen ağır söylemler ve gerçekleştirilen eylemler bir tarafa bırakılırsa, kavganın her iki tarafı da barışa ve bütünlüğe doğru somut adımlar atmaya başladı. Umarım bu fırsat ziyan edilmeyecek.

ÇÖZÜM

MEŞRUIYET

Ülkemizde Kürt sorununa dair ortaya atılan muhtelif görüşler dikkatle incelendiğinde, meseleye “*Türkiye ’de Kürt sorunu var mı? Kim haklı? Kürtler, Türkiye ’yi bölmek ve ayrı bir devlet kurmak istiyorlar mı?*” vb. sorulara cevap arama gayretiyle yaklaşıldığı görülüyor. Oysa bu konular esasen sorunun ikincil boyutlarıyla ilgili olup meseleyi bu türden somut sorular üzerinden ele almak, Kürt sorununun ortaya çıkmasına neden olan ana sebeplerin teşhisini zorlaştırmaktadır.

Bence çözüm için atılması gereken ilk adım, “*mevcut sorunun devletin meşruiyetini ilgilendirip ilgilendirmediğini tespit etmek*” olmalı. Meşruiyet meselesi açıklığa kavuşturulmadığı takdirde sağlıklı bir çözüm yolu bulunamaz. Çünkü sorunun devletin meşruiyetini tartışmaya açan bir boyut taşımaması halinde yürürlükte olan hukuk kapsamında çözüme gitmek mümkünken, ortada bir meşruiyet sorunu varsa mevcut siyasi düzen içinde çözüm aramak boşunadır; bu durumda devlet kendini sorgulayıp sistemin sorun çıkarıcı taraflarını yok etmelidir.

Meşruiyet Teorileri

Günümüz Türkçesine “*şeriata (kamuna) uygunluk*” olarak çevirebileceğimiz meşruiyet, “*bir ülkede hüküm süren siyasi iktidarın*

(yönetenin) varlık sebebinin aynı ülkede yaşayan halk (yönetilen) açısından makul bir anlama kavuşturulması, siyasi iktidar tarafından konulan kuralların halkın rızasına ve onayına dayanması” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷⁰

Prof. Dr. Mümtazer Türköne, *Siyaset* adlı eserinde, “meşruiyet” kavramını şu cümlelerle izah etmektedir:

Meşruiyet, bir iktidarın rızaya dayanmasını ifade eder. Bu rıza, genel bir uzlaşmanın eseri ise buna “oy-daşma (consensus)” adı verilir. İktidar ile otorite arasındaki fark da meşruiyetten kaynaklanır. Çıplak bir gücü insanlar üzerinde hükmeden otoriteye dönüştürmek için meşruiyet gerekir. Bu yüzden otorite kelimesi bazen “meşru iktidar” anlamında kullanılır.¹⁷¹

Alman sosyolog ve ekonomi-politikçi Max Weber’e göre meşruiyetin üç farklı kaynağı vardır. **Geleneksel meşruiyet**, “siyasi iktidarın meşruluğunun yerleşik geleneklerden ve bu geleneklerin kutsallığına olan yaygın inançtan doğması” durumunu ifade eder. Bu tür meşruiyete, iktidarın babadan oğula geçtiği monarşileri örnek verebiliriz. **Karizmatik meşruiyet**, “birtakım olağandışı-insanüstü vasıflara sahip olduğuna inanıldığı için yöneticiye itaat edilmesi” durumunu ifade eder. Peygamberlerin, velilerin veya genellikle bunalm dönemlerinde ortaya çıkıp halkın umudu haline gelen Hitler, Atatürk vb. siyasilerin meşruiyeti bu gruba girmektedir. **Rasyonel-hukuki meşruiyet** ise “siyasi iktidarı kullananların bu yetkiyi herkes için bağlayıcı-akılcı yasalardan (yani hukuktan) almaları” durumunu ifade etmektedir.¹⁷²

170 Bekir Parlak, *Kamu Yönetimleri Sözlüğü*, 1. Basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011, s.526.

171 Mümtazer Türköne, *Siyaset*, 2. Basım, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2013, s. 51.

172 Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 4. Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s.279.

Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi* adlı eserinde, Max Weber'in tipolojisini esas alarak meşruiyete ilişkin şu önemli tespitleri yapmıştır:

Bir yönetim sistemi olarak devlet, meşruiyet sorunu ile karşı karşıyadır. Bir başka deyişle, yurttaşlardan, sorgusuz sualsiz bir sıradanlıkla ya da kişisel çıkar hesaplarıyla değil doğru olduğuna inandıkları için otoritesine boyun eğmelerini ister. Bu amaçla her yönetim sistemi, buyruklarına ahlaksal bir yükümlülük niteliği kazandıracak ve yurttaşlarınca paylaşılacak bir anlayışı ortaya çıkarmalıdır. Max Weber'e göre geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal olmak üzere meşruiyeti belirleyen üç temel anlayış vardır. Bunlardan yalnızca sonuncusu modern devlete uygundur. Bu tür meşruiyette, kişisel buyruklara itaatın ahlaksal kaynaklı olduğu iddiası, bu buyruklar geçerli genel kurallara uygun olduğu ölçüde doğrudur. Kurallar ise devletin anayasasında öngörülen usule uygun olarak ortaya çıktıkları ölçüde geçerlidir.¹⁷³

Prof. Dr. Mustafa Erdoğan da *Anayasa Hukuku* adlı eserinde, “meşruiyetin mutlak bir kavram olmayıp ‘toplumun bütün kesimlerinin tam rızası’ anlamına gelmediğini, aynı zamanda meşruiyetin düzey veya yoğunluğunun zaman bakımından sabit olmadığını” ifade etmektedir.¹⁷⁴

Bu görüşler ışığında akla öncelikle şu sorular geliyor: Meşruiyetin ölçüsü nedir? Devlet düzeni veya belirli bir dönemde ülkeyi yöneten iktidar, o ülkede yaşayan insanların yüzde kaç tarafından

173 Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi*, Şule Kurt ve Binnaz Toprak(-çev.), 6. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.122-123.

174 Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 7. Basım, Ankara: Orion Kitabevi, 2011, s.9.

benimseniyorsa “meşru” kabul edilebilir? Çağdaş demokrasilerde benimsenen oylama kuralları, meşruiyet açısından da geçerli midir?

Herkes bu sorulara kendi değerleri ekseninde farklı cevaplar verebilir. Devletin meşru görülmesi için kimilerine göre ülke nüfusunun salt çoğunluğunun (%50+1) rızası yeterli sayılabilirken, kimilerince çok daha yüksek ya da düşük oranlar ölçü olarak kabul edilebilir.

Ben uzmanlar tarafından ileri sürülen bu görüşleri şahsi adalet anlayışım ekseninde değerlendirerek şöyle bir sonuca ulaştım: Bir ülkede yaşayan insanlardan devletin hükmünü ve varlığını tanımayanların sayısı “marjinal” olmalıdır ki devlet (otorite) meşru kabul edilebilsin. Bu kural, her türlü sosyal ve siyasal topluluk açısından da geçerlidir. Sözgelimi bir derneğin toplam 100 üyesi olduğunu ve dernek başkanının otoritesinin 97 üye tarafından kabullenildiğini varsayalım. Başkanı tanımayan, onun koyduğu kurallara direnen 2 kişilik muhalefet grubunun “marjinal” ve başkanın otoritesinin de “meşru” olduğunu kolayca söyleyebiliriz. Ancak bu dernek üyelerinden 40 kişinin başkanın otoritesini tanımadığını varsaydığımızda, meşruiyetten bahsedebilmek pek kolay değildir. Çünkü her ne kadar kişi, başkan olmak için gereken tüm şartları taşısa ve mevcut kurallar ekseninde yeterli sayıda oy alarak seçilmiş olsa da, hükmettiği nüfusun % 40’ını oluşturan kişiler tarafından benimsenmemektedir. Ortamın huzursuzluğa müsait olduğu ve mevcut otoritenin her daim istikrarı sağlayacak bir güce sahip olmadığı açıktır. Aynı durum, devletler açısından da geçerlidir. Her devletin hüküm sürdüğü topraklarda farklı siyasal görüşlere sahip olan ve mevcut düzeni tanımayan insanlar yaşar. Bu insanların sayısı, düzenden memnun olan insanların sayısına nazaran çok çok az olmalıdır ki meşruiyetten şüphe edilmesin. Şayet ülke nüfusunun önemli bir kısmı düzene direniyorsa, ortada meşruiyet açısından ciddi bir sorun var demektir. Böyle bir durumda devlet “meşru ve haklı”, direnenler ise “terörist-hain” kabul edilemez. Bu aşamada düzenin kendini sorguya çekmesi şarttır.

Kürtler Karşısında Devletin Meşruiyeti

Şimdi de Kürt sorununu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin meşruiyeti açısından ele alalım. Aslında Türkiye'de var olan Kürt sorunu, kökü çok eskilere dayanan ve içerisinde insan hakları ihlalleri, isyanlar, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz şartlar vb. sayısız olgu barındıran çok boyutlu bir sorundur. Ama bu sorunun 80'li yıllardan itibaren en çok göze çarpan yanı kuşkusuz ki PKK adlı örgüt bünyesinde yürütülen silahlı başkaldırıdır. Öyle ki bugün "*Kürt sorunu*" dendiğinde, çoğu insanın aklına ilk önce PKK ve eylemleri gelmektedir.

Evet, Türkiye'de bir devlet, bu devlete başkaldıran silahlı bir örgüt, haklarının ihlal edildiğini iddia eden milyonlarca insan ve binlerce kişinin ölümüne sebep olmuş bir çatışma ortamı mevcuttur.

70'li yılların sonuna doğru "*bağımsız bir Kürt devleti*" idealiyle kurulan PKK adlı örgütün Türkiye'de var olan devlet düzenini tanımadığı, 30 yılı aşkın süredir silahlı isyan içinde olduğu ve bu isyana Kürt halkı adına kalkıştığı herkesçe malumdur. Öyleyse mevcut devlet düzeninin meşru olup olmadığını belirlemek için öncelikle PKK'nın hem kırsal hem de şehir kadrosunda yer alan mensupları ile öyle ya da böyle örgüt tarafında saf tutan sivil insanların sayısının bilinmesi gerekir.

Örgütün kırsal kadrolarında faaliyet gösteren silahlı üyelerinin sayısına ilişkin gerçeğe yakın bir tahminde bulunmak mümkündür ki bu sayının süreç içindeki olağandışı iniş-çıkışlar bir kenara bırakıldığında 4000-7000 civarında olduğu bilinmektedir. Ancak silahlı faaliyet yürütmeksizin örgüte üye olan, üye olmadığı halde örgüt adına suç işleyen veya örgüte yardımda bulunan ya da sadece örgüte sempati duyan kişi sayısına ilişkin inandırıcı bir tespit yapabilmek hiç de kolay değil. Çünkü bu gruplar içinde yer alan kişilerden kaç tanesinin bu konuların bireysel-özgür iradelerine göre seçtiği şüphelidir. Nitekim örgütün davasıyla hiçbir ilgisi olmadığı halde sırf oğlu-kızı dağda olduğu için o cephede saf tutanların ve yine

tehdit, mahalle baskısı vb. sebeplerle o taraftanmış gibi görünmek zorunda olanların sayısı azımsanamaz. Yine esasen örgütün davasını gönülden desteklemekle birlikte şahsi çıkarlarını ön planda tutarak devlet düzenine bağlıymış gibi yaşam süren insanlar da mevcuttur. Bu sebeplerden ötürü PKK ile Kürtler arasındaki bağın derecesini belirlemeye yönelik olarak yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkan veriler de meşruiyet tespiti açısından “*güvenilir*” değildir.

Bu satırların yazarının şahsi kanaatine göre Türkiye’de yaşayan Kürtlerin çoğunluğu ülke bütünlüğünden ve milli birlikten yana olup, her şartta ayrılık isteyenlerin sayısı ise marjinal boyuttadır. Zira PKK tarafında saf tutanları bu seçime yönelten tek sebep “*bağımsız bir devlet kurma ideali*” değildir; dağa çıkan veya herhangi bir surette düzene direnen Kürtleri bu yönde davranmaya iten sebepler muhtelifdir: aşağılayan ve/veya dışlayan ideolojik devlet faaliyetleri, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı, vs.

Ancak bir gerçek var ki Kürtler, devletin kendilerine evrensel insan hakları kapsamında muamele etmesi hususunda hemfikirler. Yani anadil kullanımının, Kürt olarak tanınmanın ve Türk olduklarına zorla vurgu yapan resmi söylemlerden kurtulmanın önünde engel oluşturan hiçbir resmi muameleyi “*meşru*” kabul etmezler. Türkiye’de yaşayan Kürt nüfus azımsanamayacak, yani meşruiyeti tartışmaya açacak yeterlilikte olduğuna göre, “*ülke bütünlüğü ve milli birlik*” açısından olmasa bile “*hakların tanınması veya ihlali*” açısından bir meşruiyet sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda devletin kendini sorgulaması ve Kürt sorununu insan hakları çerçevesinde gözden geçirmesi şarttır.

Burada Kürt sorununun ana kaynaklarından biri olmasına rağmen soruna çözüm arayan insanların çoğu tarafından göz ardı edilen bir meseleye, “*devlet*” ve “*ülke*” ilişkisine değinmekte de yarar var.

Kürdistan adı verilen coğrafya 20. yüzyıl başlarında parçalara ayrılmış ve Kürtler de bu bölgeyi paylaşan farklı ulus devletlerin egemenliği altında yaşamaya başlamışlardı. Çizilen sınırlar hem coğrafi ve etnik gerçekliğe uygun değildi, hem de bölge halkının iradesine dayanmıyordu. Neredeyse bütün etnik grupların bir ulus devlet kurduğu bu süreçte Kürtler, bir ulus devlete sahip olamadıkları gibi egemenlikleri altında yaşadıkları tüm devletlerden de zulüm gördüler.

Cengiz Çandar'ın işaret ettiği gibi, belki de Kürt sorununun kronik ve kanlı bir sorun olması, bağımsız bir Kürt devletinin kurulamamasıyla ilgili olabilir.¹⁷⁵ Eminim ki Türklerin çoğunluğu bu tespiti “ürkütücü” buluyor. Ama tepkileri, Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu toprak parçasını yıllarca vatan olarak benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Öyle değil mi? Bugün itibarıyla kaç Türk var ki zamanında Osmanlı egemenliğinde bulunan Mısır topraklarını kaybettiğimiz için ağlıyor? Aynen bunun gibi, şayet 20. yüzyıl başlarında bölgede bir Kürdistan Cumhuriyeti kurulsaydı, Türkler de bugünkü ülkemize nazaran daha küçük bir toprak parçasını “Türkiye” olarak adlandırıp benimseyeceklerdi. Yahut o dönem itibarıyla Irak ve Suriye'nin kuzeyi Türkiye'ye dâhil edilip Kürdistan ile Türkiye Cumhuriyeti arasında federal bir bağ tesis edilseydi, bugün federasyonu benimsemiş ülkelerinki gibi bir siyasi düzen içinde yaşayacaktık. İki olasılık da gerçekleşmedi; sanki birileri bu topraklarda akan kanın durmasını istemiyordu ve sınırlar da ülkelerin güçlenip gelişmesine engel teşkil eden büyük iç çatışmalara davet çıkaracak şekilde çizilmişti.

Bilindiği üzere ülke (vatan), devlet adı verilen müessesenin kurucu unsurlarındandır ve devletlerin hâkimiyeti altında bulunan toprak parçalarının sınırları, “coğrafi, etnik ve kültürel gerçekler” dikkate alınarak belirlenir. Bilhassa bünyesinde etnik çeşitlilik barındıran ülkelerin sınırları adil ve mantıklı gerekçelere dayanmak-

175 Cengiz Çandar, *Mezopotamya Ekspresi*, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 514.

sızın belirlenirse, milli birlik ve ülke bütünlüğünü tehlikeye sokan kargaşalarla karşılaşma ihtimali her dönemde mümkündür.

Sınırları yapay olan ülkelerin geleceği, şu ihtimallerden birine gebedir:

1-Günün birinde suni sınırlar yok edilip bölgede coğrafi özellikler ve etnik gerçekliklerle uyumlu yeni devletler kurulur.

2-Devlet, egemenliği altında yaşayan herkese “*eşit vatandaş*” muamelesi yaparak huzurlu bir toplum düzeni kurar, böylece o suni sınırların çevrelediği toprak parçası da içinde etnik kökenlerine aldırış etmeksizin millet bilincine kavuşmuş insanların yaşadığı “*gerçek bir ülke*” haline gelir.

Kürdistan topraklarından pay alan ulus devletlerden biri de Türkiye’dir. Unutulmamalı ki Türkiye Kürtlerinin devleti her yönüyle meşru kabul edebilmeleri için öncelikle devletin Kürtleri “*Türklerle her yönden eşit vatandaş*” olarak kabul etmesi gerekir. Bu da onların haklı taleplerinin anayasal güvenceye kavuşturulması ve “*Türklerden farklı ama devlet nezdinde Türklerle eşit konumda*” olduklarına ikna edilmeleriyle mümkündür. Hukuki ve siyasi faaliyetlerini “*Türkiye, Türklerindir*” anlayışı doğrultusunda yürüten ve yıllar boyunca her sabah Kürtleri “*Ne mutlu Türk’üm*” diye bağıratan bir devletin Kürtlere “*eşit vatandaş*” nazarıyla baktığını hangi mantıkla açıklayabiliriz? Böyle bir durumda devlet düzenininin Kürtler tarafından “*meşru*” kabul edilmesi mümkün mü?

Cumhuriyet döneminden beri uygulanan inkâr ve asimilasyon politikaları bizi ayrılığa doğru sürüklerken, son yıllarda devletin bu politikayı terk ettiğine ve her geçen gün daha demokratik bir toplum düzeni oluşturmak amacıyla “*devrim*” niteliğinde hukuki düzenlemeler yaptığına şahit oluyoruz. İnanıyorum ki Türkiye, içinde yaşayan tüm etnik grupları huzur ve refaha kavuşturmak suretiyle birlik ve bütünlüğünü muhafaza edecek. Hatta biz bu kanlı kavgaya son verip kardeşçe yaşamayı başarırırsak, ülkemiz yurtdışında yaşayan Türk ve Kürtler için de bir “*cazibe merkezi*” haline gelir. Bu durumda belki o suni sınırlar yine kalkar; ama ayrılık için değil, birleşip büyümek için...

PKK VE KÜRTLER

Bu Bağ Doğru Okunmalı

Güneydoğu'da yapılan gösteri yürüyüşlerinin vazgeçilmez sloganlarından biridir: “*PKK halktır, halk burada!*” Peki, gerçek böyle mi? Gerçekten Kürt halkı ile PKK özdeş midir?

Kürt sorununun bir türlü çözülememesinin ana sebeplerinden biri, süreç boyunca Kürt halkı ile PKK arasındaki ilişkinin devlet tarafından doğru okunamaması ya da okunmak istenmemesidir.

Ülkemizin doğusunda belirli bir süre yaşayan herkes iyi bilir ki Kürtlerin önemli bir kısmının gözünde PKK, Türklerdeki algının aksine “*hain bir terör örgütü*” değildir. Elbette bu yargıyla tüm Kürtlerin PKK destekçisi olduklarını kastetmiyorum. Bölgede örgütten nefret eden birçok Kürt vatandaş da yaşamaktadır. Ama PKK ile Kürtler arasındaki bağın niteliğini belirlerken sadece siyasi görüşleri baz alırsak, hem vicdansızlık etmiş oluruz, hem de büyük bir yanılgıya düşeriz.

Bu bağ, Kürtlerin soruna ilişkin sahip oldukları siyasi görüşle açıklanamaz. Bölgede görev yapmış biri olarak açıkça söyleyebilirim ki herkesin özgürce irade açıklayabileceği bir ortam doğsa, Türkiye Kürtlerinin çoğunluğu bugünkü şartlarda örgütün varlığın-

dan ve eylemlerinden rahatsız olduğunu dile getirecektir. Ama bu gerçek, onların PKK ile hiçbir bağı olmadığına da işaret etmiyor. Çünkü meselenin siyasal boyutu dışında bir de sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları var.

Bir kere, Anadolu kültüründen nasip almış bir anne veya babanın çocuğunu hayatından çıkarması, herhangi bir suç işlediği için onu dışlaması söz konusu olamaz. Nitekim Türkiye’de yaşayan birçok anne, Kürt sorununa dair hiçbir görüşü olmadığı halde oğlu veya kızı dağda olduğu için örgütle sınıksı bir bağ kurmuş durumdadır. Bir dönem siyasiler, Kürt halkına seslenirken, devletin çözüme yönelik adım atması için Kürtlerin PKK ile bağlarını kesmelerini şart koşuyorlardı. Aynı dönemlerde görevimle ilgili bir işlemde dolayı muhatap olduğum bir Kürt siyasetçi, bana şöyle demişti: *“Bize diyorlar ki ‘PKK’ya sırtınızı dönün, öyle uzlaşalım.’ Biz, istesek de örgüte sırtımızı dönmeyiz. İşte benim öz kardeşim, dağda çatışmada öldü. Cesedi Gabar dağında, halen getiremedim. Şu an çocuğu, kardeşi veya babası dağda olan o kadar çok Kürt var ki...”*

İkinci olarak, PKK’yı *“marjinal”* olmaktan çıkarıp *“umut”* haline getiren olgu, devletin öteden beri Kürtlere karşı takındığı tavidir. Örgütün ağır eylemlerle gündeme düşmesinden itibaren devlet, hiçbir sosyal gerçekliği dikkate almaksızın Kürtleri iki yoldan birini seçmeye zorlamıştır: *“Ya devletten yana olacaksın ya da terörist muamelesi göreceksin!”* Koruculuk yapmayı kabul etmeyen köylerin yakılıp yıkılarak insanların göçe zorlanmaları, açıkça devlet tarafında olduğunu belli etmeyen ve fakat örgüt tarafında da olmayan insanların işkence veya hapis cezalarına maruz bırakılmaları vb. uygulamalar, bu zihniyetin ürünüdür. Bir anne düşünün ki kendisi Türkiye’nin bütünlüğünden yana olduğu halde oğlu Türkiye’yi bölmek üzere dağa çıkmış. Ve devlet gelip ona, *“Türkiye’nin bütünlüğünden yanaysan oğlunu unutacaksın, oğlunu unutmuyorsan terörist muamelesi göreceksin!”* diyor. İşte insanların çoğu, bu şekilde hem örgüt hem de devlet tarafından mağdur edildiler. Ayrıca devletin gözünü karartıp hukuk dışına çıkararak mücadeleye illegal örgütleri katması

da mağduriyete tuz biber ekti. Böylece Güneydoğu, Kürtler için yaşanmaz hale getirildi. Demokratik bir düzende asla kabul görmeyecek olan bu kamusal faaliyetler, beklenenin tam aksine örgütle halk arasındaki bağı da kuvvetlendirmiş oldu. Bu sebeple insanlar, terörü desteklemeseler bile gördükleri haksız zulmü unutamıyorlar ve bu zulümlerin propagandasını yapan PKK ile aralarında ister istemez bir bağ oluşuyor. Devlet yakın tarihteki insanlık dışı eylemleriyle yüzleşmediği sürece bu bağ varlığını koruyacak.

Yine devletin sorunu çözmeye yönelik düzenlemeler yapmak yerine yıllar süren bir inatla silahlı mücadeleyi tek yol olarak görmesi ve neticede silahlı mücadeleden bir sonuç alamayınca kısmen de olsa Kürt realitesini tanıyıp somut adımlar atmaya başlaması, “devletin babalığı” olarak değil “örgütün mücadelesinin kazanımı” olarak görülüyor ki bu yargı çok da yanlış değildir.

Tüm bu tespitler ışığında, Kürt halkı ile PKK arasındaki bağı “örgütün ülkeyi bölme yönündeki amacını gerçekleştirmesine müsaade etmeyecek kadar zayıf ve fakat devlet gerekli adımları atmadığı sürece örgütü sürekli yaşatacak kadar güçlü” olduğunu söyleyebiliriz. Evet, Türkler ve Kürtler, on binlerce gencin heba olduğu bu kanlı kavgaya rağmen ayrışmadılar; camilerde, okullarda, sokaklarda, her yerde genel itibarıyla birlik içinde yaşadılar. Kürtlerin çoğunluğu örgüte tam destek verseydi, bugün ülkenin doğusu, Türklerin hiçbir suretle ayak basamayacağı bir bölge haline gelirdi. Ama bu olgu bizi “PKK’nın Kürtleri temsil etmediği” sonucuna da ulaştırmaz. Nitekim PKK ile Kürtlerin bağı çok zayıf da değildir; zayıf olsaydı örgüt, devletin şiddetli mücadelesine rağmen faaliyetine devam edebilecek sayıda mensup bulamaz ve yok olurdu.

Netice itibarıyla gelinen noktada PKK, bütün Kürtler tarafından destek görmemekle birlikte Kürt sorununun içine işlemiştir ve çözüme giden yolda hesaba katılmaması imkân dâhilinde değildir.

Devletin Muhatabı Kim?

Hatırlanacağı gibi yakın bir tarihte medyada bazı devlet görevlilerinin PKK mensuplarıyla irtibat halinde olduklarına dair haberler yer alması üzerine kıyamet kopmuştu. Kimi çevreler bu girişimi olağan ve gerekli buldu. Ama binlerce gencin ölümüne sahne olan Türkiye’de, elbette herkesin böyle bir girişimi alkışla karşılaması da beklenemezdi. Nitekim bir kesim de devletin hiçbir şartta eşkiyayla pazarlık yapamayacağını ve bunu yapanların vatan haini olduğunu iddia etti. Her şeye rağmen devletin terör örgütüyle silahlı mücadeleyi tek yol olarak görmekten vazgeçip sorunu barışçıl yollarla çözmeye çalışması kulağa hoş geliyordu; kim bilir, 40.000 insanın kanma doymayan bu sorun belki de bitecekti. Aslına bakılacak olursa siyasilerin veya Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin muhtelif birimlerinde çalışan kamu görevlilerinin doğrudan veya dolaylı olarak PKK ile irtibat kurmaları, yeni bir olgu da değildi.

Bu süreçte benim dikkatimi çeken ilk şey, örgütle masaya oturup anlaşarak bu kavgayı sona erdirmeye olumlu bakanların çoğunun insanların terör eylemlerinden en çok etkilendiği doğu şehirlerinde yaşayan Kürtler ile bir kısım demokrat Türkler, örgütle pazarlık yapılmayacağını savunanların ise bölgeyle hiçbir irtibatı bulunmayan Türkler olduğudur. Gerçekten, İstanbul’dan uzaklara doğru ahkâm kesmek, “*Devlet eşkiyayla masaya oturamaz*” demek kolaydı. Ama Kürtler veya herhangi bir sebeple bölgede belirli bir dönem yaşayan insanlar, doğrudan ya da dolaylı olarak defalarca kendilerini mağdur eden bu kavgayı çocuklarına miras bırakmak istemiyor, “*Barış gelsin de nasıl gelirse gelsin*” diyorlardı. Her iki tarafın da iddiasına dayanak yaptığı haklı gerekçeleri var olmakla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere bu tarih itibarıyla Kürtler ile PKK arasındaki bağ görmezden gelinemez ve bu sebeple örgüt, çözümün doğal muhatabları arasındadır.

Ama bu gerçek, çözümün tek muhatabının örgüt olduğu anlamına gelmemektedir. Dikkat edilirse “*Devletin muhatap alması gereken kim?*” sorusuna verilen her farklı cevap, farklı farklı kesimlerin

rahatsızlık duymasına neden oluyor. Nasıl ki devletin “*Örgütle bağınızı keserseniz sizi muhatap alırım!*” şeklindeki söylemi karşısında Kürtler inciniyorsa, şehit anneleri de acıları görmezden gelinir gibi yalnızca örgütün muhatap alınarak çözüme gidilmesi halinde incinecektir.

Kürt sorunu sadece Kürtleri değil, tüm Türkiyelileri mağdur etmiştir. Öyleyse kalıcı bir barış isteyen devlet, Türkiye’de yaşayan herkesi muhatap almak zorundadır.

RESMİ İDEOLOJİ

İdeolojik Devlet

18. yüzyıl sonlarında Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından siyaset literatürüne armağan edilen “*ideoloji*” kavramı, insan düşüncesini Tanrı düşüncesinden ayırmak için kullanılan “*idea*” ile pozitif bilimleri anlatmak için kullanılan “*logy*” kelimelerinin birleştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁷⁶ Tracy, bir aydınlanmacı olarak fikirlerin de bilimi olacağını, fikirlerin kökenleri ve gerçekliğinin akla uygun yöntemlerle bulunabileceğini ileri sürerek keşfettiği bilime de “*fikir bilimi*” anlamına gelen “*ideoloji*” ismini vermiştir.¹⁷⁷

İlk kullanılmaya başlandığı andan itibaren konunun uzmanlarıca birçok farklı tanımı yapılan “*ideoloji*” kavramı, bugün itibarıyla bir bilim dalı olarak anılmaktan ziyade “*dünya düzenine ilişkin öneriler içeren ve insanlara rehberlik etmek üzere icat edilen*” sosyalizm, komünizm vb. fikir sistemlerini ifade etmek üzere kullanılıyor.

Demokrasi, “*halk yönetimi*” demektir. Bu kavramın ilk ortaya çıktığı M. Ö. 5. yüzyılda kadınlar ve köleler gibi bazı grupları içi-

176 Halis Çetin, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, 1. Basım, Ankara: Orion Kitabevi, 2007, s. 1.

177 Türköne, s. 100.

ne almayan “*halk*”, bugün insanlığın geldiği nokta itibarıyla “*hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan tüm bireyler*” şeklinde tanımlanmaktadır. Yine yaklaşık 2500 yıllık süreçte halkı oluşturan bireylerin sayısının çoğalması sebebiyle yönetim yetkisi halk tarafından bizzat (doğrudan demokrasi) değil, belirli dönemler için seçilen temsilciler aracılığıyla (temsili demokrasi) kullanılmaya başlanmıştır. Böylece halk, temsilcilerini bizzat seçmiş, temsilciler de çoğunluğun oylarıyla kabul edilen kurallara göre halkı yönetmiştir. Ancak bu sefer de çoğunluk iradesine katılmayan azınlığın mağduriyeti söz konusu olmuş, bu mağduriyetin giderilmesi için iktidarın vazgeçilemez insan haklarıyla sınırlandırılması anlayışı benimsenerek insan hakları anayasal teminat altına alınmıştır. “*Liberal demokrasi*” diye adlandırılan bu anlayışa göre “*demokratik devlet*”, “*halkın belirli sürelerle seçtiği temsilciler eliyle yönetildiği, birey hak ve özgürlüklerinin iktidara karşı anayasal güvence altına alındığı yönetim anlayışını benimseyen devlet*” şeklinde tanımlanabilir.

İdeolojik devlet ise anayasa ve yasalarda hüküm altına alınan bir ideolojiye dayanan ve hükmettiği toplumu bu ideoloji çerçevesinde dönüştürmeyi amaç edinen yahut resmi ideolojiyi benimsemeyen vatandaşlarını dışlayan devlet modelidir.

Demokrasinin amacı “*hoşgörü ve uzlaşmaya dayalı, son sözün halka ait olduğu bir toplum düzeni*” olduğuna göre, halkın sözü üstüne söz söylenebilen rejimlerin demokratik olduğundan bahsedilemez. Herhangi bir ideolojiyi devlet düzeninin temeline yerleştiren ülkelerde, son söz halkın değil rejim bekçilerinin olur. Resmi ideolojiye ters düşen fikirlere yaşam hakkı tanınmaz. Her aykırı görüş, “*Bu memleket sahipsiz değil!*” sözleriyle karşılanır ve ardından linç propagandaları başlar.

İdeolojik devletler, resmi ideolojinin sürekliliğini sağlamak uğruna yeri geldiğinde kendi halkına bile silah doğrultur. Darbeler, kargaşalar ve terör, hep bu düzenlerde vuku bulmaktadır. Bu anlayış, resmi ideolojinin yaşaması için hem kendi halkıyla hem de

diğer devletlerle düşman olan bir devlet yapılanması ortaya çıkarır. Devletin insan için değil ideoloji için var olduğu, ideolojiyi yaşatmak uğruna tüm insani değerlerin hiçe sayılabildiği bir düzende de adaletten söz edilemez.

İdeolojik devletler, rejimi hem hukuken hem de fiili olarak korurlar. İdeolojilerin dogma olarak kabul edildiği ve sistemin sorgulanamadığı ülkelerde, fikri veya ekonomik bir değer de üretilemez. Çünkü bu ülkelerde düşünmenin bile bir sınırı vardır. İnsanların beyinleri daha ilkokul sıralarındayken kelepçelenir ve böylece gelişimin önü tıkanır. Büstlerin, resimlerin, simgelerin ve marşların insan yaşamından çok daha değerli olduğu ideolojik devlet düzeni, akıl ve mantıkla bağdaşmayan çağdışı bir siyasi yapılanmadır.

İdeolojik devletlerin insanlığa verdiği büyük zararı anlamak için 20. yüzyıl tarihine göz atmak yeterlidir. Hitler, Mussolini, Mao, Stalin, Franco vb. birçok ruh hastası yöneticinin bir ideolojiyi halkına benimsetmek adına başvurduğu akıl almaz zulümler, milyonlarca masum insanın yaşamını yitirmesine neden olup dünyayı kan gölüne çevirdi.¹⁷⁸ Bu ideolojilerin birçoğu ise genellikle diktatörlerin ölümüyle birlikte halk nezdindeki önemini kaybetti. Ancak ideolojik devletler, ülkede yaşayan tüm vatandaşları benimsenen ideoloji çerçevesinde dönüştürmeyi amaç edinen totaliter rejimlerden ibaret değildir. Bir de Türkiye Cumhuriyeti gibi, yöneticileri halk tarafından özgürce seçilerek belirlenen ve fakat ne yöneticilere ne de halka resmi ideolojinin çerçevesi dışında siyasal ve sosyal yaşam hakkı tanınmayan ideolojik devletler var. Bu devletlerin ideolojisi, totaliter rejimlerde olduğu gibi “işlenmiş ve örgütlenmiş” düşünce sistemleri değil, daha çok “değişik durumlara karşı kodlandırılmamış tepkiler sağlayan ve rasyonel olmaktan çok duygusal nitelik taşıyan” düşün-

178 İdeolojik devletlerin diktatör yöneticileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Diktatörler*, 7. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013; Arthur Conte, *Diktatörler Yüzyılı*, Ergun Göze (çev.), 1. Basım, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2002.

ce tarzlarıdır.¹⁷⁹ Bu tür devletler, kimi zaman totaliter rejimlere özgü kamusal faaliyetlere kalkışsa da çoğu zaman dönüştürme yerine dışlama yöntemini seçen otoriter rejimi benimsemiştir.

İspanyol siyaset bilimci Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler* adlı eserinde, otoriter rejimleri şöyle tanımlamıştır:

Sınırlı, fakat sorumlu olmayan bir plüralizme yer veren; işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil, kendine özgü zihniyetlere sahip olan; gelişimlerinin bazı aşamaları dışında yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yaratmayan; bir liderin veya bazen küçük bir gurubun, biçimsel yönden iyi belirlenmemiş, fakat fiiliyatta oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandığı sistemler.¹⁸⁰

Son yıllarda ülkemizde demokrasi lehine yaşanan kısmi değişim bir tarafa bırakılırsa, bu tanımda belirtilen unsurlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hüküm sürdüğü topraklarda kuruluştan bugüne kadar egemen olan rejimin unsurlarıyla birçok açıdan uyumludur.

Türkiye Cumhuriyeti ve Resmi İdeoloji

Resmi İdeolojinin Kısa Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu, adı üstünde, iktidarın babadan oğula geçtiği otoriter bir monarşiydi. Biz saltanatı kaldırıp halk egemenliğini ilan etmekle, artık çağın gerisinde kalmış bu monarşi düzeninden kurtulacaktık; ama öyle olmadı.

Lüzum edip etmediği tartışılabilir; ama gerçek olan şudur ki Atatürk, ölene kadar bu ülkeyi tek başına yönetmiştir. O'nun ölümünden sonra ipleri tam anlamıyla eline alan İsmet İnönü de aynı

179 Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, s. 140-142; Aktaran: Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, 1. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 5.

180 Özbudun, s. 4.

yönetim anlayışını benimsemiş, ancak aynı dehaya sahip olmadığından veya artık şartlar ülkeyi buna zorladığından 1950 yılında iktidarı Demokrat Parti'ye kaptırmıştır. Yani devletin kuruluşundan itibaren egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu söylenece de, 1950 yılına kadar Türkiye, tek adamların yasama, yürütme ve yargı anlayışıyla yönetilmiştir.

Tek adamların Osmanlı sultanlarından tek farkı ise seçimle işbaşına gelmeleriydi. Tabi buna seçim denebilirse... Birer yıllık siyasi hayatları bile olmayan birkaç partiyi saymazsak, 1946 yılına kadar seçim yarışmasına katılacak bir siyasi parti olmadığı gibi, 1950 yılına kadar da adil bir seçim yapılamadı.

1960'ta, devrimin sözde bekçilerinin her akıllarına estiğinde başvuracakları darbelerin ilki gerçekleşmiş, 1971 yılında hükümeti istifaya zorlayan askeri muhtıra ve 1980 yılında yapılan darbeyle de ülkede tek söz sahibinin halkın seçtikleri değil resmi ideoloji olduğu hatırlatılmıştır.

Tüm bu olanlardan sonra Anadolu, "*bahşedilen*" seçme hakkının hiçbir önem arz etmediğini ağır bedeller ödeyerek görmüş ve sinmiştir. Bugün bile anne ve babalar, üniversiteye yolladıkları gençlere, "*kesinlikle siyasete bulaşmamalarını, devlete karşı gelmemelerini, ne isteniyorsa yaparak bir an önce tahsillerini tamamlamalarını ve doğdukları yerlere geri dönüp etliye sütliye karışmadan huzurlu bir hayat sürmelerini*" nasihat ederler. Bu ülkede bizzat seçtiği başbakanın bile asılabildiğini gören halk, demokrasinin koca bir palavra olduğunu anlamış ve Ankara'yı Ankaralılara teslim ederek geçim derdine düşmüştür.

İdeoloji çizgisinden çıkan başbakanın bile "*vatan haini*" damgası yiyerek asılmasının an meselesi olduğu bir ülkede, halkın çatlak ses çıkarması söz konusu olamazdı. Halk, inansa da inanmasa da resmi ideolojiye saygı duydu. Bu zorunluluk, bir süre sonra benimsemeye dönüştü. Çünkü tutuklanmamak, işkence görmemek, eğitim alabilmek, kısacası huzurlu bir yaşam sürebilmek ancak bu şekilde

mümkün oluyordu. İnsanlar, “düzenin düşmanı” olmadıklarını belli etmek için ilgili ilgisiz her yere bir Atatürk resmi asar oldular. Artık düzene başkaldırını devletten önce halk susturmaya başladı. Vatan-
daş, inanmadığı ve içeriğini bilmediği bir ideolojiyi körü körüne savunmaya başladı; böylece çıldırmış bir toplum vücuda geldi!

Tıpkı halk gibi bürokratlar da bu düzeni benimsemek zorundaydılar. Çünkü terfi edebilmenin ya da ihraç edilmemenin yolu, resmi ideolojiye bağlı olmaktan geçiyordu. Resmi ideolojiye bağlı olduğunu ispat etmenin araçları ise hayli ilginçti. Mesela, mürteci olmadığını göstermek için içki içmek, namaz kılmamak ve başörtülü olmayan bir bayanla evlenmek gerekiyordu. İnsanlar, ya inadına inançlarını yaşayıp işsiz kalacaklar ve belki de hapis yatacaklar ya da vicdanen rahatsız oldukları halde inanmadıkları değerleri benimseyeceklerdi. Yapacakları tercihle beraber ya onursuz yaşayacaklardı ya da aç... Her şeye rağmen bildiğini okuyan küçük bir grubun dışında kalan bürokratlar, ideoloji ekseninde yaşama veya yaşıyor-muş gibi görünme yolunu seçtiler. “*Bu devlet niye bu hale geldi, bu millet niye hırsız ve sahtekâr oldu?*” diye feveran edenler, bu soruların cevabını düzende arasınlar!

Binlerce yıldır biriktirilen medeni değerler, üç beş yılda küllen çöpe atılmıştı. Düşünmesine izin verilmeyen, tarihini kalıplaşmış kahramanlık öyküleriyle öğrenen ve böylece zihinleri kelepçelenen nesiller, daha iyi bir değer üretilemeyeceğine ikna edildiler. Çok çalışana “*Bu memleketi sen mi kurtaracaksın?*”, ideoloji çizgisini aşan bir eylem ya da söylemi olana da “*Bu memleket sahipsiz değil!*” deniliyordu. Ortaya öz güvensiz, küskün ve tembel bir kitle çıktı. “*Aşağılık duygusu, memur zihniyeti, paranoya vb.*” milli özelliklerimiz, işte bu sistem içinde vücuda gelmiştir.

Resmi İdeolojimizin Esasları

Evet, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, temelleri cumhuriyetin ilanıyla atılan, kurucu öğeleri “(1) Atatürk fetişizmi, (2) antidemokratik uygulamalarla hayata geçirilmiş laiklik ve (3) dışlayıcı-dönüş-

türücü bir anlama kavuşturulmuş Türk milliyetçiliği” olan, varlığı yasalarla teminat altına alınıp güvenliği askeri darbeler ve yargı katliamlarıyla sağlanan bir ideolojisi var: Kemalizm.

Tüm resmi ideolojiler gibi Kemalizm de bizi “*yerinde sayan bir millet*” haline getirmiştir. Üstelik Türkiye’nin durumu diğer ideolojik devletlerden daha vahimdir. Çünkü bizim hem resmi bir ideolojimiz vardır, hem de bu ideolojinin içeriği belli değildir. Ekonomik, siyasi veya sosyal öğretileri yoktur. Gerçekten Kemalizm, sözgeli mi Marksizm gibi dünya düzenine ilişkin somut belirlemeler yapıp ideal düzene ulaşmak iddiasıyla sabit hedefler gösteren bir ideoloji değildir. Esasında bir ideoloji de değildir; şahsi çıkarlarını korumak isteyen bazı kesimlerin içini işine geldiği gibi duygusal-hamasi söylemlerle doldurduğu bir dayatmadır. Bugün Kemalist olduğunu iddia eden birine “*Kemalizm’in ilkeleri nedir?*” diye sorduğunuzda, “*vatanseverlik, çalışkanlık, milliyetçilik, vb.*” cevaplar verdiğine şahit olursunuz. Ama bunlar, dünya görüşü ne olursa olsun her insanın sahip olabileceği duygu ve düşüncelerdir. Vatanseverlik, milliyetçilik vb. duyguları herhangi bir ideolojinin tekeline almak, toplumu dönüştürmeye ya da dışlamaya yönelik uygulamalara zemin hazırlar. Örneğin Kemalizm’in vatanseverlik olduğunu iddia etmek, “*Kemalist olmayan vatan hainidir!*” şeklinde faşist bir bakış açısı ortaya çıkarır. Nitekim yıllar boyunca bu ülkede resmi ideolojinin çizdiği çerçeve içinde yaşamayı reddeden birçok insan da vatan hainliğiyle suçlanmıştır.

Peki, içi boş bir ideoloji, bugün profesör, yargıç, hekim vb. sıfatlara sahip olan binlerce akli başında insan tarafından nasıl “*sorgulanamayan bir dogma*” olarak kabul ediliyor? Ben bu bağınazlığın kaynağında, devletin resmi ideolojiyi baki kılmak adına yürüttüğü sistematik eğitim faaliyeti kapsamında uygulanan bir çeşit “*hipnoz*” yattığı kanaatindeyim. Çünkü neredeyse bir asır boyunca okullarımızda, devlete kayıtsız şartsız biat eden, sadece tarihindeki başarılarla övünen, Atatürk’ten daha zeki olunamayacağını ve daha büyük işler yapılamayacağını peşinen kabullenen, bütün dünyanın

Türkiye'ye düşman olduğuna inanan, tembel ve sorumsuz bireyler yetiştirildi. Okullar, küçücük insanları, bir torna gibi, resmi ideolojinin sonsuza kadar devam edeceğine inanan tek tip robotlar olarak yaşamın içine sunuyordu. İnsanların aklı okulun ilk günü kelepçelendiği için, demokrasinin hüküm sürdüğü ülkelerde ancak bir delinin ağzından duyabileceğimiz sözleri, Türkiye'de eğitilmiş kitlelerin ağzından duyuyorduk. Dahası bu deli saçmaları hepimize doğal geliyordu.

Bir Yanlış Anlaşılma

İlkokuldan itibaren tüm yaşamımız boyunca kafalarımıza çivilenen bilgi şudur: “*Mustafa Kemal Atatürk, ülkemizi düşman işgalinden kurtarmış, cumhuriyeti kurmuş ve bizim gibi cahil bir halktan medeni bir toplum yaratmıştır. Bugün Anadolu'da rahatlıkla gezebilmemizi, okula gidebilmemizi, dinimizi özgürce yaşayabilmemizi, her şeyi ama her şeyi ona borçluyuz!*”

Biz, böyle eğitildik. Ama büyüdük ve gördük ki bu ülkenin her tarafında rahatlıkla gezemiyor, okula gidemiyor ve inançlarımızı özgürce yaşayamıyorduk. Üstelik bu zulmü işgalci düşman değil, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu kendi devletimiz yapıyordu. Ortada bir yanlış anlaşılma, büyük bir çelişki vardı.

Aslında Atatürk, “*Ben manevi miras olarak kalıplaşmış hiçbir düstur bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır. Zaman süratle ilerliyor. Böyle bir dünyada asla değişmeyecek hükümler getirdiğini ileri sürmek, aklın ve bilimin gelişmesini inkâr etmek olur. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde aklın ve bilimin rehberliğini benimserlerse manevi mirasçım olurlar.*” diyerek, kendisinden sonra olması gereken düzeni şüpheye yer bırakmayacak şekilde ilan etmiştir.¹⁸¹ Bu sözlerin anlamı açıktır: “*Benim sonsuza kadar var olmasını istediğim bir ideoloji yok.*

181 Sami Selçuk, *Adıyla Siyasallaşan Bir Dava (Ergenekon)*, 1. Basım, İstanbul: Truva Yayınları, 2009, s. 83.

Ben, bu ülke içinden çıkmış son deha da değilim. Ben de tıpkı sizler gibi ölümlü bir insanım. Ölen bir insan, yaşayan bir insandan daha kıymetli olamaz. Ben öldüm ve ahirette yalnız kendi derdimde olacağım. Getirdiklerimi işinize yaradığı sürece kabullenin. İşe yaramadığı an atın gitsin, yenilerini icat edin; bilime sırtınızı dönmeyin!” Bu yaklaşım oldukça isabetlidir. Çünkü Atatürk ne peygamberdir ne de ilah... O da bir ölümlüydü ve öldü. İlkelerini “*ilahi hüküm*”, yaptıklarını “*peygamber sünneti*” gibi benimsemenin, bizzat kendisinin de belirttiği gibi akıl ve bilimle bağdaşır tarafı yoktur.

Maalesef devlet erkânı, bilimin peşinden koşup sürekli gelişmek yerine 1930 model ilkeleri sonsuza dek bağnazca benimseme yolunu seçti. Daha da kötüsü, o ilkeleri de yanlış anladı. Laikliği “*dinsizlik*”, milliyetçiliği de “*Türk ırkçılığı*” şeklinde algıladı. Bu ülkede insanlar, üniversiteye başörtüsüyle girmek isteyen bir öğrencinin eğitim hakkının engellenmesi ya da bir halkın sıfatının “*kart kurt*” seslerinden doğduğunun iddia edilmesi gibi akılla, bilimle, insafla ve adaletle bağdaşmayacak birçok zulme maruz kaldılar. Yanlış anlaşılmalı ilkeler ekseninde gelişen uygulamalar sonucu hakları çiğnenenlere “*yobaz, bölücü, mürteci*” yakıştırmaları yapıldı. Dahası bu mazlumlar, hak aramak için yargıya başvurmak şöyle dursun, haklarında hapis cezaları verilerek yargı tarafından da mağdur edildiler. Sonunda halk ile devlet birbirine küstü.

Resmî İdeolojinin Bekçileri

Devlet teşkilatı içinde örgütlenen tüm kurumlar, esasen iki gruba ayrılan kamu görevlilerinden oluşur: seçilmişler ve atanmışlar. Demokratik düzende ülkenin kaderini seçilmiş kişiler belirler. Yani son söz halka aittir ve halk, yönetim yetkisini seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanır. Seçilerek değil de atama yoluyla göreve gelen bürokratların işi, halk temsilcileri tarafından hatları çizilen düzenin devamına teknik bilgi ve becerileriyle katkıda bulunmaktan ibarettir.

Asker, hâkim, savcı, müsteşar vb. atanmış kamu görevlilerinin ideolojik sebeplerle ülkenin temel siyasetini belirledikleri veya se-

çilmişler tarafından alınan kararları öyle ya da böyle etkisiz kılabil-
dikleri bir ülkede, demokrasinin varlığından söz edilemez. Bir bü-
rokratın zihnine kazınması gereken ilk kural, seçilmişlere itaat etme-
ye mecbur olduğudur. “Seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü” diye
adlandırılan bu ilke, demokratik hukuk devletinin vazgeçilemez bir
unsurudur.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çoğunluğu teşkil eden
kesimi, resmi ideolojiyi hiçbir zaman içselleştirmemiş ve yönetim
yetkisini resmi ideolojinin bayrağını taşıyan siyasi partilere emanet
etmemiştir. Bu sebeple de baskı ve hile karıştırılmayan her seçim,
daima resmi ideolojinin hüsranıyla sonuçlanmıştır.

Seçilmişler, belirli dönemler için ülke yönetiminde yetkili kılın-
dıklarından, başka bir seçim döneminde bambaşka görüşlere sahip
kişilerin bu göreve gelmeleri mümkündür. Seçimle işbaşına gelen
yöneticilerin tamamının tek tip siyasi anlayışa sahip olması da müm-
kün değildir. Oysa bekçilik görevinin başarıyla yerine getirilmesi,
bu görevi üstlenecek olan kurumun her dönemde resmi ideolojiye
körü körüne bağlanmış bürokratlardan oluşması ve düzen üzerinde-
ki etkinliğin yasalarla arttırılması halinde mümkündür.

Hal böyle olunca, ideolojinin siyasetçilere emanet edilmesi söz
konusu olamazdı. Bekçilik görevini, her dönem bakış açısı aynı olan
kurumlar üstlenmeliydi. Bu kurumlar, normal dönemlerde halkın ve
siyasilerin üzerinde Demokles’in kılıcı gibi sallanarak baskı oluşturu-
racak, çizginin aşılması halinde de kaba kuvvete başvurarak sistemi
tekrar ideolojik çerçeve içine sokacaktı. Bu işi yapmaya muktedir
olan iki güçlü kurum vardı: birincisi silahlı, ikincisi cübbeli kuvvet-
ler!

İşte Türkiye’de ebedi kılınmak istenen ideolojik düzen, garip
Anadolu’nun en kutsal ve şerefli meslek grupları olarak gördüğü bu
iki kurumun, yani askeriye ve yargının ürkütücü gücüyle sigortalanan-

mıştır. Ne zaman ülkedeki siyasi mekanizma resmi ideoloji aleyhine işler olmuş, o zaman silahlı kuvvetler demokrasiyi askıya almış, yargı da hapis ve idam kararlarıyla bunu desteklemiştir. Böylece demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerinden biri olan “*seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü*”, bu iki kurumu kapsayamaz hale gelmiştir. Kısa bir zaman öncesine kadar bu kurumlardan biri silahını diğeri de zindanlarını kullanarak, resmi ideolojinin ülkede her dönem muteber kalıp yeni bir şey düşünen herkesin karşısına tehlikeli bir tehdit olarak dikilmesini sağlamıştır.

Son dönemde gerçekleşen yasal değişiklikler ile darbe zihniyetine karşı verilen adli ve siyasi mücadele, kısmen de olsa resmi ideolojinin gücünü azalttı. Ama ne yazık ki resmi ideolojinin bize armağan ettiği bürokratik tahakküm son bulmadı; halen muhtelif skandallarla siyasetin ve dolayısıyla da barış yolunun önünü tıkamaya devam ediyor. Bu yüzden kan ve gözyaşından bıkan herkes, Türkiye’yi dar bir çerçeveye hapsetmek isteyen bürokratların değil, “*barış ve kardeşlik*” diyenlerin arkasında durmalıdır.

Resmi İdeoloji ve Kürt Sorunu

Doğruluğu devlet tarafından tescillenip dağa taş yazılan “*Ne mutlu Türk’üm diyene!*” türünden ideolojik söylemlerin Türklere başka unsurların da ana yurdu olan bir ülkede ağır bunalımlara sebep olacağı şüphesizdi. İşte ardında binlerce genç ölü, ağır bir ekonomik yara ve unutulması çok zor bir toplumsal kin bırakan Kürt sorununun kaynağında da, çağımıza egemen olan demokrasi anlayışına her yönüyle zıt olan ideolojik devlet yapılanması yatmaktadır.

En başta söylemiştik: “*Tedavi, doğru teşhisle mümkündür.*” Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bünyesi de ne zaman nereye zarar vereceği belli olmayan “*Kemalizm*” adlı bir virüs taşımaktadır. Bu virüsü görmezden gelip başka etkenlerle oyalandığımız sürece iyileşemeyeceğiz.

Gerçeği görmezden gelip sorunun sebebini “devletin ya da devlet görevlilerinin Kürtlere reva gördüğü hukuki ve fiili zulüm” olarak kabul edersek, hiçbir şey çözülmez ve barış gelmez. Yani Kürt realitesi tanınıp evrensel değerler çerçevesinde tüm haklar güvence altına alınırsa, belki Kürt sorunu çözülür ama bu çözüm ülkeye barış getirmez. Çünkü sorunun kaynağı Türkiye’deki siyasi-hukuki yapılanma ve bu yapılanma ekseninde insanların çoğuna ezberlettirilip “değişmez kural” olarak benimsetilen ilkelerdir. Siyasi-hukuki yapı değişmediği sürece bugün Kürt sorunu çözülür, yarın Alevi sorunu başlar, ertesi gün o çözülür ama başka bir kanlı sorun başlar.

Muhtelif çevrelerce PKK adlı örgütün yabancı devletlerin Türkiye’yi yıpratmak için uygulamaya koyduğu bir proje olduğu, devletin ya da derin devletin bu örgütü zamanında bilinçli olarak vücuda getirdiği veya örgütün esasen uyuşturucu ve silah kaçakçılığına zemin oluşturan bir yapılanma olduğu vb. birçok tez ileri sürülmektedir. Bunlardan bir kısmının, belki de hepsinin az çok doğruluk payı olabilir. Ama bu sebeplerden hiçbiri, 1978’de filizlenen bir isyanın bir sonraki nesiller tarafından sürekli artan bir iştihakla benimsenmesini sağlayamaz. Otuz yıl boyunca devletle silahlı mücadele yapabilmek için binlerce gence ihtiyaç vardır ve bu ihtiyacın çok büyük bir kısmı Türkiye’de doğup büyüyen Kürt nüfustan karşılanmaktadır. Ben 2013 yılı itibarıyla 12-13 yaşındaki çocukların bizzat ailelerinin de isteğiyle örgütün kırsal kadrosuna katıldıklarım gördüm. Bir annenin 12 yaşındaki çocuğunu gözünü kırpmadan dağa göndermesinin ya da gençlerin en güzel çağlarında ölmek üzere dağlara çıkmalarının altında yatan temel sebep, insanların, resmi ideolojiyi yaşatmak uğruna değiştirilmesi kendi ellerinde olmayan kimliklerinden ötürü yaşamları boyunca incitilmiş olmalarıdır. Dış mihraklar veya içerideki şer odaklarının yaptığı ise sadece bu yarayı kaşıymaktan ibarettir!

Bakın, örgütün kırsal kadrosunda faaliyet göstermiş olan bazı gençler ne diyorlar:

... Bizim mahallede 450 kişi gözaltına alındı. Özel tim evimize postallarla girdi. Küfürler, bağırılmalar arasında babamı aldılar. Babam apar topar götürülürken dönüp “*Bir saniye*” dedi. Üzerinden bir milli piyango bileti çıkardı ve anneme “*Bunu al*” dedi. O an annemle göz göze geldik, babamın bir daha dönmeyeceğini düşündüm. 36 gün işkencede kaldı. İşkenceden çıktığında ancak birilerinin desteğiyle yürüyebiliyordu. Beş yıl hapis yattı. Çıktığında asosyal, içe kapanık, ürkek bir adamdı. Beni dağa çıkaran, babamın acılarına ettiğim bu tanıklıktır. (Azad)¹⁸²

... İlk gün hoca bana adımı, soyadımı sordu. Söyledim. Bunlar güzeldi, biliyordum. Anne adı, baba adı? Onları da cevaplayabilirim. Bir şey daha sordu. Anlamıyorum. Ben sustukça hoca dayak atıyor. Ayak-kabıllarının ucuyla dizlerimin altına vuruyor. Bir şey söyleyemiyorum. Ağlayamıyorum bile... Ben yurtseverliği bilmem. Sosyalistliği de bilmem. Beni ne itti o zaman? Bana göre devlet bizi dağa gönderdi. Panzerle bilmem kaç kilometre hızla bir kasabının içinden geçersen o panzeri izleyen gençleri dağa gönderirsin. Devlet ve de ötekiler bir iç muhasebe yapmak zorunda. Devlet “*Ben insanıma ne yaptım?*” demeli. Ötekiler de “*Biz ne yapıyoruz?*” demeliler. Devlet biraz daha muhasebe yapsa karşı taraf da yapabilir. (Kendal)¹⁸³

182 Bejan Matur, *Dağın Ardına Bakmak*, 10. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 22-23.

183 Matur, s. 37-39.

BARIŞIN TEMEL ŞARTI: YENİ ANAYASA

Son yıllarda Türkiye, nihayet bir asır boyunca yanlış yolda ilerlediğini fark edip resmi ideolojinin düzene yansımalarını birer birer yok etmeye başladı. Ancak yapılan hukuki düzenlemelerle birlikte demokrasiye doğru atılan bu adımların genel itibarıyla eski düzenden dolayı mağduriyet yaşayan vatandaşların sorunlarını kısa vadede çözmeye yönelik olduğunu görüyoruz. Üzülerek söyleyelim ki tüm bu olumlu faaliyetler, kökü sağlam olan bir ağacın dallarını budamaktan ibarettir; bu sebeple ne Türkiye Cumhuriyeti'nin "*ideolojik devlet*" imajını ortadan kaldırabilir, ne de bundan sonra ortaya çıkması muhtemel toplumsal sorunların önüne geçebilir.

Bir apartman yöneticisi, yönettiğı beş katlı bir apartmanın doğal afetlere karşı dayanıklı olması için yalnızca beşinci kattaki odalarda tadilat yaptırırsa, apartman sakinlerini kandırmış olur. Apartman sakinleri de beşinci katı sağlamlaştırdığı için yöneticiyi alkışlarsa kendilerini kandırmış olurlar. Temel sağlamlaştırılmazsa, o bina bir gün mutlaka çökecektir. Tıpkı bunun gibi ülkemizde var olan sorunları çözmek amacıyla o sorunların kaynağına müdahale etmeyip göze çarpan şekli aksaklıkları gidermek de kalıcı bir huzur için yeterli değildir.

Yaşadığımız tüm acıların tarihe gömülmesi, başta anayasa olmak üzere ülke hukukunun resmi ideolojiden tamamen arındırılması ve artık kavgadan, zulümden, karanlık örgütlerden ve kandırılmaktan usanmış olan milletimizin bilinçli ve ısrarlı bir şekilde demokratik değerlere sahip çıkmasıyla mümkün olacaktır.

Örneğin, bugün itibarıyla ülkeyi yöneten hükümet tarafından küçücük çocuklara her sabah nasıl bir vatandaş olmaları gerektiğini dikte eden “*ant*” uygulaması ile kamu kurumlarında uygulanan “*başörtü yasağı*” kaldırıldı. Daha özgürlükçü bir devlet düzeninin tesisi açısından çok yerinde olan bu iki önemli adım, hükümetin yönetmeliklerde değişiklik yapmasıyla atıldı. Yani yarın işbaşına gelecek başka bir hükümetin aynı yönetmeliklerde değişiklik yapıp yeniden çocuklara ant içirmeye ya da başörtü yasağını uygulamaya kalkması mümkündür. Özgürlükler anayasa garantisi altına alınmadığı sürece bu ihtimalin gerçekleşmesi imkân dâhilinde olacaktır. Öyleyse milleti sonsuza dek zulümden koruyacak olan bugünkü iktidarın veya halkın bakış açısı değil, antidemokratik yönetimin kaynağı olan resmi ideolojiden arındırılmış bir anayasa ve bu anayasa doğrultusunda hazırlanacak yasalardır.

Yeni bir anayasal düzen tesis edemezsek, ne Kürt sorununu kalıcı bir çözüme kavuşturabiliriz, ne de gelecek yıllarda ülkemizde ortaya çıkma ihtimali olan etnik, dini ve siyasi kaynaklı sorunların önüne geçebiliriz.

Anayasa ve Anayasacılık Tarihi

Kavram

Yeni ve demokratik bir anayasa, Kürt sorununun çözümü için “*olmazsa olmaz*” şartlardan biridir. Bu sorunu çözebilecek nitelikte bir anayasanın ne şekilde oluşturulup nasıl bir içeriğe sahip olması gerektiğine dair görüş bildirmeden önce, “*anayasa*” kavramından ne anlamamız gerektiğine değinmekte yarar var.

Anayasalar, kamuoyunda yanlış anlaşıldığı gibi devlet kurumlarını ve bu kurumların işleyişini düzenleyen değil, devletin insan hakları karşısında sınırlarını belirleyen, yani devleti insan haklarıyla kayıtlayan metinlerdir.¹⁸⁴ Yani anayasanın asıl işlevi, devletin yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerini insanların vazgeçilmez haklarından oluşan çerçeveye sınırlandırmaktır. Bu bakımdan anayasa, esasında iktidar (yöneten) ile halk (yönetilen) arasında yapılan bir sözleşmedir. Yoksa bir devlet kurumunun, söz gelimi Devlet Planlama Teşkilatının nasıl vücuda geleceğinin anayasa veya yasa da belirtilmesi arasında önemli bir fark yoktur. Önemli olan yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, sosyal güvenlik hakkı vb. temel hak ve hürriyetlerin anayasada teminat altına alınmasıdır. Elbette anayasalar, devletin temel kurumlarına ve işleyişine ilişkin hükümler de içerecektir. Nitekim hak ve hürriyetlerin tam anlamıyla güvenceye kavuşturulması, devlet faaliyetlerinin nasıl ve ne amaçla gerçekleşeceğinin önceden belirlenmiş kurallarla açıklığa kavuşturulmasını zorunlu kılar.

Bir ülkenin anayasal sistemini belirleyen belge ya da kurallar bütünü, çok sınırlı bazı istisnalar dışında, Batı dillerinde “*temel kuruluş*” anlamına gelen “*constitution*” sözcüğüyle adlandırılmaktadır.¹⁸⁵ Türkiye’de de bu sözcüğün karşılığı olarak sırasıyla “*kanun-u esasi*”, “*teşkilât-ı esasiye kanunu*” ve “*anayasa*” sözcükleri kullanılmıştır.¹⁸⁶

“*Constitution*” kelimesinin “*temel kuruluş*” anlamına geldiği ve “*yasa*” ibaresini içermediği dikkate alındığında, 1921 ve 1924 tarihli anayasalarımız için kullanılan “*teşkilât-ı esasiye (esas teşkilat)*” iba-

184 Aslan, s. 83.

185 Atar, s. 3.

186 Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 2. Basım, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s. 20.

resinin terminolojik açıdan daha doğru olduğu açıktır. Çünkü “*anayasa*” kelimesi, şeklen bakıldığında “*yasaların kaynağı*” anlamına gelmektedir. Oysa anayasa, kanunların kendisinden türetildiği bir kaynak olmayıp esas itibarıyla siyasal alana ilişkindir ve insan hakları ile devlet örgütlenmesinin dayandığı ilkeleri gösterir.¹⁸⁷ Her ne kadar anayasalar yasa yapmanın kurallarını belirlese de bu gerçek, yasaların anayasadan türediği yahut zaman bakımından anayasadan sonra yürürlüğe girdiği anlamına gelmez. Nitekim bizim hukukumuzda da örneklerine rastlanılabileceği gibi dünyada birçok yasanın anayasadan önce var olduğu sabittir. Netice itibarıyla anayasa-yasa ilişkisinde ayrıcı olan noktanın “*yasaların anayasadan kaynaklanması*” değil “*yasaların anayasaya uygun olma zorunluluğu (anayasanın üstünlüğü ilkesi)*” olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak bugün itibarıyla Türkiye’de, “*anayasa*” kavramının şekli anlamından kurtarılarak sosyal ve siyasal düzeyde benimsendiğini görüyoruz. Bu sebeple de, Mustafa Erdoğan’ın belirttiği gibi, onu kanunların kendisinden türediği kaynak olarak anlamamak ve anayasa hukukunu anayasadan ibaret görmemek şartıyla, artık yerleşmiş bulunan “*anayasa*” terimini kullanmakta bir sakınca yoktur.¹⁸⁸

Anayasacılık Tarihi

Anayasayı “*devleti hak ve özgürlüklerle kayıtlayan bir metin*” olarak kabul ettiğimizde, ilk anayasal metinlerin Doğu’da var olduğu söylenebilir. Çünkü insanlık tarihi incelendiğinde, yöneticileri yönetilenlerin haklarıyla kayıtlayan ilk metinlerin “*ilahi*” nitelik taşıdığı görülmektedir. Evet, esasen kutsal kitaplar da iktidarlara sınır çizen birer anayasal metindir. Fakat dine dayalı yönetim biçimlerinde iktidar, tabandan gelen baskıdan dolayı değil inandığı ilahi güce karşı sorumluluk hissettiği için kendini kayıtlamaktadır.

187 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 3.

188 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 5.

Yönetilen kesimin yöneten kesime baskı uygulamasıyla vücuda gelerek devletin temel hak ve hürriyetlerle kayıtlanmasına hükmeden anayasal metinler ise ilk kez Batı'da vücut bulmuştur. Batı'da kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin düzenleme yapan ilk belgenin 1215 tarihli Magna Carta Libertatum olduğu kabul edilir. O halde, siyasi otoriteyi kişi hak ve özgürlükleriyle kayıtlayan ilk topluluğun da Orta Çağ İngiltere'si olduğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁹ Ortaçağ Avrupası'na hâkim olan feodal siyasi düzen, en üstte kral, ortada kendi topraklarında egemen olan feodal beyler (soylular) ve nihayet en altta da halkın yer aldığı bir piramit gibidir.¹⁹⁰ Feodal Avrupa'da krallar sadece kendi iradelerine tabi olan merkezi hükümet kurumları oluşturmuş, yerel yönetimler ise yüzyıllar boyunca soyluların ellerinde kalmıştır.¹⁹¹ Magna Carta, kralın feodal beylere, feodal beylerin de krala karşı birtakım sorumluluklar taşıdığı, ancak her iki gücün de halka karşı hiçbir sorumluluk duymadığı bu düzen içinde ortaya çıkmıştır.

1200'lerin başında tahta çıkıp Fransa'ya karşı yapılan savaşı kaybeden, kendi baronlarıyla bozuşan ve nihayet kiliseyle de anlaşmazlığa düşüp Papa tarafından aforoz edilen Kral Yurtsuz John, güçsüzlüğünden faydalanıp haklarının güvencede olmadığını gerekçe göstererek ayaklanan baronların (feodal beylerin) baskısıyla bu metni imzaladı.¹⁹² Magna Carta ile kral, mahkeme kararı olmaksızın kimsenin mal ve can güvenliğine dokunulamayacağı, keyfi vergiler konulmayacağı, cezaların işlenen suçun ağırlığıyla orantılı olacağı vb. taahhütlerde bulunmuştur. Tekrar belirtmek gerekir ki bu güvenceler, kralın hükmü altındaki tüm insanlar için değil, feodal ayrıca-

189 Mehmed Akad ve Bihterin Vural Dinçkol, *Genel Kamu Hukuku*, 2. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 187.

190 Bu cümleleri okuyan çoğu insanın “Sanki bu çağda durum çok mu farklı?” dediğini duyar gibi oluyorum.

191 Alev Alatlı, *Batı'ya Yön Veren Metinler*, 1. Basım, Nevşehir: Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, 2010, s. 365.

192 Gözler, s. 331.

lıklara sahip olan çok küçük bir azınlık için geçerlidir.¹⁹³ Fakat o dönem itibarıyla ülke içinde belirli bir ekonomik ve siyasal güce sahip olan sınıfların çıkar çatışmalarından doğan bu hükümler, gelecekte tüm insanlık için geçerli olacak temel anayasal ilkelerin kurumsallaşmasının öncüsü olup ileriki çağlarda vücuda gelecek demokratik belgelere kaynaklık etmiştir.

Magna Carta Libertatum'un imzalanmasının ardından da İngiltere'de demokrasi adına önemli gelişmeler yaşandığını, bu kapsamda yasama yetkisinin kraldan parlamentoya geçtiğini, 1628 tarihli Petition of Rights, 1679 tarihli Habeas Corpus Act ve 1689 tarihli Bill of Rights ile iktidarın yetkilerinin daha fazla insan hakkıyla kısıtlandığını görüyoruz.

18. yüzyılın ikinci yarısında önce Amerika ve hemen ardından Fransa'da deklare edilen bildiriler, tarihsel süreç içinde insan haklarının tanınıp korunmasına dair yaşanan olumlu gelişmelere ayrı bir boyut kazandırarak çağdaş demokrasi anlayışının temellerini oluşturmuştur.

15. yüzyılda Amerika'nın keşfedilmesinin ardından yeni kıtada kendi siyasi ve ekonomik coğrafyalarını oluşturmak için birbirleriyle yarış edercesine işgale başlayan Avrupalılar, burada yaşayan çeşitli medeniyetlerle karşılaştılar.¹⁹⁴ Bu süreçte işgalciler tarafından kıtada yaşayan medeniyetlere karşı "soykırım" olarak adlandırılacak uygulamalara başvurulması sonucu yerlilerin nüfusunda kısa süre içinde önemli bir azalma meydana geldiğini biliyoruz.¹⁹⁵

193 Akad ve Dinçkol, s. 190.

194 Sefa M. Yürükel, *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*, 2. Basım, İstanbul: Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004, s. 39.

195 Yürükel, s. 40-48.

Avrupa'nın yeni güçlenen sömürgeci devletleri olan Hollanda, Fransa ve İngiltere, bir yandan aralarında çatışırken bir yandan da Yenedünya'daki Portekiz ve İspanyol sömürgelerini teker teker ele geçirmeye başlayıp 17. yüzyılda kendi Amerikan kolonilerini İspanya'ya kabul ettirdiler. İngiltere, önce denizlerde iki kez yendiği Hollanda'yı Kuzey Amerika'dan atmış ve ardından da ana sebebi "*Amerika'daki koloniler üzerinde kimin hâkimiyet kuracağı*" olan Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa'yı yenerek 1763 Paris Antlaşması ile Kuzey Amerika'nın hemen hemen tümünü ele geçirmiştir.¹⁹⁶ Kuzey Amerika'da oluşturulan koloniler, bu gelişmelerden kısa bir süre sonra dünyanın en önemli özgürlük mücadelelerinden birine imza atacaktır.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın çıkış sebebi, Birleşik Krallığın Yedi Yıl Savaşları'nda harcadığı paraları tekrar kazanabilmek adına Amerika'da bulunan kolonilere ağır vergiler yüklemesi oldu.¹⁹⁷ Kendi vergi yükümlüsünün yükünü hafifletmek için Yedi Yıl Savaşları'nın maliyetini kolonileriyle paylaşmak isteyen İngiltere'nin 1765 yılında kabul ettiği bir yasayla yeni bir vergi koyarak bu yoldan elde edilecek gelirin Amerika'da bulunan İngiliz askeri birliklerinin masraflarına tahsis edilmesini kararlaştırması üzerine koloniler, seçimlerine katılmadıkları İngiltere Parlamentosu tarafından kabul edilen yasaların kendilerine uygulanmasının olanaksız olduğunu ileri sürerek direnişe geçtiler.¹⁹⁸ 1774'te bu şekilde başlayan Amerikan bağımsızlık hareketi, Fransa'nın da cömert yardımlarıyla 4 Temmuz 1776 tarihinde resmen bağımsızlık ilanına ulaştı.¹⁹⁹

4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden önce, 12 Haziran 1776 tarihinde kabul edilen Virginia Haklar Bildirgesi'nde, "*insanların eşit ve hür oldukları, doğuştan birtakım hak-*

196 Sander, s. 151-152.

197 Uslubaş ve Dağ, s. 230.

198 Gülsen Güneş, *Verginin Yasallığı İlkesi*, 3. Basım, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 41.

199 Sander, s. 155.

lara sahip oldukları ve topluma katılmakla bu haklarından yoksun bırakılmayacakları, iktidar yetkisinin halka ait olduğu ve iktidarı kullananların halka karşı sorumlu oldukları, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılmış olması gerektiği, hiç kimsenin kendisinin veya seçtiği temsilcinin onayı olmaksızın vergi yükümü altına sokulamayacağı, basın özgürlüğünün hürriyetin en büyük kalkanlarından biri olduğu, herkesin dininin gereklerini yerine getirmek hakkına eşit olarak sahip olduğu, ceza davalarında kişinin kendisine yöneltilen suçlamanın sebep ve niteliğini öğrenmeye, suçlayan ve tanıklarla yüzleşmeye, lehine delil göstermeye ve duruşmanın jüri önünde süratle yapılmasını istemeye hakkı olduğu” karara bağlanmıştır.²⁰⁰

Aynı dönemde Fransa’da Fransız monarşisinin aşırılıklarına karşı başlayan ayaklanma sürecinde yayınlanan 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde de iktidar, vazgeçilemez nitelikte insan haklarıyla kayıtlanacaktır.

Bizim anayasacılık tarihimizin miladı ise Batı’nınki kadar eski dönemlere uzanmamaktadır. İlk bölümde bu kitabın konusu açısından gerekli olduğu ölçüde değinildiği için tarihsel süreç içinde Türkiye’de vücuda getirilen anayasal belgelerden tekrar bahsetmeyeceğim. Burada, cumhuriyet tarihimiz boyunca meydana gelen tüm antidemokratik gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi adına, Mehmet Altan’ın demokrasi ve insan haklarının gelişim sürecine ilişkin Batı ile Doğu arasında yaptığı mukayeseyi aktaralım:

Batı’da hukuk devletinin ilk nüvesini oluşturan Magna Carta 1215’te vücut bulurken, bizde bu 1808’de Sened-i İttifak olarak ancak 600 yıl sonra gerçekleşiyordu. Batı’da bireyin temel hak ve hürriyetlerini

hukukun güvencesi altına alan Habeas Corpus 1697 yılında gerçekleşirken, bizdeki ilk anayasa ancak 1876 yılında ortaya çıkıyordu. Üstelik bu olumlu gelişmeler, toplumun zorlamalarından oluşmuyor, Batı'nın karşısında tutunamayan padişahların çaresizlik içindeki arayışlarından doğuyordu. O nedenle de verilen haklar, eğer statü sahiplerinin ve padişahın canını sıkarsa geri alınabiliyordu. Örneğin ilk meclis böyle “can sıkıcı” bir olay haline dönüşünce, padişah hazretlerinin emriyle kapatılmış ve 33 yıl kapalı kalmıştı. Hâlbuki Batı'daki gelişmelerin hiçbiri suni değildi. Makineler fabrikaları, fabrikalar sosyal sınıfları, sosyal sınıflar da toplumun yeni yapılarını oluşturmuyordu.²⁰¹

Türkiye’de temel hak ve özgürlüklerin kurumsallaşması, tabandan gelen baskıyla değil dönemin ulusal ve uluslararası şartları kapsamında gerek duyulması üzerine iktidarların tepeden inme iradesiyle gerçekleşmiştir. Bu gerçeğin doğurduğu anlayış, bugün bile demokrasi adına yaşanan her türlü gelişmenin “*devletin lütfü*” şeklinde algılanmasına yol açmakta ve bu sebeple de insanların sadece insan olmakla kazandıkları haklar “*alışveriş konusu*” yapılabilmektedir. Dikkat edilirse Kürt sorununun çözümüne yönelik olarak yapılan hukuki düzenlemelere ilişkin konuşan birçok kişi de belki farkında olmaksızın “*Anadil hakkı verilsin, düşünce hürriyeti verilsin vb.*” saçma sapan sözler söylemektedir. Oysa insan hakları alınıp verilemez, çünkü insanın doğumuyla birlikte kazanılmaktadır. Bunu kavrayamadığımız sürece sağlam bir anayasal düzen oluşturmamız da mümkün değildir.

201 Mehmet Altan, *Darbelerin Ekonomisi*, 3. Basım, İstanbul: Hemen Kitap, 2006, s. 10.

Yeni Anayasayı Kim Yapacak?

Bir ülkede ilk defa veya yeni baştan anayasa yapılmasına yahut mevcut anayasada köklü değişiklikler yapılmasına yol açan nedenler çeşitlidir. **Rejim değişikliği** (örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ırk ayrımına dayanan rejimin yıkılmasından sonra yapılan 1996 Anayasası), **savaş yenilgisinden sonra yeniden inşa** (örneğin, 1945'ten sonra Japonya), **dış baskı** (örneğin, Sovyetler Birliği'nin 1945'ten sonra Doğu Avrupa'daki nüfuzu) ve **bağımsızlık** (örneğin, 1950'ler ve 1960'lar Afrika'sı), bu nedenlere örnek olarak sayılabilir.²⁰²

Anayasaların yapılması ve değiştirilmesi yetkisine sahip olan, yani devleti “*hukuki bir müessese*” olarak kuran güce **kurucu iktidar** denilmektedir. Kurucu iktidar, anayasa yapmak suretiyle devlet organlarının hukuki statülerini, yetki ve görevlerini, gözetilecek ilkeleri ve izlenecek usulleri belirler.²⁰³

Kurucu iktidarlar da “*asli*” ve “*tali*” olmak üzere ikiye ayrılır. **Asli kurucu iktidar**, kendini bağlayacak hukuken geçerli hiçbir kural olmadığı halde devleti anayasal olarak kuran, yoktan veya yeni baştan anayasa yapan iktidardır.²⁰⁴ Asli kurucu iktidarların genel olarak (1) devrim ve hükümet darbesi, (2) savaş, (3) sömürge olan bir ülkenin bağımsızlığına kavuşması, (4) birden çok bağımsız devletin birleşip yeni bir devlet kurması ve (5) bir devletin birden çok bağımsız devlete ayrılması vb. hallerde ortaya çıktığı görülmektedir.²⁰⁵ **Tali kurucu iktidar** ise anayasayı değiştirebilme hukuki gücünü ifade eder. Tali kurucu iktidarın anayasayı değiştirme yetkisi -asli kurucu iktidarın aksine- bağımsız olmayıp yürürlükteki anayasadan türemekte veya kaynaklanmaktadır.²⁰⁶

202 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 39-40.

203 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 42.

204 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 42.

205 Gözler, s. 104-105.

206 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 45.

Türkiye’de “öyle ya da böyle” bir anayasal devlet düzeni mevcut olduğuna göre, yeni anayasayı vücuda getirecek olan iktidarı “*tali kurucu iktidar*” olarak adlandırabiliriz. İşte ilk sorun da burada başlıyor. Tali kurucu iktidar kimdir? Olağan dönemde yürürlükteki seçim mevzuatına göre seçilen meclisin ve bu meclis tarafından ülkeyi yönetmekle görevlendirilen hükümetin yeni anayasa yapma yetkisi olabilir mi?

Günümüz demokrasi anlayışının “*birey odaklı adalet*” amaçladığı ve Türkiye’de uygulanan seçim sisteminin birçok kesimin mecliste temsiline olanak vermediği dikkate alındığında, belirli bir dönemde ülke yönetiminde söz sahibi olan meclis ve hükümetin tasarrufuyla yeni bir anayasa yapmak adil değildir. Bana göre en doğrusu, anayasa yapımına özel olmak üzere ülkedeki etnik ve siyasi çeşitliliğinin adil oranlarla temsil edildiği bir “*geçici meclis*” kurmaktır. Böyle bir meclis kurulamıyorsa da olağan meclisin çalışmalarıyla ortaya çıkarılan metnin mutlaka halkoyuna sunulması gerekir.

Mademki anayasa millet ile devletin sözleşmesidir; öyleyse sıradan bir yasa gibi vücuda getirilmesi söz konusu olamaz. Gerek mevcut anayasada değişiklik yapma gerekse yepyeni bir anayasayı yürürlüğe sokma hakkı, halka aittir. Halk, bu hakkı seçtiği temsilcilere devredemez. Yani bu alandaki yasama faaliyeti, mutlaka “*referandum süreci*” içermek zorundadır. Çünkü vücuda getirilen değer, sözgelimi ülkede avlanma faaliyetinin ne zaman ve nasıl olacağını düzenleyen bir yasa değil, hem bugün hayatta olan hem de gelecek nesilleri oluşturacak insanların haklarını devlete karşı güvence altına alan bir sözleşmedir. Bu sözleşmeyi oluşturma yetkisini belirli bir dönem için seçilmiş meclise devretmek, bir sonraki meclisin sözleşmeyi feshetme ihtimalini peşinen kabul etmek demektir.²⁰⁷ Daha açık bir ifadeyle, bu çağda anayasaların meşruiyeti, ancak ve ancak “*doğrudan demokrasi*” ile mümkündür.

Değişmez Hükümler Değişmeli mi?

1982 Anayasası'nın ilk üç maddesi devletin şeklini, cumhuriyetin niteliklerini, devletin bütünlüğünü, resmi dilini, bayrağını, milli marşını ve başkentini belirtmekte; dördüncü maddede ise bu üç maddenin değiştirilemeyeceğine ve hatta değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğine hükmedilmektedir.

Bu satırları okuyanlar, “*Bu maddelerde belirtilenlerin neresi kötü?*” diyebilirler. Ama burada maddelerin içerdiği hükümlerden ziyade sorgulanması gereken, “*insan yapısı*” kurallara “*değiştirilemez*” nitelik kazandırılması gibi mantık dışı bir dayatmanın varlığıdır.²⁰⁸ Anayasaya değişmez hükümler koyanların millete söylemek istediği şudur: “*Biz 1982 yılında bu ülke için en ideal ilkeleri tespit ettik. Yüzyıllar sonra bile kimse bu ülke için bizden daha iyi bir şey düşünemez!*” Bu anlayışı haklı bulmak, bence doğrudan insanlık onuruna hakarettir! Çünkü hiç kimse, bu milletin henüz doğmamış evlatlarının düşüncelerine ambargo koyma hakkına sahip olamaz.²⁰⁹ Gelecek nesiller, sözgelimi başkentini Ankara değil de İstanbul olmasını istediğinde, aklın ve bilimin önderliğinde oturup konuşmak varken illa silahlanıp dağa çıkmak ve ülkeyi kana bulamak zorunda mı kalacaktır? Bunu hangi vicdan, hangi bilim dalı kabul edebilir?

Bu sebeplerle, içeriği ne olursa olsun anayasada değişmez bir hüküm bulundurulması asla kabul edilemez. Hatta insanların düşüncesine sınır çizen bu maddeler tarihe karıştırılmayacaksa, boşuna zahmet edip yeni bir anayasa yapmaya da gerek yoktur.

Peki “*değiştirilemez*” maddeler, nasıl değiştirilecek? Yukarıda da belirtildiği üzere tali kurucu iktidar, anayasa yaparken yürürlükteki anayasayla bağlı olacaktır. Mevcut anayasanın dördüncü maddesini

208 Aslan, s. 86.

209 Aslan, s. 84.

şeklen yorumladığımızda, meclisin yeni anayasa yapmaya ilişkin yetkisini ilk üç maddeye dokunmaksızın kullanabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat şekli değil maddi gerçeğe itibar edersek bu engeli de aşarız.

Bir kere, 1982 Anayasası meşru değildir. 12 Eylül darbesinin mimarları olan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'dan oluşan Milli Güvenlik Konseyinin darbenin ilk günü Resmi Gazete'de yayınlanan bildirimlerinde şu satırlar yer alıyordu:

... Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur...

... Sıkıyönetim Komutanlıkları, ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur, can ve mal

güvenliğinin sağlanması için, lüzum görecekleri her türlü tertip ve tedbiri almaya yetkili kılınmışlardır.

Bütün vatandaşlar, ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur, can ve mal güvenliğinin kısa sürede sağlanması için, Sıkıyönetim Komutanlıklarının aldığı veya alacağı kararlara, tedbirlere ve yayınlanacak bildirimlere titizlikle uyacaklardır...

... Siyasi parti faaliyetleri yasaklanmıştır. Parti bina ve tesisleri sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca emniyet ve kontrol altına alınacaktır.

Kamu düzeni ve genel asayiş gereği olarak DİSK, MİSK ve bunlara bağlı sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur. Bu kuruluşların yöneticileri Türk Silahlı Kuvvetlerinin güvencesi altına alınmıştır.

Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç diğer bütün derneklerin faaliyetleri durdurulmuştur.

Bu hafta sonu yapılacak bütün spor faaliyetleri yasaklanmıştır. Durum ve şartlara göre sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca spor faaliyetlerine bilahare izin verilecektir.

Bankaların faaliyetleri ikinci bir emre kadar durdurulmuştur. Güvenlikleri sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca sağlanacaktır...²¹⁰

Bu satırlardan açıkça anlaşıldığı üzere, 12 Eylül'de sadece ülke yönetimine değil, Türkiye'de yaşayan herkesin düşünce ve vicdanına da el konulmuştur. Darbe yasaklarıyla birlikte yurttaşlar arasındaki etnik, kültürel, siyasi ve dini farklılıklar ortadan kaldırılarak Türkiye iki keskin gruba ayrılmıştı: sözde düzeni korumak adına sı-

210 Milli Güvenlik Konseyi Bildirileri, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf, (Erişim Tarihi: 13.10.2013)

nırsız yetkili efendiler ve efendilerin gözüne tamamı “*tek tip*” olarak görünen (görünmeye zorlanan) diğer insanlar... Bizim ülkemizde hem yöneten hem de yönetilen kesim tarafından yıllar boyunca “*ideal*” sanılan bu düzenin gelişmiş demokrasilerdeki adı totalitarizm, yani zulümdür.²¹¹ Gerçekten, 1980’den sonra yürürlüğe sokulan yasa(k)ları dikkatle inceleyen ve demokrasiden az çok nasip almış olan her insan, darbeyle birlikte resmi ideolojinin millete yeniden ve bu kez çok daha sert bir üslupla dayatıldığını görecektir.

İşte Türkiye’de şu an yürürlükte olan anayasa, bu anlayışın sahibi olan darbecilerin isteği doğrultusunda hazırlanmış ve tartışma ortamı doğmasına izin verilmeksizin baskı altında gerçekleştirilen sözde bir referandumla halk tarafından da onaylanarak yürürlüğe sokulmuştur.²¹² Referandum sonucunun halkın gerçek iradesini yansıtmadığını anlamak için darbeden hemen önceki Türkiye ortamına göz atmak yeterlidir. İki farklı kutupta birbirlerini öldürmeye varacak kadar hırsıyla mücadele eden insanlar, referandumda % 91,4 “*evet*” oyu kullanmışlardır. Baskı altında oy kullanıldığı açıktır ve böyle bir metni “*millet ile devletin sözleşmesi*” olarak nitelendirip meşru kabul etmek mümkün olamaz. Hal böyleyken, bir milletin özde meşru olmayan bir dayatmayla sonsuza dek bağlı kalacağını kabul edemeyiz.

Bazı kesimler ısrarla şekli hukuka önem atfedip “*Yeni anayasa, 1982 Anayasası hükümlerine bağlı kalınarak yapılmalıdır!*” diye dertirse, bu durumda da ilk üç maddenin değiştirilemeyeceğine hükmeden dördüncü madde değiştirilir ve sorun aşılır.

Her şey bir tarafa, devletin genlerine işleyen resmi ideolojiyi yok edip Kürt sorununu vatan bütünlüğü bozulmaksızın çözüme kavuşturacak yeni bir anayasa yapmak, zaten başlı başına bir devrim değil mi? Nihayetinde devrim, “*bir dönemi mutlaka kan dökerek sona erdirmek*” demek değildir. Biz, çatışmak yerine oturup konuşarak,

211 Aslan, s. 84.

212 Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 44.

farklılıkları kabullenip hoşgörülü olarak ve devleti de bu anlayış çerçevesinde faaliyet göstermeye zorlayarak kavgasız ve kansız bir devrim yapabiliriz. Ve devrimler, devirdiği düzenin köhne ilkelerine bağlı kalmak zorunda değildir.

Hak ve Özgürlükler

Güneydoğu'daki görevimin bitmek üzere olduğu 2013 yazında, Mardin'de yapılan sıra gecelerine katılmaya başladık. Diyarbakır'dan gelip bu gecelerde sahne alan müzik ekibinin şefi Sait, programa ara verdiğinde masamıza geldi ve sohbeteye başladık. Bir müddet havadan sudan, ardından da ülke siyasetinden bahsettik. Sait, programa devam etmek üzere masadan kalkarken bana şöyle dedi: *“Savcı bey, elin Avrupalısı hayvana saygı duymayı öğrendi, biz daha insana saygı duymayı öğrenemedik!”*

Aslında Sait, belki de farkında olmadan, sorunu ve çözümü tek cümlede özetlemişti: *“Kimimiz Türk, kimimiz Kürt, kimimiz Laz, kimimiz Çerkez, kimimizse Arap'tık... Ama önce insandık; hepimiz insanca yaşamayı hak ediyorduk!”*

1982 Anayasası, devleti insan haklarıyla kayıtlamak için değil, insanları devletin resmi ideolojisiyle kayıtlamak amacıyla yürürlüğe sokulmuştur. O tarihten bugüne kadar insan hakları lehine yapılan önemli değişikliklerle kısmen demokratik bir nitelik kazandırılmış olsa da, mevcut anayasamızın vücuda getiriliş aşamasındaki hastalıklı zihniyetin yansımalarından tam olarak arındırılmadığı da bir gerçektir.

İnsanı devlete feda eden ve yasağcı yasalarla halka da benimsetilen o zihniyet, günümüzde daha demokratik bir Türkiye adına atılan siyasi adımları bile etkilemektedir. Bu tespiti ispat eden en trajikomik örnek, 08 Ekim 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayın-

lanan iki yönetmelik değişikliğiyle birlikte “*andımız*” ve “*kamuda başörtüsü yasağı*” uygulamalarına son verilmiş olmasıdır. Evet, her iki uygulamayla birlikte özgürlük yolunda devrim niteliğinde adımlar atılmıştır. İşin hem komik hem de trajik tarafı ise devrim niteliğindeki bu adımların sadece yürütme organının tasarrufuna tabi olan basit bir yönetmelik değişikliğiyle atılabilmiş olmasıdır. Tersten düşündüğümüzde, yıllar boyunca onur kırıcı bir şekilde uygulanan her iki dayatmanın da yönetmelikle yürürlüğe sokulduğunu anlıyoruz. Yaşanan onca acıya rağmen bu yönetmeliklerin uzun bir süre yürürlükte kalabilmesinin temelinde de 1982 Anayasası ve bu anayasanın özünü oluşturan ideolojik zihniyet yatmaktadır.

Aslında anayasadaki ideolojik zihniyetin yoğun izlerini görmek için çağdaş demokrasi anlayışının kabullenemeyeceği bir üslupla kaleme alınıp insandan önce devleti kutsayan başlangıç metnini okumak bile yeterlidir. Bu metne göre 1982 Anayasası, Türk milleti tarafından ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda hazırlanıp demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet edilmiştir. Yani özetle şöyle denilmektedir: “*Bu millet, sonsuza kadar Atatürk ilke ve inkılaplarından daha büyük bir değer üretemez. Bunun aksini iddia eden kişilerde de vatan ve millet sevgisi yoktur!*”

Demokrasiye inanan her insan, daha başlangıç bölümünü okur okumaz anayasamızın “*umutsuz vaka*” olduğunu, sağma soluna yama yapmak suretiyle düzeltilmesinin mümkün olmadığını ve acilen tarihe gömülmesi gerektiğini anlayacaktır.²¹³ Başlangıç bölümünün neredeyse her satırında “*Türk*” vurgusu yapılmış olmasından da açıkça anlaşılacağı üzere, mevcut anayasanın Kürt sorunu açısından derdimize derman olabilmesi ise tam bir hayaldir.

Etnik Kimlik ve Dil Meseleleri

Millet ve Milliyet

İnsanlık tarihinin dönüm noktalarından olan 1789 tarihli Fransız Devrimi'nden doğan en önemli fikir akımlarından biri de milliyetçiliktir.

19. yüzyılda Avrupa'nın ortasında iki büyük devlete (İtalya ve Almanya) milli birliklerini armağan eden bu akım, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecine girmesinin en önemli nedenlerinden birini teşkil eder.²¹⁴ Gerçekten, 19. yüzyılın hemen başında Sırp ayaklanmasıyla başlayan ve imparatorluk bünyesindeki ulusların arka arkaya bağımsızlığını kazanıp ayrı birer devlet kurmasıyla sonuçlanan parçalanma süreci, 20. yüzyıl başlarında yerini öz toprakları da parçalara ayırmaya çalışan emperyalizm akımına bırakmış ve fakat Anadolu'nun direnişi imparatorluğun temel mirasını muhafaza etmeye muvaffak olabilmıştır.

Elbette koca bir imparatorluğun dağılarak mirasını sıradan bir ulus devlete bırakması yalnızca milliyetçilik akımıyla izah edilemez ama milliyetçiliğin hem Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki büyük payı da yadsınamaz.

Peki, nedir bu milliyetçilik? Prof. Dr. Bekir Parlak, *Kamu Yönetimleri Sözlüğü* adlı eserinde milliyetçiliği, “kendilerini birleştiren dil, din, kültür bağlarından dolayı ulusal bir topluluk oluşturma bilincine varan ve bağımsız bir devlet kurmak isteyen kimselerin oluşturduğu siyasal hareket; en genel adıyla ulusçuluk” şeklinde tanımlamıştır.²¹⁵ Bu cümleler, 19. yüzyılda bir siyasal akım olarak yayılan milliyetçiliği tanımlamaktadır ve bence bugünün dünyasına egemen olan ilkeler karşısında yetersizdir. Milliyetçiliği “kendini millet olarak kabul eden bir insan topluluğunun devlet kurma iradesi” şek-

214 Sander, s. 292.

215 Parlak, s. 533.

linde tanımladığımızda, sanki bağımsız devlet düzenine sahip olan bir milletin fertlerinin milliyetçilik duygusuna ihtiyaçları olmadığı yargısına ulaşırız. Yine bu çağda muteber olan demokratik ilkeler, “*millet*” olarak tanımlanabilecek insan topluluklarının konuştuıkları diller, inandıkları dinler veya kültürel özellikleri bakımından yeknesak olmasını şart koşmamaktadır.

Dünya gelişti ve değişti; yüzyıllardır yaşanan onca zulümden sonra nihayet bugün tüm çağdaş ülkelerde insanın sırf insan olması sebebiyle hiçbir kişi veya kurum tarafından çiğnenmesi mümkün olmayan temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu benimsendi. Bireyi esas alan bu anlayış, millet de dâhil olmak üzere her türlü topluluğun varlığını insanın çıkarına uygun düştüğü ölçüde “*meşru*” kabul etmekte ve amaç ne olursa olsun bireyin çıkarını çoğunluğun çıkarına feda etmemektedir. Bu doğrultuda “*millet*” kavramının asli unsurları da eski tanımlamalara nazaran farklılık içermek zorundadır. Örneğin bir insanın herhangi bir millete mensup olup olmadığını tespit etmek bakımından “*yaşadığı ülke*” ölçüt olarak kabul edilemez. Sözelimi ülkeler arasındaki keskin sınırların kalktığı günümüzde Almanya’da yaşayıp çalışan ve hatta Alman vatandaşlığına da sahip olan bir Türk’e, “*Sen Türkiye’de yaşamıyorsun, bu sebeple Türk milletinin mensubu değilsin*” diyemeyiz. Aynı şekilde bir millete mensubiyetin tespiti açısından kişilerin dili veya dini de baz alınamaz. Nitekim birçok kişinin anadilinin yaşadıkları ülkede resmi dil olarak kabul edilenden farklı olduğunu ve yine çoğunluktan farklı inançları bulunduğunu biliyoruz. Bu kişileri millet kavramına dâhil etmemek haksızlıktır. Öyle ya, millete dâhil edilme şartı olarak bir ateiste “*Müslüman ol*” ya da bir Kürt’e “*Anadilini Türkçe olarak değiştir*” şeklinde bir söz söylemenin ne derece acımasız, mantıksız ve haksız bir zorbalık olduğuna herhalde akli başında olan kimse itiraz etmez.

Evet, dil, din vb. unsurlar, gelişen dünya şartlarında aynı toplarlarda yaşayan insanları millet çatısı altında birleştirme işlevini yitirdiği gibi dışlayıcı-bölücü bir mahiyet kazanmıştır; bu sebeple de hem millet hem de milliyetçilik kavramlarının bugün insanlığın

sahip olduğu değerler ekseninde yeniden tanımlanması gerekir. Artık bu kavramların ana ögesi dil, din, ırk vb. bazı insani özellikler değil bizzat “*insan*” olmalıdır. Yaşayan herkesten kan alıp insanların soylarını ya da kalplerini açıp inançlarını belirlemek mümkün olmadığına göre, dışlayıcı-bölücü söylemler bir kenara bırakılmalı ve “*milliyetçilik*” denilince aklımıza, “*geçmişe, bugüne ve geleceğe ortak olma iradesi taşıyan bir insan topluluğunun, yani bir milletin, bu topluluğu oluşturan fertler tarafından sevilmesi, çıkarlarının ve bütünlüğünün korunması yönündeki tutum*” gelmelidir.²¹⁶ Rahmetli Ömer Lütfi Mete, hem milliyetçiliğin önemini hem de bu tutumun insana duyulan sevgiyle dizginlenmesi gerektiğini ne güzel izah etmiştir:

Tabii ki kendi toplumunun yücelmesi için, yükselmesi için çırpınacaksın, ama bırakın yandaşlarının hakkına hukukuna kayıtsızlığı, başkasının hakkına da saygılı olacaksın. Hatta inancım odur ki, başkalarının kötülüğünü isteyen bir milliyetçilik muteber değildir.²¹⁷

Kürtlük Bir Etnik Kimlik mi?

Kürt sorununun temel öğelerinden biri de etnik kimlik meselesidir. Gerek silahlı gerek sivil başkaldırı içinde olan Kürtlerin öncelikli taleplerinden biri, hem sosyal hem de kamusal alanda “*Kürt*” kimliğiyle tanınabilmek ve “*Türk*” olarak tanımlanmalarına yol açan fiili-hukuki devlet tasarruflarına maruz kalmamaktır.

2000’li yıllara kadar bu türden talepler Türkiye Cumhuriyeti adına söz söylemeye yetkili kimseler tarafından şiddetle reddediliyor ve “*Kürt*” adlı bir etnik grubun varlığı açıkça kabul edilmiyordu. Hatta ret politikası o derece tuhaf boyutlara ulaştı ki bazı çevrelerce

216 Aslan, s. 50.

217 Ömer Lütfi Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s. 24.

Kürt halkının esasen “*Dağ Türkü*” olduğu ve adının da karlı dağlarda yürürken çıkan “*kart-kurt*” seslerinden türediği iddia edildi. Peki devletin bu tutumu ne derece doğrudu? Gerçekten Kürt diye bir etnik kimlik yok muydu? Varsa da kimdi bu Kürtler?

Kürtlerin öteden beri var olan ayrı bir etnik grubu teşkil edip etmedikleri bir tarafa, öncelikli olarak şu sorunun cevabını vermemeliyiz: “*Bir insan topluluğunun ‘etnik’ olup olmadığına ya da hangi sığata sahip olduğuna karar verme hakkı kimindir?*”

Benimsedikleri dil, din ve/veya sahip oldukları kültür itibarıyla diğer gruplardan farklı olan insan toplulukları “*etnik*” olarak nitelendirilmektedir.²¹⁸ Öyleyse burada cevaplanması gereken ilk soru, etnik kimliğin neye göre/kime göre belirleneceğidir. Bu belirleme ise genel itibarıyla iki şekilde yapılabilir: kişinin kendini tanımlaması (**emik bakış**) veya başkalarınca tanımlanması (**etik bakış**).²¹⁹

Etik bakışa göre yapılan etnik kimlik tanımlamalarında, genellikle kişilerin yaşadıkları coğrafi bölge, günlük hayatta kullandıkları dil, inandıkları din veya dâhil oldukları insan topluluğunun sahip olduğu ayırıcı kültürel özellikler temel alınmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan tüm insanları “*Kürt*” olarak ya da Türkçe konuşan herkesi “*Türk*” olarak tanımlamak gibi...

Emik bakışa göre yapılan etnik kimlik tanımlamalarında ise temel alınan yegâne unsur bireyin hissiyatıdır ki asıl dikkate değer olan budur. Aslında bu kural sadece etnik grupların değil, dünya üzerinde var olan siyasi, sosyal, dini vs. tüm grupların belirlenmesi açısından geçerlidir. Aksi, yani bir kişinin etnik, siyasi veya dini kimliğinin belirlenmesi hususunda başka kişilerin söz hakkına sahip olması, -Güneydoğu tecrübesiyle sabit olduğu üzere- toplumda huzur ve güveni bozan derin yaralar açılmasına sebep olur.

Kimlik sorununa emik bakış açısı esas alınarak yaklaşıldığında, Kürt unsurunun var olup olmadığına dair yapılan lüzumsuz tartış-

218 Önder, s. 15.

219 Önder, s. 16-17.

malar da son bulacaktır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin son iki anayasasında teminat altına alınan temel haklar ve çağımızda egemen olan birey odaklı adalet anlayışı da bizi bu bakış açısına yönlendirmektedir.

Farz edelim ki 80 milyon nüfuslu Türkiye'de yalnızca beş kişilik bir grup kendini Kürt olarak tanımlayıp adına Kürtçe dediği ve sadece kendilerinin anladığı bir dili anadil olarak kabul ediyor. Günümüz adalet anlayışı, bu gerçeği bir "insan hakkı" olarak algılayıp tanımayı gerektirir. Kaldı ki Türkiye'de milyonlarca insan "Kürt" olduğunu söylemektedir. Bu yoğun talebi görmezden gelip hem kanun zoruyla hem de fiili dayatmalarla insanları rencide etmek adaletsizliktir. Bu yöndeki tavırlar, evrensel hukuk ilkelerine aykırı olduğu gibi Türklerin çoğunluğunun mensubu olduğu İslam dini tarafından da yasaklanmıştır. Bu sebeple bir Müslüman Türk'ün Kürt realitesini görmezden gelmesi, en başta kendi etnik kimliğine ve dinine (Türklüğe ve Müslümanlığa) hakarettir. Bu tutum, hem en temel özelliklerinden biri hoşgörü olan Türklere, hem de ırkçılığı lanetleyen bir dinin mensubu olan Müslümanlara yakışmamaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki hiçbir bilimsel temele dayanmasa bile bu ülkede yaşayan herhangi bir insan "ben Kürdüm" diyorsa, devlet de dâhil her kurum ve her kişi bu duruşa saygı göstermek zorundadır.

Kürtçe

Etnik kimlik tartışmalarıyla paralel olarak ortaya çıkan sorunlardan biri de Kürtçenin kamusal ve sosyal alanda kullanımını zorlaştıran hukuki ve fiili engellerdir.

Türkiye'de Kürtçenin devlet tarafından tanınmasını ve bilhassa kamusal işlemlerde kullanımına imkân sağlanmasını muhtelif gerekçelerle münasip bulmayan kesimlerin yanında, böyle bir dil olmadığını savunan kesimler de mevcuttur. Onlara göre Kürtçe "uyduruk" bir dildir ve varlığının resmi düzeyde kabulü mümkün değildir.

Ben bu meseleyi de etnik kimlik meselesine dair görüşüm çerçevesinde değerlendiriyorum. Kürtçenin varlığı, lehçeleri, hangi dil

ailesine mensup olduğu vb. hususlar filolojinin konusudur ve uzmanlarınca araştırılarak ortaya bilimsel veriler konulabilir. Ancak insan haklarını tanıyan ve garanti altına alan bir anayasal devlet düzeninde, kimsenin herhangi bir insan topluluğunun konuştuğu dilin varlığına ya da yokluğuna dair siyasal düzeyde ahkâm kesme hakkı yoktur. Bu tespiti yapabilecek yegâne kişi, o dili kullanan kişidir; başkasına söz hakkı düşmez. Bu sebeple, Türkiye’de Kürtçeye ilişkin yaşanan soruna “*Kürtçe diye bir dil var mı?*” sorusuna cevap arayarak yaklaşan tüm görüşler yok hükmündedir. Esas mesele, ülke nüfusunun kayda değer bir kısmını oluşturan Kürtlerin “*anadil*” olarak kabul ettikleri dilin tanınıp korunması amacıyla devletin atması gereken adımları belirlemektir.

Güneydoğu’ya ayak bastığımda dikkatimi çeken ilk şey, insanların yoğun biçimde Kürtçe konuşmaları olmuştu. Mesela bir dükkândan alışveriş yaparken esnaf sorduğunuz soruya Türkçe cevap verip hemen ardından yanında oturan şahısla Kürtçe konuşmaya devam ediyordu. Doğruyu söylemek gerekirse bu durumdan ilk başlarda rahatsız oldum. Çünkü sizinle diyalog içindeyken bile başkalarına anlamadığımız bir dilde seslenilmesi, insanda sanki kendisi hakkında olumsuz şeyler konuşulduğuna veya Türklerin yanında kasten Kürtçe konuşularak siyasi propaganda yapıldığına dair bir izlenim uyandırıyor. Zaman ilerledikçe bu olumsuz yargılardan kurtuldum. Çünkü anladım ki Kürtler, tıpkı Türkler veya başka etnik gruplar gibi, sadece anadilleri olduğu için Kürtçe konuşuyorlar. Sadece anadilleri olduğu için, bu kadar masum! Ben o paranoyadan kurtuldum ama ideolojik devlet düzeni içinde sistematik biçimde “*bölünme paranoyası ve Türk üstünlüğü*” aşılınarak yetiştirilen birçok kişi kurtulamıyor.

Oysa insan hakları içinde belki de en masum ve vazgeçilemez olan, kişinin anadilini konuşabilmesidir. Aslında Kürtlerin anadil kullanımına ilişkin taleplerinin ne kadar masum olduğunu anlamak

için empati yapmak bile yeterlidir. Türkiye’de kaç Türk var ki yaşamı boyunca öğrendiği diğer dilleri anadili kadar iyi bilip kendini rahatlıkla izah edebiliyor? Düşünün ki İngiltere’de cezası çok ağır olan bir suçtan sanık olarak yargılanıyorsunuz ve sizden mutlaka İngilizce savunma yapmanız isteniyor. Oysa derdinizi dosdoğru anlatabilmek için anadilinizle konuşma ihtiyacı duyuyorsunuz ama kimse umursamıyor. Acımasızlığın boyutu gözünüzde canlandı mı?

Ne yazık ki Anadolu’daki hoşgörü beşiğinin mimarlarından olan Türklerin bir kısmı, Türkiye’de konuşulan diğer dillerin kullanımına kamusal alanda müsaade edilmesi halinde sanki Türkçe’nin kıymeti azalacakmış gibi tuhaf bir tutum takınıp bu haklı talebi reddediyor. Ardından da utanmadan “*Türk ve Kürt kardeştir*” nutukları atılıyor. Böyle kardeşlik olur mu?

Kızıltepe’ye atandığım dönemde Türkiye gündemini, KCK davalarında sanık olan kişilerin Türkçe bildikleri halde anadillerinde savunma yapmak istemeleri ve yargı makamlarının bu talebi reddetmesi üzerine çıkan gerginlikler işgal ediyordu. Esasen Diyarbakır mahkemelerinde başlayan bu gerginlik, bölgedeki diğer adliyelere de yansdı. İfade için çağrılan kişiler Türkçe bildikleri halde anadillerinde savunma yapmak istediklerini belirtiyor, hâkim ve savcılar da bu talebi reddediyor ve yargılamaların savunma yapılmadıkça son bulması mümkün olmadığı için süreç iyiden iyiye çıkmaza sürükleniyordu.

Terör suçlarını soruşturmakla görevli olduğum için bu taleplerle en çok muhatap olan savcılardan biri de bendim. Ayrıca adliye-mizdeki yaygın ve keskin kanaatin aksine, ben hangi dilde savunma yapıldığının savunma hakkından daha önemli olmadığına inanıyordum. Bu sebeple de bölgede göreve başladığım günden itibaren Türkçe bilip bilmediğini araştırmaksızın kişilerin anadilde savunma yapmaya yönelik taleplerini istisnasız kabul ettim.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ilgili hükmünü savunma hakkı ekseninde yorumlayarak başvurduğum bu uygulama, yaklaşık iki yıl sürdü. Ve bir gün başbakan çıkıp yargılamalarda anadilde ifade verilmesine olanak sağlayacak yasal değişiklik yapılacağına dair beyanda bulundu. Devletin bu tavrı bölgede coşkuyla karşılanmıştır. Aynı dönemde polisler, terör örgütünün kırsal kadrosuna eleman temin ettiği iddiasıyla yakaladıkları Azad isimli bir genci ifade için getirdiler. İfadeye başlamadan önce bu gence ve avukatına hangi dilde savunma yapacaklarını sordum. Genç *“Türkçe ifade vereceğim”* dedi. Bu beyan üzerine gelişen kısa sohbet esnasında gencin avukatı da *“Savcı bey, derdimiz lüzumsuz gerginlik çıkarmak değil, anadil kullanmak gibi masum bir talebe sırt çevrilmesi bizi direnmeye itti, bu imkân tanındıktan sonra işi çıkmaza sürüklemeyiz”* dedi.

Bu anıyı bölünme paranoyası taşıyan Türkler için paylaşıyorum. Görüldüğü gibi evrensel hakların tanınması bizi ayırmıyor, aksine sınımsız birleştiriyor!

Üst Kimlik Meselesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna öncülük edenler, belki de *“birçok etnik unsurun ayaklanarak Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamış olması”* gerçeğine şahit olmanın içlerine düşürdüğü endişeyle, Anadolu üzerinde tek tip bir millet oluşturma çabasına giriştiler.²²⁰ Maalesef bu girişim, yukarıda somut örneklerle açıklandığı gibi kısa sürede çığırından çıkmış ve *“Türkiye 'de yaşayan herkesin Türk olduğu”* şeklinde bir dogma ortaya konulmuştur.

İşte devleti kuranların taşıdığı bu kaygı, günümüze kadar bu ülkede doğan herkese aşılandı ve aşılansaktadır. O tarihten günümüze kadar tüm nesiller, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideolojik yapısı ekseninde yürütülen eğitim faaliyeti kapsamındaki hatalı milliyetçilik propagandasının etkisinde yetiştirildi.

“Türk'üm, doğruyum, çalışkanım... Varlığım Türk varlığına armağan olsun!” biçiminde insanı devlete feda eden faşizm kokulu

antlar içirilip kendilerinden tarihi gerçekler gizlenerek büyütülen bu nesiller, sosyal ve siyasal vakalar üzerine düşünmesine izin verilmeksizin ideolojik bir kalıba sokulmuştur. Bu sebeple de Türkiye’de Türklerden başka etnik kimliklerin olduğunu kabullenmek ve bu insanların doğal haklarını tanımak, vatandaşlarımızın çoğunda Türkiye’nin bölüneceği-yok olacağı kaygısı uyandırmaktadır. Beyinler o derece kelepçelenmiştir ki çoğunluk, bu haklar tanınmadığı takdirde bir gün paramparça olacağımızı görememekte, göreni de “hain” olarak damgalayıp linç etmeye kalkmaktadır.

Anadolu’da Türklerden sonra en büyük nüfusa sahip olan Kürtlerin parçalanma kaygısı taşıyan ideolojik devletin gözünden kaçması söz konusu olamazdı. Onlar, yakın tarih boyunca kanun zoruyla Türkleştirilmek ve buna direndikleri zaman da yok edilmek istendiler. Ardı arkası kesilmeyen zulüm, en sonunda PKK adlı örgüt tarafından başlatılıp binlerce gencin kurban verildiği bu kısır kavgaya neden oldu. İşte yaklaşık 100 yıldır muhtelif sebeplerle birçok kez başkaldıran Kürtlerin son isyanının kaynağını da PKK’nın kuruluş dönemlerinde değil, ideolojik devlet uygulamalarının başladığı tarihlerde aramak gerekir.

Tüm baskı ve dışlama politikalarına rağmen Türkleşmeyen Kürtlerin önüne şimdi yeni bir seçenek sunuluyor: “*Gelin uzlaşalım, biz Kürt realitesini kabul edelim, siz de Türk üst kimliği altında yaşamayı kabul edin.*”

Bu seçenek sunulurken de tarihten ve bazı ülkelerin anayasalarından örnekler verilip o ülkelerde de etnik çeşitliliğin var olduğu, sözgelimi İspanya’da insanların İspanyol üst kimliği altında yaşadıkları belirtiliyor. Gerçekten İspanya Anayasası incelendiğinde, tüm vatandaşları kapsar şekilde “*İspanyol milleti, İspanyollar vb.*” ibareler kullanıldığı göze çarpıyor. Fakat İspanya Anayasası’nın bu ibarelere İspanya’da yaşayan tüm halkları kucaklayıp toplumsal hürsuzluklara engel olacak şekilde yer verdiğini görüyoruz:

İspanyol Milleti, adalet, özgürlük ve güvenlik oluşturmak ve her üyesinin refahını desteklemek için, egemenliğini kullanarak; “*adil bir sosyal ve ekonomik düzen uyarınca, Anayasa ve kanunlar kapsamında bir arada demokratik yaşama güvencesi vermek*”, “*hukukun üstünlüğünü teminat altına alan hukuk devletini güçlendirmek*”, “*Tüm İspanyolları ve İspanya halklarını, bunların kültür ve geleneklerini, insan haklarını, dillerini ve kurumları korumak*”, “*demokratik ve ileri bir toplum oluşturmak*” ve “*dünyanın bütün halklarıyla barışçı ilişkiler ve etkili işbirliğini güçlendirmek*” için iradesini ilan eder.²²¹

Devletin resmi dili Kastilyancadır. Tüm İspanyolların bu dili bilme ödevi ve kullanma hakkı vardır. Diğer İspanyol dilleri de, kendi yasalarına göre, ilgili Özerk Topluluklarda resmi dildir. İspanya'nın farklı dillerden oluşan zenginliği özel saygı ve koruma gösterilmesi gereken bir kültürel mirastır...²²²

Bir de 1982 Anayasası'nın bu hususu hangi cümlelerle hükme bağladığına bakınız:

Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.

Ülkede yaşayan vatandaşlardan tek bir etnik sıfatla bahsetme yaklaşımına Fransa ve Almanya gibi birçok Avrupa ülkesinin anayasalarında da rastlıyoruz. Peki, bu ülkelerin anayasasında böyle yazıyor diye biz de böyle yapmak zorunda mıyız? Herhangi bir alana

221 Adalet Bakanlığı, *Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları*, 1. Basım, Ankara: Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2011, s. 537.

222 Adalet Bakanlığı, s. 539.

ilişkin kural koymadan önce diğer devletlerin hukukunu incelemek doğru bir uygulamadır, bu suretle geniş bir bakış açısı kazanılıp en adil kural ihdas edilebilir. Ancak Türkiye'deki yasama anlayışı, yetkilileri, Batı'ya özgü kuralları mukayese etmek amacıyla değil doğrudan devşirmek amacıyla incelemeye sevk etmektedir. Devletin kuruluşundan kısa süre sonra yürürlüğe sokulan Medeni Kanun, Ceza Kanunu vb. temel yasaların çok küçük değişikliklerle doğrudan Avrupa'dan devşirilmiş olması, bu anlayışın yansımasıdır. Gerçekten, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar, her alanda olduğu gibi yasama faaliyetini yürütürken de “*Batı*” ve “*Batılı*” kavramlarını birbiriyle özdeşleştirmiş ve birçok temel yasa, bu yanlış anlayış çerçevesinde başka ülkelerin yasaları tercüme edilmek suretiyle vücuda getirilmiştir. Maalesef kültür ve hukuk ithal etme alışkanlığımız, bize aynı zamanda kendi sosyal ve siyasal yapımızı Batı değerleriyle kıyaslayıp sağlama yapma alışkanlığı da kazandırdı. Dikkat ederseniz her türlü siyasi tartışmanın tarafları, kendi görüşlerinin doğruluğunu ispat etmek için Batı ülkelerinde de aynı uygulamaların var olduğu gerçeğine dayanırlar. Oysa bu anlayış çok tehlikelidir. Her milletin kendine özgü değerleri ve bu değerlerinden kaynaklanan ihtiyaçları vardır. Her devletin hukuku da bu ihtiyaçları karşılayıp adil ve istikrarlı bir toplum düzeni kurmak amacıyla konulan kurallardan oluşmalıdır. Elbette evrensel değerleri özümsemiş Batı hukukunu veya Avrupa devletlerinin idari uygulamalarını gözlemleyip olumlu sonuçlar çıkarmalı ve bu sonuçları hukukumuzda yansıtmalıyız. Ancak herhangi bir ülkede uygulanan ve insanları mutlu eden bir kural Türkiye'de aynen uygulandığında mutlu olacağımızı sanmak, doğru değildir. İspanya'da yaşayan etnik unsurlar anayasada geçen “*İspanyol*” ibaresinden rahatsız olmayabilirler; onlar rahatsız olmuyor diye Türkiye'de yaşayan Kürtlerin veya diğer etnik unsurların resmi kayıtlarda “*Türk*” olarak anılmaktan rahatsız olmayacakları sonucuna ulaşamayız. Şayet ülkemizde yaşayan her kesim, kendini sosyal ve siyasal yaşam içinde istediği gibi tanımlama hakkına sahip olmak şartıyla Türk üst kimliği altında yaşamaya razıysa, sorun yoktur. Razi değillerse de yapacağımız yeni anayasada hepimizin üzerinde

uzlaşacağı, birlik ve kardeşliğimizi deklare eden başka ibarelere yer veririz, olur biter. Bundan ne Türklük zarar görür, ne de vatan.

Ülkemizde ara sıra teşebbüs edilen yeni anayasa çalışmalarına engel olan en önemli tartışma, her zaman kimlik tanımlaması üzerinden yürümektedir. Ne yazık ki birçok Türk, gereksiz bir alınganlık göstererek “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkesin Türk olduğu*” şeklindeki kuraldan taviz vermek istemiyor, bu kuraldan taviz verildiği takdirde bölüneceğimize inanıyor. Aksine! Şayet bir gün Türkiye bölünecekse, bunu mevcut kanun hükümlerini koruyarak engellemek mümkün değildir. Ama kardeşliği, birliği ve huzuru tesis eden kanunlar yaparak bölünmeye engel olabiliriz. Barış yolunda atılacak her adım için uluslararası düzeyde bir örnek bulma zorunluluğumuz mu var? Bu ülkede insanlığa katkı sağlayan bir gelişme olması için bu gelişmenin önce başka ülkelerde yaşanması mı gerekiyor? Gelin, tabularımızı yıkıp dünyada eşi benzeri olmayan bir anayasa yapalım, bir kere de biz Batı’ya insanlık dersi verelim, fena mı olur?

Demokratik Seçim Sistemi

Demokrasi, halk egemenliğini ve insan haklarının korunmasını esas alan bir yönetim modelidir. Aynı zamanda başkalarının inançlarına, görüşlerine ve yaşam biçimlerine saygı duyup katlanmayı öngören bir kültürdür. Herhangi bir mesele üzerinde bir topluluğun çoğunluğu oluşturan kesiminin görüşü belli iken konuyu tartışmaya açıp oylama yapmak marifet değildir. Çünkü sonuç bellidir. Yaşadığımız çağın tanımladığı demokrasinin cazibesi, oylamadan ziyade hoşgörüyü önermesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında oylama yapıp çoğunluğun görüşünü esas almak, herhangi bir konuda uyuşmazlık yaşayan demokratik bir toplumun başvuracağı son çare olmalıdır. Çoğunluğun yeterli güce sahip olduğu halde attığı her adımda azınlığı hesaba katmasından daha erdemli bir davranış olabilir mi?²²³

Demokratik düzenin adil bir şekilde işlemesi, “şeffaflık” ve “çoğulculuk” ilkelerine dayanan bir seçim sisteminin benimsenmesini şart koşar.

Şeffaflık, herkesin baskı altında kalmaksızın tercihini belirlediği, oyunu gizlilik içinde kullandığı ve oy sayımlarının tüm siyasal partilerin temsilcileri huzurunda alenen yapıldığı seçim ortamını ifade eder. Çok partili siyasal hayata ilk geçişte yapılan 1946 seçimi ile darbe dönemlerinde yapılan seçimleri saymazsak, Türkiye seçimlerinin şeffaflık açısından önemli sorunlar içermediğini söylemek mümkündür.

Fakat Türkiye demokrasisinin en sorunlu alanlarından biri, çoğulculuk konusunda kendini göstermektedir.²²⁴ Çoğulculuk, bir ülkede var olan tüm siyasi görüşlerin seçim yapacak olan halkın takdirine sunulabilmesini, yani her görüşün ülke yönetimine aday olabilmesini ifade eder. Çok partili siyasal hayat, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu sebeple de şiddet çağrısı yapmadığı sürece, hangi görüşü benimserse benimsesin hiçbir siyasi partinin seçim yarışında saf dışı bırakılmaması gerekir. Bir siyasi görüşün gerek yasal düzenlemeler gerekse mahkeme kararlarıyla saf dışı bırakılması, demokrasinin hedeflediği amaçla bağdaşmaz. Ayrıca unutulmaması gereken önemli bir nokta da, hiçbir görüşün yasaklanarak yok edilemeyeceğidir. Şu veya bu sebeple söz hakkı tanınmayan ve böylece meşru zeminde siyaset yapamayan kitleler, haklarını şiddete başvurmak suretiyle elde etmeyi meşru görecektir. Nitekim günümüz dünyasında yaşanan terör eylemleri ile iç savaşların temelinde, işte bu yasakçı-dışlayıcı anlayış yatmaktadır. Yine her görüşün seçim yarışına katılabilmesi kadar önemli olan bir diğer husus, her görüşün halk meclisinde yer alabilmesidir. Bu sebeple seçim yasalarının halkın iradesini doğru orantıyla meclise yansıtacak kurallar içermesi gerekir.²²⁵

224 Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, s. 239.

225 Aslan, s. 74-75.

12 Eylül darbesinden sonra Türkiye’de yürürlüğe sokulan yasalar, her görüşün siyasal hayatta yarışmasına imkân vermediği gibi, yarışmasına imkân tanıdığı görüşlerin önüne de resmi ideolojinin temel ilkelerini benimseme şartı koymaktadır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun aşağıdaki hükümleri, mevcut siyasal sistemin vahametini gözler önüne sermeye yeter:

Madde 4- Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak çalışırlar.

Siyasi partilerin kuruluşu, organlarının seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları Anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Madde 85- Siyasi partiler, Türk Milletinin Kurtarıcısı, Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk’ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek amacını güdemez ve buna yol açabilecek davranış ve faaliyetlerde bulunamazlar. Parti adları ile amblemlerinde Atatürk’ün adını veya resmini kullanamazlar.

Madde 89- Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136. maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.

Demokrasinin vazgeçilemez ögesi olan siyasi partiler, birbirinden farklı inanca, kültüre ve siyasi görüşe sahip olan kitlelerin yönetiminde hak sahibi olmasının veya iktidara sesini duyurabilmesinin araçlarıdır. Bu sebeple de partilerin, özgürlük ve hoşgörü ortamı içinde görüşlerini dile getirebilmesi gerekir. Çünkü en iyi olan değer, bütün değerlerin ortaya dökülüp tartışılması ile tespit edilebilir. Ancak ülkemizde siyasi partiler için öngörülen hukuki durum, demokratik

çerçevede siyasi faaliyet yürütmeye müsaade etmemektedir. Kanun gücü kullanılarak, tüm partilerin resmi ideolojiyi benimseyip bu temelde faaliyet göstermesi arzu edilmiştir. Ortaya da şöyle garip bir durum çıkmıştır: Siyasi partiler ne işle uğraşacaktır? Kanaryaların bakım işiyle uğraşacak hali yok; elbette siyasetle meşgul olacaktır. Ancak siyaset yapmaları da kanunla yasaklanmıştır. Çünkü kanun, yapacakları siyaseti onlar adına önceden belirlemiştir. Haydi, çıkın işin içinden...

Cumhuriyet tarihi boyunca birçok siyasi partinin resmi ideolojinin keskin çerçevesinin dışında faaliyet göstermesi sebebiyle terör örgütü muamelesi görüp kapatıldığını biliyoruz. Oysa siyasi partilerin kapatılması veya muhtelif yaptırımlara maruz bırakılması da sadece ve sadece şiddeti teşvik etmeleri halinde mümkün olmalıdır. Parti yasakları ve parti kapatma kurumu, Batı demokrasilerinde istisnai bir durumdur.²²⁶ Prof. Dr. Mustafa Erdoğan, siyasi partilere müeyyide uygulanması hakkındaki standartların iki ana referansı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile Venedik Komisyonu kararlarından partilerin faaliyet alanına ilişkin çıkan sonucu şu şekilde özetliyor:

Siyasi partilerin temel ve demokrasi için vazgeçilmez işlevi, kamusal müzakerenin odağını oluşturmalarında ve farklı siyasi programların toplum tarafından önerilmesine araç olmalarında ortaya çıkar. Siyasi partiler, anayasal düzenin kısmen veya tamamen değiştirilmesini öngören programlara da sahip olabilirler; yerleşik düzene veya cari siyasi sisteme aykırı önerilerde bulunmaları, partileri demokrasinin dışına çıkarmaz. Bir demokraside siyasi partilere getirilebilecek tek makul yasak, şiddeti teşvik etmeleri veya bizatihi şiddet örgütü haline dönüşmeleridir. Bundan dolayı, barışçı yöntemlerden ayrılmamak

226 Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, 3. Basım, Ankara: Orion Kitabevi, 2012, s. 271.

**kaydıyla siyasi partiler her düşünceyi savunabilir,
her öneride bulunabilir.²²⁷**

Ancak yakın tarihimizdeki parti kapatma davalarını incelediğimizde, Türkiye'nin Batı demokrasisi ölçütlerinin çok gerisinde bir siyasal yaşam sürdüğünü görüyoruz. İşte kapatılan partilerin tabanını oluşturan kitlelerin demokratik zeminde siyaset yapma hakkı elinden alındığı için, onlara da tek bir yol kalmaktadır: başkaldırı ve silahlı mücadele. Türkiye'de büyük ses getiren eylemler yapan silahlı örgütlerin dini veya etnik unsurların haklarını aramak üzere kurulduğu gerçeğini dikkate aldığımızda, kanun zoruyla dayatılan anti-demokratik siyasi hayatın nelere mal olduğunu anlamak çok daha kolay olur. Bu örgütlerin halk nezdindeki tabanlarının yıllar boyu anadilini konuşmak veya ibadet etmek gibi en temel insani eylem ve söylemlerinin bile devlet nezdinde nasıl bir şiddetle karşılaştığı, bunu dile getirmek isteyen siyasi partilerin anında kapatıldığı ve parti üyelerinin yıllarca hapis yattıkları ortadadır. Umarım bu satırları okuyan herkes, artık kardeş kavgasında ölen masumların gerçek katilinin kim olduğunu anlar.²²⁸

Siyasal hayatı sözde “çok partili”, özde “her şartta resmi ideolojinin galip çıkacağı bir evcilik oyunu” olarak düzenleyen mevzuatımızın çoğulcu demokrasi anlayışının önüne çıkardığı ikinci büyük engel, yine 12 Eylül darbesinin ardından yürürlüğe sokulan ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda yer alan seçim barajıdır. Aykırı seslerin Millet Meclisinde temsil edilmemesi için % 10 gibi çok yüksek bir oranda belirlenen bu baraj da insanları legal siyasetten uzaklaştırıp yasadışı siyaset yapmaya yönlendiren temel olgulardan biridir. Türkiye'de Kürt sorunu merkezinde siyaset yapan partiler, kanunların önlerine çıkardığı bu engeli aşmak üzere son birkaç seçimde bölgelerinden bağımsız aday olmak suretiyle meclise girmekte, ama siyasileri -gelecekte demokrasi tarihimizi inceleyen nesille-

227 Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, s. 239-240.

228 Aslan, s. 76-77.

rin kahkahalarla güleceği- bu tür yollara iten kanun hükümleri uzun yıllar yerini korumaktadır.

Görüldüğü üzere mevcut sistem, Türkiye'deki farklı inançlara ya da siyasi görüşlere sahip olan insanların barış ve huzur içinde yaşamalarına müsaade etmemekte, aksine kişileri kavgaya teşvik etmektedir. Bugün için Kürt sorununu çözmek, yarın için de başka sorunların ortaya çıkmasını engellemek adına çoğulcu demokrasi anlayışına sahip yeni bir anayasa yapıp kanunlarımızı da bu anayasa doğrultusunda revize etmek zorundayız.

Özerklik

Devlet şekilleri, “üniter devlet” ve “bileşik devlet” olmak üzere kabaca ikiye ayrılabilir.²²⁹ Bir cümlede somutlaştırmak gerekirse üniter devlet, ülke toprakları üzerinde tek bir siyasal yapının egemen olduğu, tek yasama organının tüm ülke çapında geçerli olacak kurallar koyduğu, bu kuralların tek yürütme organı tarafından tüm ülke çapında uygulandığı ve nihayet var olan tek yargı teşkilatının da bu kurallar kapsamında yargılama yaptığı modeldir.

Bileşik devlet ise, kendi içinde egemenliği ve ayrı erkleri olan birden çok devletin muhtelif sebeplerle birleşmesi sonucu ortaya çıkan devlet modelidir. Bu birlikteliğin altında, büyük bir ülkenin toprak bütünlüğünü korumak, üzerinde farklı kültürel ve etnik unsurların yaşadığı bir ülkeyi parçalanmadan bir arada tutmak, diğer devletlerin tehditlerine karşı daha güçlü bir siyasal yapı oluşturmak vb. nedenler yatabilir. Konfederasyon ve federasyon modelleri, bileşik devlet yapılanmasının örneklerindedir.

Bileşik devlet modelinin çağımızda mevcut olan en yaygın türü federasyonlardır. Federasyon, kendi içinde bağımsızlığa sahip olan bölgesel(federe) devletlerin bir anayasa çatısı altında merkezi(federal) devlet ile birleşerek oluşturdukları topluluktur. Tıpkı üniter devlet modelinde olduğu gibi, federasyonlar da uluslararası alanda

tek bir devlet olarak muhatap alınırlar. Federe devletler, devletlerarası ilişkilerde ayrı bir egemen güç olarak kabul edilmezler. Federe devletler ile federal devletin yetkileri, yazılı bir anayasa ile belirlenir. Ayrıca federalizm, devlet iktidarını “yetkileri dağıtma yoluyla” sınırlaması (dikey kuvvetler ayrılığı) sebebiyle anayasacılık düşüncesinin temellerinden de biridir.²³⁰

Konfederasyon ise, birden fazla bağımsız devletin uluslararası hukuki kişiliklerini muhafaza etmek şartıyla belli bir amaçla, özellikle ortak savunmalarını sağlamak üzere kurdukları bir devletler topluluğudur.²³¹ Konfederasyonun en eski örneğinin 1291-1848 yılları arasında hüküm süren İsviçre Konfederasyonu olduğunu, yine Amerika Birleşik Devletleri'nin federal devlet haline gelmeden önce 1776-1787 yılları arasında bir konfederasyon olduğunu, bu kapsamda konfederasyonların tarihsel olarak federasyona geçiş aşamasında vücut bulduğunu biliyoruz.²³²

Her ülke içinde “*millet*” çatısı altında birleşen insan toplulukları, farklı etnik gruplardan oluşabilir. Farklı etnik gruplardan oluşmasa bile, her topluluğun yaşadığı bölgeden kaynaklanan farklı ihtiyaçları söz konusu olabilir. Ülke üzerinde yaşayan insanların tüm ihtiyaçlarını merkezden karar alarak gidermeye çalışmak ve bu yolla toplumsal refahı maksimize edebilmek mümkün değildir. Farklı etnik unsurlar, coğrafi konumlar veya eğitim seviyeleri göz ardı edilerek alınan bir kararın milletin tüm fertlerini memnun etmesini beklemek, rasyonel bir yaklaşım olmaz.²³³

Bölgesel ihtiyaçlar, federasyon modelini benimsemiş ülkelerde federe devletler tarafından karşılanmaktadır. Ülke üzerinde egemen

230 Erdoğlan, *Anayasa Hukuku*, s. 77.

231 Gözler, s. 191.

232 Gözler, s. 192.

233 Aslan, s. 162.

tek siyasi otoritenin var olduğu üniter devlet yapılanmalarında nasıl karşılanacaktır? İşte burada devreye “*yerinden yönetim sistemi*” giriyor. Yani üniter devletlerde tüm ülkeyi ilgilendiren hususlara ilişkin merkezi yönetim tarafından karar alınıp uygulanırken, bölgesel ihtiyaçlar da bölgesel teşkilatlar tarafından karşılanacaktır. Bu sistemi, üniter devlet modelini benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ele alarak somutlaştıralım: Milletın tamamını ilgilendiren hususlarda karar alma (yasa yapma) yetkisi, millet tarafından seçilen temsilcilerin oluşturduğu TBMM’ye aittir. Bu kararlar, meclisin yetki verdiği hükümet tarafından, vali ve kaymakam gibi merkezi idarenin bölgesel temsilcileri aracılığıyla uygulanmaktadır. Ancak kentlerin altyapısı yahut çevre sağlığı gibi hususlarda bölgesel ihtiyaçları karşılamak üzere ilgili bölge halkı tarafından seçilen temsilcilerden oluşan belediye, köy yönetimi vb. yerel yönetim organları görev yapmaktadır.

Merkezi yönetim teşkilatı içinde görev alan seçilmiş kişiler, seçim döneminde aday oldukları bölge dışındaki ülke toprakları üzerinde yaşayan vatandaşlara karşı siyasi sorumluluk hissetmeyebilirler. Çünkü temsilci, bir sonraki seçimde yine aynı bölgeden aday olacaktır. Aynı zamanda bu temsilciler, başkentte yaşadıkları için kendi bölgelerinin ihtiyaçları konusunda bile yeterince bilgi sahibi olamamaktadırlar. Merkezi yönetim teşkilatı içinde görev alan atanmış kişiler ise halka karşı hiçbir sorumluluk duymamakta, kendilerini atayan mekanizmanın emrinde faaliyet göstermektedirler. İşte bu sebeplerle insanını, coğrafyasını, kültürünü ve sorunlarını bilmedikleri ve hatta hayatları boyunca hiç gitmedikleri bölgelerin ihtiyaçlarını gidermek adına başkentteki yetkililer tarafından alınan kararların verimli ve etkili olması beklenemez.

Merkezi yönetim organları adalet, milli güvenlik vb. tüm ülke düzeyinde aynı kalitede uygulanması zaruri olan hizmetler açısından karar almaya yetkili olmalı; yol yapımı, alt yapı çalışmaları, çevre düzeni, çevre sağlığı ve saymakla bitmeyecek birçok alanda karar alma ve faaliyet gösterme yetkisi, tamamen yerel yönetimlere bırakılmalıdır. Böylece hizmetler bölgelerin gereksinimleri dikkate

alınarak üretilecek; verimsizliğin, zaman kaybının ve gereksiz masrafin önüne geçilmiş olacaktır.²³⁴

Demokrasi kavramı, sürekli gelişen dünyada, uluslararası teşkilatların da katkısıyla günden güne daha zengin bir içeriğe kavuşmakta ve bu kapsamda yerinden yönetim ilkesi de demokrasinin olmazsa olmaz unsurları arasında kabul edilmektedir. Merkezîyetçilik, farklı unsurlar dikkate alınmaksızın tek tip hizmet sunulması demektir. Bu yönetim metodunun başarıya ulaşması, ülkede yaşayan insanların her bakımdan “*tek tip*” olmaları halinde mümkündür. Ancak henüz yeryüzünde böyle bir millete rastlanmamıştır. Düşünün ki dinler bile zaman içinde çoğalan insanların farklı yaşam biçimlerine göre mezheplere ayrılmıştır. Bu yüzden katı merkezîyetçilik, çağımızın totalitarizmidir ve birey odaklı demokrasi anlayışına aykırıdır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki demokrasi açısından önemli olan yerinden yönetim kuruluşlarının varlığı değil, etkin yerinden yönetim kuruluşlarının varlığıdır. Bu da merkezi yönetim tarafından görülmesi zaruri olmayan tüm hizmetlerin seçilmiş kişilerden oluşan yerinden yönetim kuruluşlarına devredilmesi ve bu kuruluşların bütçelerinin görülecek hizmetlerin finansmanını karşılayacak yeterlilikte büyütülmesi halinde mümkündür.

Devlet, tıpkı piyasadan özel kesim lehine çekildiği gibi, birçok kamusal faaliyetten de çekilerek yerel yönetimlerin hizmet alanını genişletmelidir. Böylece hizmetler bölgelerin ihtiyaçları dikkate alınarak hem daha hızlı hem de daha az masrafla görülecektir. Daha da önemlisi, seçilmiş bölge yöneticileri, başkenttekilerin aksine seçmenin baskısını yakından hissedecek ve sürekli yüz yüze olduğu halkın taleplerini ciddiye almak zorunda kalacaklardır. Nitekim gerçek halk egemenliği, halkın seçimden seçime oy kullanmasıyla değil, sürece her daim dâhil olarak siyasetin yönünü belirlemesiyle mümkün olur.²³⁵

234 Aslan, 163.

235 Aslan, s. 164.

Üniter devlet bünyesinde teşkilatlandırılan yerinden yönetim kuruluşları, elbette federe devletler kadar özerk bir yapıya da sahip değildir. Bu düzende kamu teşkilatının bütünlüğü, devletin, yerinden yönetim kuruluşları üzerinde denetim yetkisine sahip olması ile sağlanır. Merkezi otoritenin yerinden yönetim kuruluşlarının organları ve işlemleri üzerinde sahip olduğu denetim yetkisine “*idari vesayet*” denilmektedir. Ancak bu denetleme yetkisi, hiçbir zaman hükümetlerin siyasi tercihlerini yansıtmayacak ve yerel yönetimlerin işleyişini aksatmayacak düzeyde olmalıdır. Bunu sağlamanın yolu da, merkezi yönetim ile yerinden yönetim kuruluşlarının görev ve yetkileri ile bütçelerinin anayasada şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkla düzenlenmesinden geçer. Böylece hükümetler, anayasada hüküm altına alınan katı kurallar sayesinde, kendilerine oy veremeyen seçmenlerin yaşadıkları bölgeleri siyasi saiklerle mağdur edemeyecektir.²³⁶

Ülkemizin yıllardır üyesi olmak uğruna çırpındığı Avrupa Birliği tarafından 1985 yılında imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda da yerel yönetimlerin demokrasi açısından önemine vurgu yapıldığını biliyoruz. Türkiye, bu sözleşmeyi 1988 yılında Kürt sorunundan kaynaklanan endişelerden dolayı çeşitli çinkeler koymak suretiyle imzalamıştır.

Son yıllarda PKK yöneticileri ile Türkiye’de siyaset yapan Kürtler, kalıcı barış sağlamak adına ülke içinde Kürtlerin yaşadığı bölgelerin özerk bir statüye kavuşturulması gerektiğini iddia ettiler. KCK davalarıyla gündeme düştüğü üzere örgüt, bağımsız bir Kürdistan kurma idealinden vazgeçtiğini deklare ederek Kürtlerin yaşadığı bölgelere hükmeden devletlerin sınırlarında bir değişim olmaksızın “*devletler üstü*” tuhaf bir bileşik yapılanma oluşturmaya çalışmıştır. Tasarlanan bu yapı içinde tıpkı bir devlet gibi yasama, yürütme ve yargı organları bulunuyor olması, doğal olarak devlet ve Türkler ta-

rafından “samimi” bulunmamış ve “örgütün bu aşamada gerçekleştirmediği bağımsız devlet kurma amacını geçici olarak gizlediği” şeklinde yorumlanarak sert tepkiler almıştır. Kaldı ki örgüt bağımsız Kürdistan hedefinden gerçekten vazgeçmiş olsa bile, Türk kamuoyu, önerilen özerk yapılanmaya yine de sıcak bakmamakta, bu derece geniş sınırları olan bir özerkliğin yıllara yayılan kanlı çatışmalarla zayıflayan Türk-Kürt bağlarını iyice zayıflatıp ileriki süreçte Türkiye’nin parçalanması sonucunu doğuracağını düşünmektedir. Kimilerince de özerklik tartışmalarına konu olan coğrafyanın uluslararası önemine vurgu yapılarak, Kürt bölgelerinde yaşanan siyasi gelişmelerin Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında planlı olarak vücuda getirildiği, Ortadoğu’nun ABD ile İsrail’in güdümünde olacak gölge devletlerle donatılmak ve bağımsız Kürt devletinin de bu amaçla kurulmak istendiği iddia edilmekte, son yıllarda Arap coğrafyasında yaşanan siyasi gelişmeler de bu iddianın doğruluğuna kanıt olarak gösterilmektedir. Kuşkusuz, bu endişeler de yersiz değildir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Kürt coğrafyası için önerilen özerk yapılanmanın üniter devlet modelini “değişmez ilke” olarak benimseyen mevcut anayasal düzen içinde oluşturulabilmesi de mümkün değildir. Ortaya atılan bu modelin uygulamaya geçirilmesinin mümkün olup olmadığı ve yine örgütün özerklik projesinin Kürt halkınca ne derece özümseme talebi edildiği de ayrı bir tartışma konusudur. Son olarak, “Kürt coğrafyası” olarak adlandırılan bölgede yüzyıllardır yaşayan Arap ve Türkmen nüfusun akıbetinin ne olacağı da meseleye ayrı bir boyut kazandırmaktadır.

Tüm bu tespitlerden hareketle, bugün itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin “oldubitti” bir anayasa değişikliğiyle üniter yapısını federal yapıya dönüştürmesinin çok zor ve yine bu aşamada federal yapılanmanın ülke bütünlüğünü muhafaza edebileceğinin de şüpheli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu demek değildir ki mevcut bölgesel yönetimlerin yapısı değiştirilip etkisi artırılarak Kürt sorununun çözümüne katkı sağlanmasın.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin idari teşkilatı, kendi içinde ilçe ve köylere ayrılmış vilayetlerden oluşmaktadır. Son dönemlerde ye-

rinden yönetim kuruluşlarının etkisinin artırılmasına yönelik olarak yapılan olumlu yasal değişiklikler göz ardı edilemese de, halen il ve ilçelerdeki en etkin gücün atama yoluyla göreve getirilen vali ve kaymakamlar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bilhassa valilerin bütün il düzeyinde sahip oldukları yetkiler ve her daim arkalarında hissettikleri merkezi otorite gücü, başta belediyeler olmak üzere tüm yerinden yönetim temsilcilerinin yetki ve etkilerini gölgelemektedir. Bugün itibarıyla Türkiye’de tarımdan nüfus hizmetlerine, eğitimden sağlığa ve adaletten güvenliğe kadar en önemli kamu hizmetleri merkezi otoritenin taşrada teşkilatlandırılmış kurumlarınca verilmekte olup, adliye dışındaki tüm kurumların başında da sonsuz yetkili valiler bulunmaktadır. Halk tarafından seçilerek değil merkezi otorite tarafından atanmak suretiyle görev yapan vali ve kaymakamların çoğu, sözde kamu hizmetlerini koordine etmekle görevlendirildikleri il veya ilçeleri hayatında ilk defa atandıkları zaman görmektedir. Seçilme derdi taşımadıkları için halka karşı sorumluluk hissetmeyen ve fakat hem yasal olarak hem de daha iyi bir yere atanabilmek adına gönül rızasıyla her daim merkezi otoritenin emrinde olan mülki amirler, görev yaptıkları bölgenin ve bu bölgede yaşayan halkın dokusunu bilmedikleri için “*spesifik hizmet*” üretememekte, sıradan kamu hizmetlerini olağan düzeyde yürütmekten başka bir faaliyet göstermemektedirler. Bu durum da ilgili bölge için ayrılan bütçenin etkin ve adil kullanımına engel olarak hizmet kalitesini düşürmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki Türkiye’de faaliyet gösteren ve üyeleri seçimle işbaşına gelen yerinden yönetim kuruluşlarının meclisleri bulunmakla birlikte, bu mekanizmanın da birçok kamu hizmetini tekeline tutan merkezi otoritenin gücü karşısında hiçbir etkisi bulunmamaktadır.

Aslında bu cümlelerden açıkça anlaşılacağı üzere “*etkin yerinden yönetim*”, sadece Kürtlerin yaşadıkları değil, Türkiye’deki tüm yer-

leşim bölgeleri için acil bir ihtiyaçtır. Bu sebeple yerinden yönetim kuruluşlarının yapısında etkinlik sağlayacak bir anayasal düzenleme yapılması, Kürt sorununun çözümüne katkı sağlayacağı gibi tüm vatandaşlarımızın daha demokratik ve müreffeh şartlarda yaşamalarını da sağlayacaktır. Nitekim birçok kamusal yetkinin seçilmiş yerel temsilciler eliyle kullanılmasına imkân tanınırsa, her yöre kendi siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarına göre somut çözümler üretecek ve böylece ülkemiz, olması gereken refah ve huzura “*bir bütün olarak*” kavuşacaktır. Bu süreçte merkezi otoriteye düşen görev ise etkin yerinden yönetime dayalı idari sistemin sorunsuz işlemesine yönelik denetim ve kural koyma faaliyetlerinden ibaret olacaktır.

Türkler, Türkiye topraklarına isabet eden Kürt coğrafyasında federatif bir yapı kurulmasına razı değiller. Fakat Kürtler de mevcut devlet yapısı içinde yaşamlarını sürdürmekten memnun değiller. Bu durumda devlet, her iki duruş arasında optimal bir denge sağlamakla mükelleftir ve bence bu denge, illere bölünmüş idari teşkilatımızın yapısına dokunmaksızın bu illerdeki yerinden yönetim kuruluşlarının etkisi artırılarak sağlanabilir. Bu satırların yazarının hayalinde canlanan ve yeni bir anayasayla üniter devlet yapısı içinde yürürlüğe sokulması mümkün olan idari ve siyasi yapı, kabaca şu şekildedir:

1-Merkezi otorite, ülkeyi uluslararası düzeyde temsil yetkisi ve yine bu aşamada ülke çapında tek tip görülmesi zaruri olan birkaç kamu hizmetine ilişkin faaliyetleri istisna olmak üzere, tüm yetkilerini her il bazında “*tek başlı*” olarak vücuda getirilecek yerinden yönetim kuruluşlarına devredecek.

2-Valilik ve kaymakamlıkların yetkileri, merkezi otoritenin tekelinde tuttuğu kamu hizmetleriyle sınırlanacak.

3-Merkezi otoritenin tekelinde tuttuğu hizmet alanlarında, bölge şartlarına uygun “*ek veya merkezi otoriteyle ortak*” hizmet vermek üzere yerinden yönetim kuruluşları da yetkili kılınacak.

4-Yerinden yönetim kuruluşlarının başkanları ile meclis ve yürütme organlarında görev yapacak kişiler, tamamen ilgili il bünyesinde yapılan seçimle işbaşına gelecek.

5-Yerinden yönetim kuruluşlarının bütçeleri, merkezi otoritenin keyfi uygulamalarına maruz kalmamak ve ülke bazında adil dağıtım sağlanmak üzere anayasal güvenceye kavuşturulacak.

6-Her ilde teşkilatlanan yerinden yönetim kuruluşlarının, anayasa da açıkça belirtilen şartlar kapsamında, diğer illerdeki yerinden yönetim kuruluşlarıyla ortak faaliyet göstermesine ve bu amaçla birlikler kurmasına, yine uluslararası kuruluşlarla iletişim halinde olmasına olanak sağlanacak.²³⁷

7-İl bazında halk oylaması yapılmasına olanak sağlanacak.

8-Vatandaşların tüm ülke sathında yaşama hakkına sahip oldukları gerçeği dikkate alınarak, belirli bir dönemden sonra memleketleri dışında ikamet etmek ya da çalışmak isteyen kişilerin zorluk yaşamaması adına, tüm illerde devletin resmi diline yönelik eğitim zorunlu olacak.

9-İlgili illerde, talep edildiği takdirde, vatandaşların anadilde eğitim alabilmeleri için gereken altyapı oluşturulacak ve o dilin kamusal ya da özel her alanda sözlü ve yazılı kullanımına olanak sağlanacak.

Genel seçim sistemi de adil bir yasal zemine oturtulduğu takdirde, bu yönde bir düzenlemeyle birlikte hem Türklerin ülkenin parçalanma ihtimaline yönelik kaygıları ortadan kalkmış, hem de tüm hakları tanınıp yaşadıkları bölgede belli ölçüde özerk bir yönetime kavuşturulan Kürtlerin talepleri karşılanmış olur.

237 Bu tür bir düzenleme, bazı Kürtlerin zihinlerinde doğacak olan “devletin Kürt coğrafyasını il bazı parçalara ayırmaya çalıştığı” endişesinin yersiz olduğunu ispat etmek açısından zaruridir.

TOPLUMSAL KİN

PKK'nın kanlı eylemlerle gündeme geldiği 1984 yılından itibaren devlet, terörü sona erdirmek için şiddete daha sert bir şiddetle karşılık verme yolunu seçmişti. Bölgede ilan edilen olağanüstü hal kapsamında uygulanan kısıtlamalar, aralıksız devam eden çatışmalar ve yoğun tutuklamalara rağmen örgüt yok edilemiyor; şehit sayısı arttıkça Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da yaşayan halkın üzerindeki baskı da artıyordu. Asker ocağına davul zurna ile uğurlanan gençler ailelerine tabutla iade ediliyor, asker tarafından öldürülen örgüt militanlarının kanlı bedenleri de medya aracılığıyla teşhir ediliyordu. Bu kısır döngüye rağmen sorunu çatışarak çözmekte ısrar eden yetkililerin inatçı tavrı, zaman içinde meseleyi “*güvenlik güçleri ile suç işleyen bir grup insan arasındaki mücadele*” olmaktan çıkarıp “*Türk ve Kürt mücadelesi*” haline getirdi. Örgütün, devletin ve dış mihrakların ayrı ayrı yaptığı propagandaların da etkisiyle iki halk arasındaki güçlü bağlar zayıflamaya başlıyor; devlet bölge halkına zulmettikçe Kürtlerin, şehit cenazeleri geldikçe de Türklerin kını artıyordu. Kavganın toplumsal bir kine dönüşmesine medya kışkırtmalarının ve bölgeye atanan basiretsiz kamu görevlilerinin ırkçı tavırlarının sağladığı katkı da yadsınamazdı. Bilhassa medya, resmi ideoloji ekseninde eğitilerek sorgulama yetisi kaybettirilmiş olan bu milletin nefret duygularını körükleyip oluşan toplumsal kını söndürülmesi güç bir yangına dönüştürdü.

Türkler, hem devlet hem de medya tarafından yapılan propagandanın etkisiyle daha önce hiç ayak basmadıkları topraklarda yaşayan Kürt halkını toptan “*terörist*” olarak algılamaya başladılar. Bir Kürt işadamından duyduğum şu sözler dikkat çekicidir: “*Normalde taccirler, başka firmalarla alışveriş yapmak için ticari yeterliliklerini ispat etmeye çalışırlar. Biz Kürtler, batıda iş yapabilmek için önce ‘insan’ olduğumuzu ispat etmek zorunda kalıyoruz.*”

Bu tespit doğrudur. Son zamanlarda kısmen daha hoşgörülü bir ortam doğmaya başlamışsa da, çoğu insan, bir Türk’e Kürt olduğunu söylediğinde karşı tarafın beyninde oluşan “*Kürt=terörist*” algısından dolayı çekingen ve rahatsız tavırlara maruz kalmaktadır. Türklerden böyle bir muamele gören ve aynı zamanda etnik kökenleri inkâr edilip çocuk yaşlardan itibaren Türk olmaya zorlanan Kürtler, doğal olarak kendilerini bu milletin asli unsuru olarak görmemekte ve böylece örgütün propagandaları da amacına ulaşmaktadır.

İşte yıllardır resmi ideoloji ekseninde millete benimsetilmeye çalışılan milliyetçiliğin son otuz yıldır şiddetle ortaya çıkan Kürt milliyetçiliği refleksiyle çatışmasından doğan toplum düzeni budur: sözde aynı vatan içinde yaşayan, ama birbirinden nefret eden iki kardeş halk.

Bu ülkede ne zaman Kürt sorunu gündeme gelmişse, sorunu çözmek üzere hiç konuşulmamış, hep çatışılmış ve aralıksız çatışma hali de birbirimizi anlamamıza engel olmuştur. Türk ve Kürt halklarının birbirini hiç tanımaksızın diğerine karşı nefrete bürünmesi de kalıcı çözümün önündeki en büyük engellere dendir.

Ben o diyarlarda yaşadım, mesleğimin önüme çıkardığı bütün kısıtlamalara rağmen Kürtlerin arasına karıştım, sofralarına oturdum, dertlerini dinledim... Ben bir adım yaklaştıkça Kürtler beş adım yaklaşıyordu. Gördüm ki doğu, batıdan televizyon aracılığıyla görüldüğü gibi bir “*kürtler sofrası*” değil.

Zaman içinde resmi ideolojinin beyinlerine taktığı kelepçeyi yavaş yavaş gevşeterek düşünmeye başlayabilen birçok Türk de gerçeği görmeye başladı. İnanıyorum ki fitneci propagandalarla kine büründürülen bu millete tanışma fırsatı verilirse, her iki taraf da birbirinin Anadolu kültüründen nasibini almış çok iyi insanlar olduğunu görecek ve birlik içinde yaşamının önemini kavrayacaktır.

SORUNU BESLEYEN DİĞER KAYNAKLAR

Bu satırların yazarına göre Kürt sorununun doğumuna yol açan temel sebep, devletin resmi ideoloji ekseninde yürüttüğü dönüştürme/dışlama/aşağılama faaliyetleridir. Çoğulcu demokrasi anlayışı kapsamında çıkarılan yasalar ve hoşgörölü devlet politikalarıyla kısa zamanda çözülebilecek olan bu sorun, sanki çözüm yerine kaos amaçlar gibi uygulanan ideolojik devlet politikaları sonucu içinden çıkılmaz bir hale gelip bambaşka sorunlara da kapı açmıştır. Şimdi “Kürt sorunu” denildiğinde aklımıza sadece “etnik kimlik meselesi” değil, hatalı devlet faaliyetleri sebebiyle zaman içinde ana soruna eklemlenip çözümü iyiden iyiye zorlaştıran meseleler de gelmektedir.

Evet, bugün itibarıyla Kürt sorununu tek bir sebep-sonuç ilişkisi içinde izah edebilme imkânı kalmamıştır. Bu sorunun bünyesinde, bazıları sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bazıları da sorundan doğmuş olmak üzere birçok sosyal, ekonomik ve siyasal sorun barınmaktadır. Kalıcı barış için devlete düşen görev sadece hak ve özgürlükler ile etnik kimliklerin güvence altına alınmasından ibaret olmayıp, bu sorunların çözüme kavuşturulması da şarttır.

Bölgenin Sosyoekonomik Yapısı

2012 yılı Ağustos ayında, tatil günü Kızıltepe'deki bir okula pencereyi kırarak girip içerideki Atatürk büstüyle muhtelif eşyalara yakarak zarar verdikten sonra yakalanan 12-13 yaşlarındaki birkaç çocuk adliyeye getirildi. İfadelerini aldığım bu çocuklar, eylemi eğlence amacıyla gerçekleştirdiklerini söylediler. Zaten 12 yaşındaki bir çocuğun devrim amacıyla okul yakacak hali de olamazdı. Yaşlarının küçük olması sebebiyle kanun gereği uzman hekime sevk edilip haklarında *"işledikleri suçların anlam ve önemini kavrayıp kavrayamadıklarına"* dair rapor aldırılmamız gerekiyordu. Bu raporun tanzimi için hastaneye müzekkere yazdırıyorum: *"Aşağıda açık kimlikleri yazılı çocukların Terör Örgütüne Üye Olma, Kamu Malına Yakarak Zarar Verme ve Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanuna Muhalefet suçlarının hukuki anlam ve önemini..."* Bu sözleri duyan o çocukların yüzlerinde *"Bu adam ne saçmalıyor?"* dercesine oluşan ifadeyi hatırladıkça halen gülerim. Ve yine bu olayı her hatırladığımda da yüreğim burkular. Çünkü aynı gün serbest bıraktığım bu çocukların tamamı, örgüt tarafından *"TC, okul yakıtığınız için size onar yıl hapis cezası verecek"* diye kandırılıp dağa çıkarıldılar.

Bu olaydan birkaç ay sonra polis, bu kez orduvine molotof kokteyli atan ikisi 10, biri 11 yaşında üç çocuğu yakaladı. Bu çocuklar da ifadelerinde *"molotof kokteyllerini her gün gezmek için gittikleri mezarlıkta bulduklarını"* söylediler. Serbest bırakmadan önce çocuklardan birine ciddi bir tavır takınarak sordum: *"Seni Kızıltepe Cezaevi'ne mi göndereyim, Mardin Cezaevi'ne mi?"* Böyle bir soruyu batı illerinde yaşayan 10 yaşındaki herhangi bir çocuğa sorsanız, saatlerce ağladığına şahit olursunuz. Bu çocuk ise şöyle cevap verdi: *"Kızıltepe Cezaevi'ne gönderirsen iyi olur. Çünkü Mardin'e gönderirsen annemler ziyarete gelemez."*

Bu olaylar, Kürtlerin örgüte katılımlarının yegâne sebebinin siyasi meseleler olmadığını ispat ediyordu. Bölgedeki sosyal düzenin çocukların gelişimi açısından pek iç açıcı olmadığı ortadaydı...

Son yıllarda Türkiye genelinde yaşanan şehirleşme-gelişme olgusuna paralel olarak kısmi bir çözülmeye maruz kalmışsa da, Kürt coğrafyasında halen feodal kültürün izlerine rastlamak mümkündür. Eski gücünü yitirmiş olsa da aşiret düzeni devam etmekte, bilhassa kadınlar aile içinde ayrı bir birey olarak görülmemektedir. Genellikle eğitim almamış olan ve aile içinde hiçbir söz hakkı da bulunmayan Kürt anneleri, çocuklarını sosyal hayata layığıncaya hazırlamıyorlar. Çok göze batmayan bu olgu, bence sorunun temel kaynaklarından biridir. Nitekim büyük şair Nazım Hikmet'in dizelerine de yansıdığı üzere, adamı adam eden, annelerdir.

Bölgedeki anlayışa göre bir babanın ne kadar güçlü olduğunun ölçüsü, kaç çocuk sahibi olduğuyula doğru orantılıdır. Bu anlayıştan kaynaklı olarak vücuda gelen aşırı fazla nüfuslu aileler içinde belki maddi imkânsızlıkların da etkisiyle yeterince ilgilenilmeyen çocuklar, kimliklerini suç işlemek gibi sıra dışı davranışlarda bulunarak ispat etme çabasına girişip eğitimden uzaklaşıyorlar. Kürtlerin eğitimden uzaklaşmalarının temel sebeplerinden biri de, okula ilk başladıkları dönemde Türkçe bilmeyen çocuklara sert bir dille Kürtçe konuşmanın yasaklanması ve Türkçe konuşmaya zorlanmaları sebebiyle oluşan travmadır. Yedi yaşındaki bir çocuğu hiç bilmediği bir dilde eğitim almaya zorlayıp bildiği dili konuşmasını da yasaklarsanız, doğal olarak okulu sevdiremezsiniz.

Yine genç yaşta sigara ve alkol tüketenlerin sayısının çokluğuna rağmen bu tür davranışlara karşı aileler tarafından tedbir alınmamakta, hatta kimi kesimlerce bu alışkanlıklara sahip olmak “*adam olmak*” şeklinde algılanarak takdirle karşılanmaktadır. Siyasal bilince sahip olmadıkları halde sosyal düzenin suç işlemeye meyilli hale getirdiği bu genç grup, iki dakikalık bir propagandanın etkisiyle dağa çıkabilmekte ya da şehir eylemlerine katılabilmektedir. Güneydoğu’da yürüttüğüm terör soruşturmaları kapsamında dikkatimi çeken olgulardan biri de yasadışı gösteri yürüyüşlerine katılan, çevreye zarar veren ve polisle çatışan 15-20 yaşlarındaki gençlerin

birçoğunun aynı zamanda hırsızlık, yaralama vb. suçlardan sabıkalı ve eğitimsiz olmasıydı.

Terör eylemlerinin başlamasıyla birlikte devlet, uzun yıllar boyunca ülkenin doğu bölgelerindeki faaliyetini terörle mücadeleden ibaret görüp asli görevlerinin hepsini ihmal etti. Hatta kavgaya o derece yoğun odaklanılmıştır ki bölge halkına sunulan tek kamusal hizmet “*terörle mücadele*” olmuş, yargı faaliyetleri bile önemsiz işler sınıfına sokulup ikinci plana atılmıştır. Sözde terörle mücadele faaliyeti kapsamında devletin yürüttüğü hatalı politikalardan biri de, bölge halkına “*teröre bulaşmayın da ne yaparsanız yapın*” zihniyeti aşılınmış olmasıdır. Bu serbesti, hukuka uygunluğun önemini kavrayacak derecede eğitilmemiş insanların kanunlara aykırı ve fakat menfaatlerine uygun olan eylemleri alışkanlık haline getirmelerine yol açtı. Bu zihniyete göre yaşamını sürdüren insanların ortaya çıkardığı toplum düzeni ürkütücüdür:

İnsanlar, toplum düzenini sağlayacak hiçbir kurala uymamakta, her gün sınır kapılarına bağlanan ve haliyle çok kalabalık olan yollarda bile ters şeridi kullanmak gibi doğrudan ölüme davetiye çıkaran trafik ihlalleri yapılmakta, her köşe başında çöp yığınları bulunmakta ve bu ihlalleri yapanlar -bırakın cezalandırılmayı- kamu otoritelerince bir kere bile uyarılmamaktadır. Birçok insan, geçimini yasalara göre suç teşkil eden kaçakçılıktan sağlamakta, aynı zamanda elektrik enerjisi % 90 gibi kontrolsüzlüğü kabul edilemez olan oranlarda kaçak kullanılmaktadır. Dahası bu eylemler geçinmenin olağan yolu olarak görülmekte ve suç olarak algılanmamakta, bu sebeple de kaçakçılık ve karşılıksız yararlanma eylemlerine ilişkin başlatılan adli soruşturmalar neticesinde verilen cezalar devlet ile vatandaşın arasını açmakta, vatandaşın gözünde devletin kasıtlı zulüm yaptığı imajı oluşmakta ya da oluşturulmaktadır.

Yine ticaret de hiçbir denetime tabi olmaksızın kendi halinde, tüketici haklarına ve vergi yükümlülüğüne dair olması gereken vatandaş bilincinden çok uzak bir düzensizlik içinde yürümektedir.²³⁸

Devletin zamanında göz yumarak sebep olduğu bu düzen, sadece PKK değil, siyasi veya adli suçlar işleyen her türlü örgüt için cezbedicidir. Çünkü kontrol edilemeyecek kadar karışan böyle bir düzen içinde suç örgütlerinin para ve insan kaynağı açısından sıkıntısı yaşamaması söz konusu olamaz.

Adil yönetim, hayatı daha kaliteli hale getiren her şeyin ülkede yaşayan tüm insanların kullanımına eşit biçimde sunulmasını gerektirir. Kimilerince, doğunun bu halde olmasıyla ilgili olarak, “*yıllardır süren çatışmaların devletin hizmet götürmesine olanak vermediği*” şeklinde bir savunma yapılabilir. Ancak bu savunmayı kabul etmek, sistemi kısır döngüye sokmak demektir. Çünkü terör, hem parasal kaynağı hem de insan ihtiyacını bölgenin mevcut durumu sayesinde rahatlıkla karşılamaktadır. Ayrıca doğu ve batı arasındaki gözle görülür farkın, devletin iki bölge arasında ayrımcılık yaptığına dair propaganda aracı olarak kullanıldığını da gözden kaçırmamak gerekir.²³⁹

Bugün itibarıyla kriminologlar, “*eğitim, aile düzeni, ekonomik durum, sosyal çevre ve devlet yönetimi*” ile “*gençlerin suça yönelimleri*” arasında kayda değer bir ilişki olduğunu belirtiyorlar.²⁴⁰ Evet, cehalet engeli, her zamanki gibi karşımızda duruyor. Cehaleti kaynağında kurutmak, kalıcı çözüm açısından Kürt realitesini tanımak kadar hayati bir öneme sahip.

Aslında neredeyse bir asır önce bazı aydınlarca Kürt coğrafyasını esir alan cehaletin ileride ağır yaralar açacağı tespit edilmişse de

238 Aslan, s. 158.

239 Aslan, s. 159.

240 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, 8. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1994.

devletin bu soruna kayıtsız kaldığını görüyoruz. Örneğin ünlü din âlimi Said Nursi, İstanbul'a gelerek Sultan İkinci Abdülhamit'e sunduğu dilekçede, "*Kürdistan'da bulunan mekteplerden sadece Türkçe bilenlerin istifade edebildiğini, öğretmenlerin yerel lisanı bilmeleri sebebiyle Kürt çocuklarının eğitimden mahrum kaldıklarını, bu durumun ise vahşete, keşmekeşe ve Batı'nın bölücü fikirlerine davet çıkardığını, bu sebeplerle Kürdistan'ın muhtelif noktalarında din ve fen ilimlerinin tahsili amacıyla okullar açılması gerektiğini*" belirtmiştir.²⁴¹ Yine 20. yüzyıl başlarında bölgede bulunan Kazım Karabekir'in şu tespiti de oldukça çarpıcı: "*Halk, şeyhlerin önünde diz çöküp havlayacak derecede cahil idi.*"²⁴²

Sorunun Çözülmesini İstemeyenler

Karanlık Odaklar-Dış Güçler

Terör bölgelerinde devlet, vatandaşlarımızca sanıldığıının aksine çok yoğun bir önleme veya yakalama faaliyeti yürütememekte, zaten asker ve polis kadroları da olması gerektiği şekilde çalışamayacak kadar az sayıda görevliden oluşmaktadır. Mesela sadece şehir nüfusu 150.000 civarında olan bir ilçedeki Emniyet Müdürlüğü bünyesinde görev yapan polislerin toplam sayısı 200-250, bunlar içinde terörle mücadele faaliyetinde bulunanların sayısı da 40-50 kadardır. Askeri birimlerimiz açısından da durum aynıdır. Bu bölgelerde asker ve polis, kendi karakolunun önünde nöbet tutmaktan bile çekiniyor, birçok mahalleye rahatlıkla giremiyor ve devriye görevi yapmıyor. Ben bölgede görev yaptığım süre içinde bizzat şahit oldum ki gerek halkın gerekse kamu görevlilerinin can güvenliği Allah'a emanet edilmişti.

2012 yılı Haziran ayında, Derik ilçe merkezinde seyir halinde olan polis aracının geçtiği yola döşenen mayın patlatılmış ve olayda

241 Ramazan Balcı, *İmam Bediüzzaman (Hayatı, Davası ve Eserleri)*, 1. Basım, İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2012, s. 85-90.

242 Karabekir, *Kürt Meselesi*, s. 11.

ağır yaralanan polis memuru Yasin Kaya (1986 doğumlu), Kızıltepe Devlet Hastanesi'ne sevk edildiği esnada vefat etmişti. şehidin bedeninin bir tarafı paramparça olmuştu. Aynı yılın Ekim ayında da yine Derik'te polis aracının geğtiği yola dōřenen mayın patlatıldı ve ağır yaralanan polis memuru Orhan Ayan (1970 doğumlu) Kızıltepe'ye sevk edilirken vefat etti. Patlama sonucu o kahramanın da sol bacağı vücutundan ayrılmış ve kan kaybı sonucu şehit olmuştu. Düşünün, küçük bir şehir merkezinde örgüt mensupları tarafından yola mayın dōřenip polis aracının geğtiği esnada patlatılarak bir genç polis şehit oluyor, ama devlet bu olayın ardından tedbir almaya gerek görmediği için birkaç ay sonra aynı şehir merkezinde aynı usulle yapılan eylem sonucu ikinci bir şehit veriliyor ve hiç kimse- nin aklına yetersiz güvenlik tedbirlerine müdahale etmek gelmiyor. Barış süreci başlayana kadar Güneydoğu'daki bütün illerden aynı acı haberleri almaya da devam ettik.

Kızıltepe'de çalışırken terör, fuhuş, sahtecilik, cinayet, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı vb. ağır suçlar işleyen birçok suç şebekesine yönelik onlarca soruşturma yürüttüm. Bu soruşturmalar kapsamında yakalanan onlarca kişiyi tutuklamaya sevk ediyor, gecenin geç saatlerine kadar süren sorgunun ardından bu şahışlar tutuklanıp cezaevine gönderildikten sonra da adliye önünde bekleyen yüzlerce fail yakınının arasından tek başıma yürüyerek geğiyor ve özel aracıma binip yaklaşık 10 km ilerleyerek evime gidiyordum. Aynı işi en geç iki haftada bir yapmama rağmen kimse beni korumaya teşebbüs etmedi. Bu süreçte bölgede görev yapan iki Cumhuriyet savcısı öldürüldü ama devlet yine de tedbir almadı. Hatta aynı adliyede birlikte görev yaptığım savcı arkadaşlarım topluca valiliğe dilekçe yazıp son günlerde savcılara suikast düzenlendiğine de dikkat çekerek koruma talebinde bulundular. Benim de böyle bir talepte bulunmamı öneren meslektaşlarıma, “*Ben Bakkal Hüseyin değilim, nerede ne iş yaptığımı vali görmüyor mu, böyle bir ortamda hâkim ve savcılarını korumak devletin asli görevi değil mi?*” diye itiraz edip talepte bulunmadım. Doğrusu da böyle değil miydi? Bir mahalle bakkalının korunmaya

ihtiyacı olsa, bunu vali bilmeyebilir; bakkal talepte bulunursa devlet de yardımcı olur. Ama bir savcının, hem de Güneydoğu'da terör suçlarını soruşturan bir savcının korunmak için dilekçe yazması kadar devlet adına utanç verici bir olgu var mı? Zaten koruma isteyen arkadaşların talepleri de reddedilip kendilerine bir tehlike hissettiklerinde 155'i aramaları tavsiye edildi. Devlet, bu arkadaşlara özetle şöyle demişti: “*Size özel koruma tahsis edecek kadar çok sayıda polisimiz yok. Şayet birinin sizi öldürmeye kalkıştığını hissederseniz, hemen 155'i arayın!*”

Aslında bu güvenlik rezaleti, daha büyük bir rezaletin varlığına da delil teşkil ediyor: “*Yargı mensuplarının canını Allah'a emanet eden devlet, sade vatandaşının can güvenliğini sağlamak için ne kadar ciddi olabilir?*”²⁴³

Dilerim ki barış süreciyle birlikte kısmen de olsa varlığını koruyan huzur ortamı kalıcı olsun. Uzaklardan hamasi söylemlerle nutuk atmak kolay ama bölgede bulunduğunuz zaman terörün insanı nasıl ağır bir dehşete düşürdüğünü ve hayat şartlarını olumsuz yönde etkilediğini görüyorsunuz. Bunu en çok 2012 yılının Temmuz ayında bir Kürt meslektaşımın annesinin vefatı sebebiyle Diyarbakır'a bağlı Kulp ilçesine giderken fark etmiştim. Yoğun çatışmaların yaşandığı, örgüt mensuplarının sık sık yol kesip kamu görevlilerini kaçırdığı bir dönemdi. Sonradan öğrendiğimize göre bir gün önce Kulp'ta görev yapan hâkim ve savcıların keşif için kullandıkları araca da bombalı saldırı teşebbüsünde bulunulmuş. Gündüz vakti Kızıltepe'den çıkıp Mardin-Çınar-Diyarbakır-Lice-Kulp hattında yaklaşık 250 km yol aldık ve tüm yol boyunca hiçbir yerde devlete rastlamadım. Bu durumda insan, yol kenarında domates satan masum köylülerden bile şüphe duyup endişe içinde yaşıyor!

Daimi çatışmalardan ötürü bölgenin kontrol edilemez hale gelmesi, özellikle silah ve uyuşturucu kaçakçılığını da kolaylaştırmak-

243 Ne kadar ciddi olduğunu, herhangi bir gazetenin üçüncü sayfasına bakarak anlayabilirsiniz.

tadır. Bölgede görev yaptığım dönemde haftada en az birkaç kez örgütün eylem yapacağına dair istihbarat alınır, ardından tüm polisler emniyet müdürünün emriyle çevreden çekilerek karakollara toplanır ve bu yolla muhtemel saldırının zayıf vermeksizin atlatılması umulurdu.²⁴⁴ Böyle zamanlarda haliyle tüm yollar ve sokaklar, herkesin istediği gibi hareket edebileceği bir kontrolsüzlüğe terk edilmiş oluyordu. İddiam odur ki, bu istihbaratların birçoğu uydurmaydı ve o dakikalarda kolluk kuvvetlerinin terk ettiği alanlardan yüklü miktarda uyuşturucu ve silah geçiyordu!

Tüm bu gözlemler ışığında düşününce, doğal olarak insanın aklına “*zamanında gizli ve karanlık bir elin yıllar boyunca bölgenin ne örgütün ne de devletin mutlak hâkimiyet kurabildiği bir kaos içinde kalmasını istediği ve devletin güvenlik mekanizmasını da bu amaçla uygun bir şekilde oluşturduğu*” geliyor. Bu el, bugün itibarıyla yargıya konu edilip kısmen deşifre olan derin yapılanmalarda görev aldıkları iddia edilen asker kişilerden ibaret olamaz. Devleti ve halkı 30 yıl boyunca uyutup binlerce insanın ölümüne seyirci kalmaya zorlayan bu karanlık odak, mutlaka istihbarat birimimizi, ordumuzu ve polisimizi de kullanan, bölgedeki kargaşadan büyük maddi ve siyasi çıkar elde eden ve muhtemelen kaynağı yurtdışında olan yahut içeride olmakla birlikte yurtdışından desteklenen kompleks bir güç olmalı. Bu teoriyi ilk kez düşündüğümde ben de aptalca bulmuştum. Fakat bu karanlık eli yok saydığımızda da bu ülkeyi yüz yıldır yöneten tüm siyasiler ile bürokratların aptal olduğunu kabul etmek gerekiyor. Mesela birkaç ay eğitim alıp PKK ile savaşmak üzere dağlara gönderilen genç askerlerin bu mücadeleyi layığıyla yürütemediklerini küçük bir çocuk bile tespit edebilecekken, böyle bir zafiyeti görmezden gelip otuz yıl boyunca terörle mücadele etmek üzere profesyonel ekipler yetiştirilmemesi veya yetiştirilen ekiplerin

244 Dikkat buyrulursa devlet, böyle bir haber alınmasına rağmen saldırının önlenmesine yönelik hiçbir faaliyet göstermiyor, sadece saldırının şehit vermeksizin atlatılması için emek sarf ediyor.

mücadelede kullanılmaması, birilerinin bu kanlı kavganın uzamasını istediğine delil teşkil etmiyor mu acaba?

Türkiye için Kürt sorunu, yıllara yayılan çatışmalar sonucu bir “lke içi mesele” olmaktan çıkıp içinde “ok boyutlu” uluslararası sorunlar barındırır hale gelmiştir. Bugün itibarıyla yakın siyasi tarihimize göz atıldığında hemen dikkat çekmektedir ki Türkiye ne zaman ağ atlamaya yönelik bir adım atmaya kalksa önüne terör belası çıkmış ve seçilmiş siyasiler, hem ulusal hem de uluslararası platformda inisiyatifi ellerinde tutamamışlardır.

Süreç boyunca devletin teröre karşı yürüttüğü silahlı ve adli mücadeleye yasadışı boyutlar kazandırılması sonucu oluşan hak ihlalleri her zaman Batı'nın gündeminde olmuş ve lkemizin Avrupa Birliği gibi uluslararası teşekküllere ye olmasının önünde engel teşkil etmiştir. Avrupa Birliği'ne ye olmasak da olur belki ama Kürt sorununun önümüze çıkardığı tek engel bu değildir. Maalesef rgtn Kürt haklarını savunmaya yönelik direniş faaliyetleri dışında birçok ülkenin güdümünde farklı faaliyetler de göstermesi sonucu Türkiye, uluslararası alanda ne tür bir girişimde bulunursa bulunsun bu sorunu hesaba katmak zorunda kalmaktadır.

Belki birçok okura tuhaf gelecektir ama tüm bu sorunların çözümü için de silah ve cezaya değil, demokrasiye ihtiyaç var. Devlet, insana hizmet etmek, insanların daha huzurlu bir yaşam sürmesini sağlamak için icat edilmiştir. Bu kural, monarşiden cumhuriyete her türlü yönetim biçimi açısından geçerlidir. Devlet, ancak insana hizmet ettiği, insanı memnun ettiği sürece meşrudur; halka bağlılık anlayışını yitiren, gücünü halktan almayan iktidar, düzeni ancak zor kullanarak devam ettirebilir ve bir gün mutlaka yok olur. Osmanlı da dâhil olmak üzere büyük imparatorlukların günün birinde param-

parça olmasının ana sebeplerinden biri, “*hâkimiyetleri altında yaşayan insanların iktidara içten bağlı olmamaları ve imparatorluk bünyesinde yaşamalarının dönemin gerektirdiği mecburi şartlardan kaynaklanması*” olmuştur.

Devletin vatandaşa hizmetinin bugün kabul gören çağdaş yöntemi ise demokrasidir. Demokratik hukuk devleti, kaynağının halk, amacının ise halkın refahı olduğu bilinciyle faaliyet gösterir. Bu sebeple de her zaman halka hesap vermeye hazırdır. Halk iradesine ters düşen bir faaliyete girişen iktidar, kendi sonunu hazırlamış olur. Bu anlayışa göre hareket eden devletler, uluslararası platformda da tam bağımsız bir politika yürütür. Çünkü hem halk iradesine göre hareket ettiği için başka güçlere boyun eğmek zorunda kalmaz, hem de demokrasinin sağladığı özgürlük ortamında sürekli gelişerek güçlenir. Son asırlarda kimi devletlerin “*süper güç*” olarak anılmasının asli sebeplerinden biri de budur.

Sözde demokratik devlet ise içte bağımsız, dışta bağımlı bir yapılanmaya girer. Çünkü içeride seçimden seçime hesap soran, tembel ve küskün halk, dışarıdaysa güçlü devletlerle muhataptır. Üretmediği için üreten devletlere, savaşmadığı için savaşan devletlere, kısacası her yapamadığı şeyi yapabilen devletlere gebe kalır. O kadar ki bu devletler, toplumsal ihtiyaca uygun kural oluşturma yeteneğine sahip olmadığından hukuku bile gelişmiş ülkelerden ithal etmek zorunda kalır.

Türkiye’yi uluslararası alanda edilgen konumda olmaktan kurtarıp devletin sadece halkın çıkarlarını gözeterek bağımsız politika yapmasını sağlayacak olgu, yalnızca halkın seçtiklerinin söz sahibi olduğu, bürokratik tahakkümden arınmış gerçek demokratik yönetimdir.²⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti, egemenliği altında yaşayan Kürtleri bu ülkenin eşit konumlu vatandaşları olduklarına ikna edecek bir demokratik düzen kurmayı başarabilirse, uluslararası alanda da daha cesur ve emin bir duruş sergileyerek hem dış güçlerin hem de içerideki vatan hainlerinin ülkemiz üzerine oynadıkları oyunları boza bilecektir.

Bazı Türk ve Kürt Hainler

Kürt sorununun PKK bünyesinde ortaya çıkıp çatışmaların başladığı dönemden itibaren bazı Kürtler, kimi zaman legal kimi zaman da illegal yollarla her zaman şartları lehine çevirebilen devletin tarafında yer alıyormuş gibi görünüp bu tavırlarına karşılıklı sağlanan hoşgörüye istinaden bölgede istedikleri gibi at oynatarak ceplerini doldurdular. Bu kişiler, bugün bile işledikleri herhangi bir suçtan ötürü ifadelerini alan polis ya da savcıya “*Biz devletiyiz*” demek- te, yani devlet-PKK çatışmasında devletten yana tavır aldıkları için kendilerine her şeyin mubah olduğuna inanmaktalar.

Aynı şekilde, bazı Kürtler de örgüt tarafında saf tutarak sözde Kürtlerin savunuculuğuna soyunup halkın gözünü boyuyor, bu sa- yede sahip oldukları siyasi konum üzerinden para ve itibar kazanı- yorlar.

Bu insanlar, hem ırkçı devlet yetkililerinden hem de PKK mili- tanlarından çok daha tehlikeliler. Çünkü diğer iki grup en azından safını net olarak belli etmekte ve yanlış da olsa inandığı değerler uğruna mücadele etmektedir. Bu hainler ise şahsi menfaatleri uğru- na temsilciliğine soyundukları halkın kanından medet umuyorlar!

İşte sayıları çok da az olmayan bu insanlar, hem itibarlarını hem de malvarlıklarını kardeş kavgasına borçlu oldukları için Türkiye’ye barış gelmesini istemiyor, barış yolunda atılan her adımı kmse- yip halkları birbirine karşı kışkırtmaya devam ediyorlar.

Para veya siyasi itibar uğruna insanların katledilmesine göz yumacak kadar insanlıktan çıkabilen bu hainlerin barışın önünde oluşturdukları engeli kaldırmak ise Kürtlerin görevidir. Kürt halkı uyanmalı, kavgaya davetiye çıkaran kışkırtmalara aldırış etmeksizin devletin uzattığı samimi barış eline sımsıkı sarılmalıdır!

Yine barıştan bahsedilmeye başlandığı günden itibaren gördük ki, bazı Türk siyasetçi ve aydınlar da bin bir çeşit bahaneyle kışkırtıcı propaganda yapıp süreci kesintiye uğratmaya çalışıyorlar. Elbette bu cümleyle ülkenin selameti uğruna kendi samimi analizlerini deklare eden ve süreci objektif olgularla eleştiren dürüst insanları kastetmiyorum. Ama her gün hepimizin şahit olduğu üzere toplumun “*aklı başında insan*” olarak görüp itibar ettiği birçok siyasetçi, gazeteci ve yazar, sırf süreci yürüten mevcut hükümetle siyasi uyumsuzluğu bulunduğu için insanları umutsuzluğa yöneltip dolaylı olarak kavgaya davet ediyor. Bu kesimlerin söylemleri, tıpkı 20. yüzyıl başlarında şahsi çıkarları uğruna emperyalistlerle işbirliği yapıp milli mücadeleye muhalefet eden Türklerin söylemlerine benziyor. Ama Türk ve Kürt halkları, milli mücadele döneminde aşılana umutsuzluğa ve zor şartlara rağmen milli birliğini nasıl korumayı başardıysa, şimdi de oyuna gelmeyip barışı tesis etmelidir. Kısa vadede siyasi başarı sağlayabilmek için “*yeter ki hükümet başarısız olsun, binlerce insan ölürse ölsün*” diyecek kadar ahlaksızlaşabilen bu hainleri tarih de affetmeyecek!

DEVLETİN GEÇMİŞLE YÜZLEŞMESİ

Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kürt sorununu çözüme kavuşturmak için ciddi girişimlerde bulunmaya başladı. Barış süreci içinde atılacak en önemli adım, şüphesiz ki başta anayasamız olmak üzere insan haklarını görmezden gelen ve Kürt realitesini reddeden mevzuat hükümleri yok edilerek yeni bir demokratik hukuk sisteminin inşası olacaktır. Bu yöndeki yasama faaliyetini yürütme organının samimi adımları izleyecek ve tüm devlet birimleri, görevlerini icra ederken artık resmi ideoloji ekseninde asimilasyon politikası yürütülmediğini ve Kürtlerin “*eşit vatandaş*” olarak kabul edildiğini ispat edecektir. Bu yöndeki kamusal faaliyetleri büyük bir sevinçle karşılayan Kürt vatandaşlarımızın bir talebi daha var: “*Devlet geçmişle yüzleşsin ve kendilerine zulmedenlerden hesap sorsun.*”

Gerçekten, toplumsal barışın inşası için devletin kuruluşta bu yana yürüttüğü hatalı Kürt politikasıyla yüzleşmesi gerekir. Bilhassa 1990’lı yıllarda bazı devlet görevlilerinin sözde terörle mücadele faaliyeti kapsamında işledikleri suçlar, Kürtlerin yüreğinde kapanmayan bir yara açmıştır. Onlar, asker ya da polis olduğunu

söyleyen kişilerce gece yarısı evlerinden yaka paça alınan insanların öldürülüp kuyulara atılmasını, sebepsiz yere günlerce yapılan ağır işkenceleri, bölgede aniden ortaya çıkan başka örgütlerin gündüz vakti yol ortasında insanları kurşunlamasına seyirci kalınmasını ve etnik kimliklerine vurgu yapılarak dile getirilen aşağılayıcı sözleri unutamıyorlar.

Ancak burada da karşımıza, terör eylemlerinden ötürü canı yanan Türklerin hassasiyeti çıkıyor. Onlar da barışı sağlamak adına örgüt mensuplarının tümünden affı bile gündeme gelebilirken, örgütle mücadele eden asker ya da polislerin veya onlara emir veren siyasi-lerin yargılanmalarını adil bulmuyorlar. Öte yandan, devletçi-milliyetçi hisleri ağır basan bazı Türkler de “*Kürtlerin Türklerden hesap sorması*” şeklinde algıladıkları bu tür yargılamaları hazmedemeyip tepki gösteriyorlar.

PKK'nın kanlı eylemlere başladığı tarihten bu yana Türkiye'de o kadar çok ailenin yüreğine ateş düştü ki, bu tepkileri hafife almak ya da görmezden gelmek mümkün değil. Elbette ateş düştüğü yeri yakar; çocuğunu, annesini ya da babasını kaybeden insanların çektikleri acıyı, bu acıları aynen yaşamaksızın hissedemeyiz. Ama terör mağdurları, acılarının önüne akıl ve vicdanlarını koyup şu zor soruyu cevaplamak zorundadırlar: “*Bir anne evladını bu kavgaya kurban verdi diye, bundan sonra başka anneler de aynı acıları yaşamalı mı?*” İnanıyorum ki bu toprakların anneleri, bağırklarına taş basıp seçimlerini barıştan yana kullanırlar.

Kaldı ki Kürtlerin devletin geçmişle yüzleşmesine yönelik talepleri, PKK ile hukuki yollarla mücadele eden kamu görevlilerini değil, mücadeleyi hukuk dışına çıkararak masum sivil Kürtlere zulmedenleri ve örgütle ilişkisi bulunan kişileri de yargı makamlarına teslim etmeksizin ağır işkencelerle öldürenleri kapsamaktadır. Yoksa devlet, elbette silahlı terör eylemlerine kalkışanlarla çatışacaktır. Kimse, bu çatışmalar sonucu meydana gelen ölümlerden dolayı asker veya polisimizden hesap sorulmasını isteyemez.

Ayrıca unutulmamalıdır ki kardeş kavgasının bu denli uzun sürmesinin altında yatan en önemli sebeplerden biri de bahse konu devlet görevlilerinin sanki bu kavganın sürmesini özellikle istercesine işledikleri suçlardır.

Zaten meseleye insan hakları ve demokrasi penceresinden bakıldığında da, PKK ile illegal düzeyde mücadele eden kamu görevlilerini ve onlara yol veren siyasileri yargılayıp cezalandırmanın, “barış için” değil “adalet için” yapılması gereken ve çok gecikmiş olan bir devlet faaliyeti olduğunu görürüz. Çünkü söz konusu yaşama hakkı olduğunda, milliyetler değil tüm etnik, dini ve siyasi sınıflardan arınmış “insan” esas alınmalıdır. Mesele, insanlık meselesidir. Zulüm yapanın, zulüm görenin, öldürenin ya da ölenin Kürt veya Türk olması neyi değiştirir ki?

Devletler, kişilerin yaşam sürelerine veya itibarlarına endeksli olarak değil, sonsuza dek faaliyet göstermek üzere kurulurlar. Bu yüzden devlet erkânı, yürüttüğü politikadan ötürü bu milletin henüz doğmamış çocuklarına karşı bile sorumludur. Öyleyse hiç kimsenin somut kişilerin itibarını korumak adına bu milletin itibarına leke sürme hakkı olamaz. Bu sebeple de karanlık geçmişle yüzleşmek, özünde devlet olmanın gereğidir; yani devlet, Kürtlerin bu yönde bir talebi bulunmasa bile geçmişle yüzleşmek zorundadır.

Burada özellikle dikkat çekilmesi gereken nokta, sözde terörle mücadele adına yürütülen illegal faaliyetlere ilişkin yapılması gereken adli soruşturmaların ya da meclis araştırmalarının dönemin asker ve polisleriyle sınırlı tutulmaması gerektiğidir. Herkesçe malumdur ki herhangi bir il ya da ilçede görev yapan silahlı kamu görevlilerinin kendi başlarına öldürme, işkence vb. suçları yıllar boyunca sistematik olarak işlemeleri mümkün değildir. Bu tür yasadışı organizasyonların mutlaka siyasi ve mali temeli bulunur. Yoksa içinde siyasilerin, mülki amirlerin, askerlerin, polislerin, korucuların ve belki dış güçlerin yer aldığı kompleks suç şebekesini görmezden gelip somut bir olaya ilişkin birkaç asker ya da polis hakkında dava

açılması, Kürtler nezdinde “geçmişle yüzleşme” değil, “gerçek suç-
luları koruma” olarak anlaşılmaktadır.

Geçmişle yüzleşme yolunda karşımıza çıkan diğer bir engel ise “devlet sırrı” kavramıdır. Terörle mücadele kapsamında gerek siya-
siler gerekse bürokratlar tarafından Kürtlere yapılan kasıtlı zulmün
hesabını sormak üzere açılan soruşturmalar, sık sık bu engele takı-
lıp olması gerektiği gibi ilerleyemeyebilir. Bu yüzden “devlet sırrı”
kavramının da açıklığa kavuşturulması ve bu olgunun hesap ver-
mekten kaçan zalimlere kalkan olmasının engellenmesi gerekir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun konuyu düzenleyen
47/1. maddesinde aynen şu hükümler yer almaktadır:

**Bir suç olgusuna ilişkin bilgiler, Devlet sırrı olarak
mahkemeye karşı gizli tutulamaz.**

**Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savun-
masına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; ana-
yasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek
nitelikteki bilgiler, Devlet sırrı sayılır.**

Bu hükmü anayasal güvence altında olan insan hak ve özgür-
lükleri ekseninde yorumladığımızda, “devlet sırrı” adı verilen olgu-
nun daha çok uluslararası alana ve milli menfaatlere ilişkin olması
gerektiğini anlıyoruz. Yoksa hiçbir devlet, hem de söz konusu olan
kardeş kavgasının son bulmasıysa, yüzlerce vatandaşının sistematik
olarak cinayet ve işkenceye maruz bırakılması şeklindeki eylemlerin
sebeplerini “sır” olarak vasıflandırıp failleri adaletten koruyamaz!

Adli açıdan öncelikle dikkate alınması gereken diğer bir husus
ise, şüphesiz zamanaşımı meselesidir. Devletin yıllar boyunca kayıp
yakınlarının feryatlarına duyarsız kalıp harekete geçmemesi sebe-
biyle zamanaşımına uğrayan faili meçhul cinayet dosyalarının bir-
rer birer arşive kaldırılması Kürtler tarafından “dolaylı af” olarak
görülme ve yıllar sonra yeniden gündeme gelen barış umudunu
törpülemektedir.

EN DOĞRU YOL: BARIŞ VE BİRLİK

Çatışmaların başladığı andan bugüne kadar geçen yılların bilançosu őrktücüdür:

Binlerce insan canından oldu.

Binlerce anne her gün gözyaşı döktü.

Binlerce genç ömrünün geri kalan kısmını engelli olarak yaşadı.

Binlerce insan köyünden çıkarılıp başka Şehirlerde yaşamaya zorlandı.

Binlerce insan en güzel yıllarım hapishanelerde tüketti.

Binlerce ocuk yetim kaldı.

Bu ülkeye ağ atılacak büyüklükte bir milli servet çöpe atıldı.

Ve Şimdi geriye dönüp baktığımızda görüyoruz ki kardeş kavgası, bize ölüm ve zulümden başka hiçbir Şey kazandırmamış. Çünkü kardeşler sorunun kaynağıyla değil birbirleriyle mücadele ettiler, bu da kavgayı içinden çıkılmaz bir kısır döngü haline getirdi. Türkiye'nin gençleri çatışarak öldüler ama zafer, bizi birbirimize düşüren

hainlerin, emperyalistlerin, kaçakçıların, zehir ve silah tüccarlarının oldu.

Bu kavga, elbette sonsuza dek sürmeyecek. Bir gün ya bu ülke bölünecek ya da insanlar, huzur içinde birlikte yaşamının yolunu bularak daha gelişmiş ve güçlü bir Türkiye'nin ortak sahibi olacaklar.

Ben, ülkenin hem doğusunda hem de batısında yaşayıp her iki halkı da yakından tanıma fırsatı bulmuş biri olarak, insanlarımızın çoğunun barış ve birlikten yana olduğu kanaatindeyim. Nitekim otuz yıl süren kanlı çatışmalara rağmen iki halk da sağduyusunu yitirmedi; ne camiler ayrıldı, ne okullar, ne de mahkemeler... Halen bir Kürt çocuğu dağa çıkıyorsa, on Kürt çocuğu askere gitmektedir. Bir Türk ırkçı söylemlerle Kürtleri asimile etmeye çalışıyorsa, on Türk yakın tarihteki devlet politikalarının hatalı olduğunu kabullenip barış eli uzatmaktadır.

Kaldı ki bizim meselemiz, sadece bir toprak parçasının ikiye bölünmesinden ibaret de değildir. Öyle olsaydı, belki çoktan ayrılırdık. Oysa bu toprakların adı Anadolu'dur; Anadolu halklarının arasında din, dil ve başka kültürel özellikler bakımından çok keskin çizgiler bulunmamakta, aksine yüzyıllar boyunca süregelen karışma hali her geçen gün bizi birbirimize daha da çok benzetmektedir. Diyelim ki bu ülke bölündü ve bugün itibarıyla hayatta olan Türk ve Kürtlerin arasına yeni bir sınır çekildi. Peki, ondan sonra eşsiz Türkçesiyle destanlaşmış şiirlere imza atan Diyarbakırlı Ahmed Arif, hangimizin şairi olacak? Filmleriyle Kürt yörelerinin kültürünü hepimize benimseten Şener Şen, hangi ülkenin aktörü olacak? Laz Temel'in fıkraları, hangi halkı güldürecek? Biliyor musunuz, bu topraklarda yaşayan kaç Türk annenin Kürt gelini, kaç Kürt babanın Türk damadı var? Hangi Türk Diyarbakır'dan, hangi Kürt İstanbul'dan vazge-

çecek? Türkiye'nin bölünmesi, her iki halk için de “bir yanını başka ülkede bırakıp eksik yaşamak” demek...

Şimdi, kanlı yılların ardından önümüze gerçek bir barış fırsatı çıktı. Ve dünya siyasetinin seyrine bakılırsa, böyle bir fırsatı tekrar yakalamak mümkün olmayabilir. Öyleyse gerçeği görmenin vakti gelmiştir. Kürt sorununu ortaya çıkaran Türkler ya da Kürtler değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sistemidir. Bu sistem sadece Kürtleri değil, birçok etnik, dini ve siyasi grubu mağdur etmiştir. Aslında bu eserin özeti de tek bir cümleden ibarettir: **Mademki bizi bu hale getiren “biz” değil ilkeleri yaşatmak uğruna insanların ölümüne razı olabilen siyasal sistemdir, öyleyse el ele verelim ve birbirimizi değil sistemi öldürelim; ırkları değil insanı esas alan ve kimsenin kimseye üstün kabul edilmediği adil bir toplum düzeni inşa edelim.**

Haydi, barışalım artık...

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ADALET Bakanlığı. *Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları*. 1. Basım. Ankara: Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2011.
- AFYONCU, Erhan, Ahmet Önal ve Uğur Demir. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyandar ve Darbeler*. 2. Basım. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- AFYONCU, Erhan. *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*. 1. Basım. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- AFYONCU, Erhan. *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*. 1. Basım. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- AFYONCU, Erhan. *Yavuz'un Küpesi*. 3. Basım. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- AHMAD, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. 11. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- AKAD, Mehmed ve Bihterin Vural Dinçkol. *Genel Kamu Hukuku*. 2. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- AKMAN, Eyüp. *Açıksöz Gazetesi'ne Göre Kastamonu İstiklal Mahkemeleri*. 1. Basım. Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.
- AKYOL, Mustafa. *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*. 2. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.
- AKYOL, Taha. *Atatürk'ün İhtilal Hukuku*. 1. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2012.
- AKYÜREKLİ, Mahmut. *Şark İstiklal Mahkemesi (1925-1927)*. 1. Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

- ALATLI, Alev. *Batı'ya Yön Veren Metinler*. 1. Basım. Nevşehir: Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, 2010.
- ALBAYRAK, Sadık. *İstiklal Mahkemesi Kurbanı 22 Yaşında Bir Hoca*. 1. Basım. İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2013.
- ALKAN, Ahmet Turan. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*. 3. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- ALKAN, Ahmet Turan. *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*. 1. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- ALTAN, Mehmet. *Darbelerin Ekonomisi*. 3. Basım. İstanbul: Hemen Kitap, 2006.
- ARMAĞAN, Mustafa. *Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri*. 3. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- ARMAĞAN, Mustafa. *Paşaların Hesaplaşması*. 5. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- ARMAĞAN, Mustafa. *Türkçe Ezan ve Menderes*. 3. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 15. Basım. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005.
- ASLAN, Ahmet. *Karanlığa Veda*. 1. Basım. İstanbul: Cinius Yayıncılık, 2013.
- ATAR, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. 6. Basım. Konya: Mimoza Yayınları, 2011.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk*. 1. Basım. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2009.
- ATEŞ, Toktamış. *Türk Devrim Tarihi*. 5. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

- AYBARS, Ergün. *İstiklal Mahkemeleri*. 1. Basım. Ankara: Ayraç Kitabevi, 2009.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)*. 27. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.
- BALCI, Ramazan. *İmam Bediüzzaman (Hayatı, Davası ve Eserleri)*. 1. Basım. İstanbul: Şahdamar Yayınları, 2012.
- BALCI, Ramazan. *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*. 1. Basım. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010.
- BAŞBUĞ, İlker. *Terör Örgütlerinin Sonu*. 1. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- BATUR, D. Ahsen. *Kürdoloji Yalanları*. 1. Basım. İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.
- BEKTAŞ, Mehdi. *Kürt Sorununda Dayatma*. 1. Basım. İstanbul: Su Yayınevi, 2012.
- BİRAND, Mehmet Ali, Can Dünder ve Bülent Çaplı. *Demirkırat*. 14. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007.
- BİRAND, Mehmet Ali, Hikmet Bila ve Rıdvan Akar. *12 Eylül (Türkiye'nin Miladı)*. 6. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2010.
- BOZDAĞ, İsmet. *Darağacında Bir Başbakan*. 2. Basım. İstanbul: Truva Yayınları, 2004.
- BOZDAĞ, İsmet. *Kürt İsyanları*. 1. Basım. İstanbul: Truva Yayınları, 2004.
- BOZKURT, Mahmut Esat. *Atatürk İhtilali*. 3. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.
- BOZYEL, Bayram. *Diyarbakır 5 No.lu*. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- BULUT, Faik. *Türk Basınında Kürtler*. 3. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2010.

- CAN, Osman. *Darbe Yargısının Sonu*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- CEBESOY, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar (2. Kısım)*. 1. Basım. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1960.
- CEMAL, Hasan. *Kürtler*. 19. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2010.
- CONTE, Arthur. *Diktatörler Yüzyılı*. Ergun Göze (çev.). 1. Basım. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2002.
- ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri. *Anılarım*. 3. Basım. İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1990.
- ÇANDAR, Cengiz. *Mezopotamya Ekspresi*. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- ÇELENK, Halit. *İdam Gecesi Anıları*. 17. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.
- ÇELİK, Mehmet. *Tarihin Hafızası*. 6. Basım. İstanbul: BSR Yayın Grubu, 2011.
- ÇETİN, Halis. *Çağdaş Siyasal Akımlar*. 1. Basım. Ankara: Orion Kitabevi, 2007.
- ÇİMEN, ALİ. *Tarihi Değiştiren Diktatörler*. 7. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- ÇOKER, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)*. 1. Cilt. 1. Basım. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1994.
- DEMİREL, Ahmet. *Birinci Meclis'te Mustafa Kemal'in Muhalifleri*. 1. Basım. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 23. Basım. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2006.
- DÖNMEZER, Sulhi. *Kriminoloji*. 8. Basım. İstanbul: Beta Yayınları, 1994.

- DÜNDAR, Can ve Celal Kazdağlı. *Ergenekon (Devlet İçinde Devlet)*. 13. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.
- DÜZEL, Neşe. *Korkusuz Tarih*. 1. Basım. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2011.
- DÜZEL, Neşe. *Silinmek İstenen Bir Hafızanın Peşinde*. 1. Basım. İstanbul: Selis Kitaplar, 2012.
- ERDEM, Tarhan. *Anayasalar ve Belgeler (1876-2012)*. 2. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2012.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasa Hukuku*. 7. Basım. Ankara: Orion Kitabevi, 2011.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*. 4. Basım. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001.
- ERDOĞAN, Mustafa. *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. 3. Basım. Ankara: Orion Kitabevi, 2012.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. 8. Basım. Ankara: Liberte Yayınları, 2012.
- ERGİL, Doğu. *Kürt Raporu*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- ERSAN, Mehmet ve Mustafa Alican. *Türkiye Selçukluları*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- GİRİTLİ, İsmet, Pertev Bilgen ve Tayfun Akgüner. *İdare Hukuku*. 3. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2008.
- GÖZLER, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. 2. Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.
- GÜNDAY, Metin. *İdare Hukuku*. 10. Basım. Ankara: İmaj Yayınevi, 2011.
- GÜNEL, Necmi. *Dersim İsyanı*. 1. Basım. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.

- GÜNEŞ, Gülsen. *Verginin Yasallığı İlkesi*. 3. Basım. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- HAKAN, Sinan. *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- HAMMER, Joseph Von. *Büyük Osmanlı Tarihi*. Mehmet Ata (çev.). 1. Basım. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- HÜR, Ayşe. *Öteki Tarih III*. 2. Basım. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013.
- İNALCIK, Halil. *Devlet-i Aliyye I*. 16. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İNALCIK, Halil. *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- İNCE, Vahdettin. *Kürdinsan*. 2. Basım. İstanbul: Hukuk Yayınları, 2013.
- KARABEKİR, Kazım. *İstiklal Harbimiz*. 3. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- KARABEKİR, Kazım. *Kürt Meselesi*. 13. Basım. İstanbul: Emre Yayınları, 2005.
- KARABEKİR, Kazım. *Paşaların Kavgası*. 4. Basım. İstanbul: Emre Yayınları, 1995.
- KARAKAŞ, Ercan. *Kürt Sorunu (Sosyal Demokratik Yaklaşımlar)*. 1. Basım. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009.
- KARAL, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. 2. Cilt. 7. Basım. Ankara: TTK Basımevi, 2007.
- KÖSE, Türey. *Yargılı İnfazlar*. 3. Basım. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2011.
- MATUR, Bejan. *Dağın Ardına Bakmak*. 10. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

- METE, Ömer Lütfi. *Milliyetçilik Milliyetsizlik*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- MUMCU, Uğur. *Kürt-İslam Ayaklanması*. 26. Basım. Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, 2005.
- NIKITINE, Basil. *Kürtler*. E. Karahan, N. Akkuş ve N. Uğurlu (çev.). 2. Basım. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2010.
- ORTAYLI, İlber. *Son İmparatorluk Osmanlı*. 6. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- ORTAYLI, İlber. *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. 5. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- ÖNDER, Ali Tayyar. *Türkiye'nin Etnik Yapısı*. 6. Basım. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2005.
- ÖRGEEVREN, Ahmet Süreyya. *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*. 2. Basım. İstanbul: Temel Yayınları, 2007.
- ÖZ, Erdal. *Gülünün Solduğu Akşam*. 37. Basım. İstanbul: Can Yayınları, 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun. *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. 1. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- ÖZER, Ahmet. *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*. 3. Basım. İstanbul: Hemen Kitap, 2011.
- ÖZER, Ahmet. *100 Soruda Kürt Sorunu*. 2. Basım. İstanbul: Hemen Kitap, 2013.
- ÖZKAN, Tuncay. *Abdullah Öcalan Neden Verildi? Nasıl Yakalandı? Ne Olacak?*. 1. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.
- ÖZKAN, Tuncay. *Operasyon*. 3. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.
- ÖZTÜRK, İbrahim Sadi. *Türklüğün İdam Fermanı (Sevr Antlaşması)*. 1. Basım. Ankara: Fark Yayınları, 2007.

- ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi (1923-1927)*. 2. Cilt. 1. Basım. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1993.
- ÖZTÜRK, Saygı. *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. 1. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007.
- PARLAK, Bekir. *Kamu Yönetimleri Sözlüğü*. 1. Basım. Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.
- PERİNÇEK, Doğu. *Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*. 4. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- PERİNÇEK, Doğu. *Türkiye Solu ve PKK*. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- POGGİ, Gianfranco. *Modern Devletin Gelişimi*. Şule Kurt ve Binaz Toprak (çev.). 6. Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- POLK, William R. *Irak'ı Anlamak*. Nurettin Elhüseyni (çev.). 1. Basım. İstanbul: NTV Yayınları, 2007.
- SANDER, Oral. *İlkçağlardan 1918'e Siyasi Tarih*. 14. Basım. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005.
- SATAN, Ali. *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye (1920)*. 2. Basım. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2010.
- SELÇUK, Sami. *Adıyla Siyasallaşan Bir Dava (Ergenekon)*. 1. Basım. İstanbul: Truva Yayınları, 2009.
- SILAY, Mehmet. *İskilipli Atf Hoca*. 4. Basım. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- ŞAHİN, Engin. *Cumhuriyet Anayasaları*. 1. Basım. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012.
- ŞİMŞİR, Bilal N. *Kürtçülük (1787-1932)*. 4. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2010.
- TAN, Altan. *Kürt Sorunu*. 11. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

- TANÖR, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. 18. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- TAŞKIN, Hasan. *Şu Derin Devlet*. 1. Basım. İstanbul: Truva Yayınları, 2006.
- TAYYAR, Şamil. *Kürt Ergenekonu*. 1. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- TERZİOĞLU, Ahmet Haldun. *Kürt Elhanı Alp Urungu*. 1. Basım. İstanbul: Kripto Kitaplar, 2013.
- TUNÇAY, Mete. *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. 5. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- TURAN, Ömer. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. 1. Basım. İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003.
- TÜRKÖNE, Mümtazer. *Siyaset*. 2. Basım. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- USLUBAŞ, Tolga ve Sezgin Dağ. *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi*. 1. Basım. İstanbul: Karma Kitaplar, 2007.
- YAVİ, Ersal. *Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır*. 3. Basım. İzmir: Yazıcı Yayınevi, 2005.
- YAYMAN, Hüseyin. *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. 1. Basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2011.
- YEĞEN, Mesut. *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. 6. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- YILMAZ, Ali. *Kara Arşiv 12 Eylül Cezaevleri*. 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- YILMAZ, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. 7. Basım. Ankara: Yetkin Yayınları, 2002.
- YILMAZ, Hakan. *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*. 6. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

YÜRÜKEL, Sefa M. *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*. 2. Basım.
İstanbul: Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı,
2004.

ZELYUT, Rıza. *Dersim İsyancıları Seyit Rıza Gerçeği*. 11. Basım.
Ankara: Kripto Yayınları, 2011.

Ahmet Aslan

Kürtler Sofrası

Bir Savcının Kaleminden
"Kürt Sorununun İç Yüzü ve Çözüm Yolu"

